

Çevre Sağlığı
Temel Kaynak Dizisi
No : 42

ÜÇÜNCÜ BİN YILA HAZIRLANIYORUZ

ÇEVRE SAĞLIĞI BOYUTLARIYLA HABİTAT II VE KENT ÇEVRESİ

Prof. Dr. Çağatay GÜLER
Zakir ÇOBANOĞLU

Ankara
1997

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
SAĞLIK BAKANLIĞI
Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü

T.C.
SAĞLIK BAKANLIĞI
Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü

ÇEVRE SAĞLIĞI BOYUTLARIYLA HABİTATII VE KENT ÇEVRESİ

Prof. Dr. Çağatay GÜLER
ZakirÇOBANOĞLU

Ankara
1997

I. Basım : 3500 Adet - 1997

ISBN 975-8088-55-6

Bu kitap, Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü işbirliği içerisinde yürütülen çevre sağlığı programı çerçevesinde kullanılmak üzere yazılmış ve çoğaltılmıştır. Birinci basımın telif hakları Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü'ne aittir.

Basıldığı Yer : Aydoğdu Ofset Tel : (0.312) 310 79 79 - ANKARA

ÖNSÖZ

Ülkemizde gerek Sağlık Bakanlığı gerekse ilgili diğer **kurumların** üzerinde büyük bir hassasiyetle durdukları ve son zamanlarda oldukça yoğun bir kamuoyunun oluştuğu **çevre sağlığı sorunları**, birinci basamakta görev yapan sağlık görevlilerinin öncelikli çalışma alanlarından birini oluşturmaktadır. Diğer sağlık sorunlarına göre daha çok işbirliği, daha fazla mevzuat bilgisi ve bilgilerdeki gelişmeleri daha yakın izlemeyi gerektiren çevre sağlığı çalışmalarında sağlık personelinin gözönünde tutması gereken en önemli noktalar; sorunlara duyarlı olmak, bilgisini sürekli tazelemek ve ilgili sektörlerle yakın işbirliği ortamları yaratmaya çalışmaktır.

Bakanlığımız, birinci basamak düzeyinde verilen koruyucu sağlık hizmetlerinde; sağlık personelinin, sürekli eğitimi kapsamında bilgi ve beceri yönünden dünyadaki gelişmeleri yakından izlemesi üzerinde hassasiyetle durmaktadır. Bunun için uygulamaya konulan hizmetiçi eğitim programları kapsamında çevre sağlığı konusundaki eğitimlerin başarıya ulaşmasının, ancak yazılı kaynakların da personele sunulması ile gerçekleşebileceği bilinmektedir.

Eğitilere ve uygulamalara temel oluşturması ve gereğinde bir başucu kitabı olarak kullanılması amacıyla hazırlanan bu bir dizi yayının, ülkemiz çevre sağlığı sorunları ile mücadele eden sağlık personelimiz için gerçekten yararlı olacağına inancımız sonsuzdur.

Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü ile işbirliği içerisinde Birinci ve İkinci Sağlık Projeleri kapsamında yürütülmekte olan "Çevre Sağlığı Programı" hizmetiçi eğitimleri için hazırlanmış olan bu yayınların yakın bir gelecekte tüm sağlık çalışanları için vazgeçilmez birer kaynak olacağı ve pek çok yarar sağlayacağı ümidini taşımaktayım.

Dr. S. Haluk ÖZSARI

Uz.Dr. Cihanser EREL

Sağlık Projesi Genel Koordinatörü Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürü

Sevgili Meslektaşlarımız,

Çevresel etkenler giderek halk sağlığında daha büyük önem kazanmaktadır. Bu ağırlık bir yandan yeni çevresel etkenlerin etkili olmaya başlamasına bir yandan da diğer halk sağlığı sorunlarının kontrol edilmeye başlamasına bağlıdır.

Kişinin kendi sağlığının korunması ve geliştirilmesine yönelik uygulamalardan, doğrudan sorumlu olmasının yanısıra çevre ile ilgili olumsuz davranışların başkalarının sağlığını da tehlikeye düşürebilmesi, konunun önemli bir yasal düzenleme ve yaptırım sorunu olarak da karşımıza çıkmasına yol açmaktadır.

İnsanın dışındaki herşey çevrenin ögesidir. Çevre kişi üzerindeki dış etkenlerin bütünüdür. Çevreyi önce doğal ve yapay çevre olarak ikiye ayırabiliriz.

Çevrede sağlığı doğrudan ya da dolaylı etkileyen önemli etkenler bulunmaktadır. Çevre bir yaşamı sürdürme ve sağlama sistemidir. Su, yiyecek ve barınak bu sistemin en önemli öğelerini oluşturur. Sağlık açısından baktığımızda çevre üç ana grupta incelenir : Fizik, biyoloji ve sosyokültürel çevre.

Hastalık nedenleri ise bünyesel ve çevresel nedenler olmak üzere iki grupta incelenebilir :

Bünyesel nedenler; gen, hormon ve metabolik kaynaklı olabilir. Bazı bünyesel nedenler bazı hastalıklara daha büyük oranda yakalanmaya yol açabilmektedir. Bunlar insan iç ortamı ile ilişkili bir durumdur. İnsan dış çevrenin etkilerine genetik yapısı ile cevap vermektedir.

Çevresel nedenlerin birincisi fiziksel nedenlerdir. Sıcaklık, soğuk, ışın, travma, içme ve kullanma suyu, atıklar, konuk sağlığı, iklim koşulları, hava ve su kirliliği, giyeceklerimiz, kamuya açık yerler, sağlığa az ya da çok zarar verebilme olasılığı olan kuruluşlar, mezarlıklar başlıca fiziksel çevre öğeleridir. Çevresel nedenlerin ikincisi kimyasal nedenlerdir. Bunlar, zehirler, kanser oluşuna neden olan bazı etkenler örnek olarak verilebilir. Temel madde eksiklikleri üçüncü neden olarak ele alınabilir. Bazı maddeler vardır ki insanın sağlıklı olabilmesi ve yaşamsal olayların yürütülebilmesi için dışarıdan alınmaları gerekir, insan ya da canlı bunu vücudundaki temel yapı taşlarından sentez edemez. Buna temel maddeler denmektedir. (Vitaminler, esansiyel aminoasitler veya yağ asitleri, mineraller gibi.) Çevredeki biyolojik etkenler ise mikroorganizmalar, asalaklar, mantarlar ve diğer etkenlerden oluşmaktadır. Bunlar canlı vücudunda hastalık yapabilirler. Çağdaş yaşamda sık rastlanan stres vb. durumların dahil olduğu psikolojik etmenlerle, sosyokültürel ve ekonomik etmenleri de çevresel etkenler arasında sayabiliriz.

Bu durumda çevre; hastalıklar için zemin hazırlayan, doğrudan hastalık nedeni olabilen, bazı hastalıkların gidişini ve sonucunu etkileyen, bazı hastalıkların da ya-

yılmasını kolaylaştıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütün çevre olumsuzlukları her dört etkiye de neden olabilir. Hava, su, toprak kirlenmesi doğrudan hastalık nedeni olabildiği gibi, bir kısım hastalıkların yayılımını kolaylaştırabilir ya da bir kısım hastalığın gidişini etkileyebilir,

Fizik ve biyolojik çevre yakından ilişkilidir. Sözelimi iklim canlıların yaşaması ve çoğalmasıyla yakından ilişkilidir. Jeolojik ve coğrafik özellikler toplumlar arasındaki bağılantıyı oluşturmaktadır ve hastalık etkenlerinin yayılımıyla da bağılantısı olabilir.

İnsanlarca oluşturulan yapay çevre koşulları insanlar ve insan toplulukları üzerinde giderek çok daha önemli boyutlarda etkili olmaya başlamıştır. Uzay yolculukları veya denizaltı bilimsel araştırma merkezlerinde olduğu gibi kimi zaman da bu yapay çevre koşulları kişinin varlığını sürdürdürebilmesi için vazgeçilmez durumdadır.

Çevre sağlığı, bir çok meslek grubunun ekip hizmeti sunmasını gerektiren önemli bir sağlık sorunudur. Bir çok sektörün işbirliği olmadan çevre sağlığı sorunlarının çözümlü mümkün olmaz. Toplumun ekonomik yapısı, ekonomik kalkınma çabaları ile bağılantılı olup, kentleşme süreci ile de yakından ilişkilidir. Bunun sonucunda başlangıçta alınacak koruyucu önlemler pahalı gibi görünse de, sonradan bozulan çevrenin düzeltilmesiyle ilgili çabaların maliyeti ve olumsuz sonuçları gözönüne alındığında daha ucuz bir yöntemdir.

Çevre sağlığı, çevre fizyolojisi, uygulamalı fizyoloji gibi bilim dalları ile yakından ilişkilidir. Uygulamalı fizyoloji ve çevre fizyolojisi çevredeki olumsuz etmenlerin insan ve canlı fizyolojisi üzerindeki etkilerini incelemektedir. Çevre sağlığı halk sağlığının da önemli bir koludur. Sağlık elemanları, sağlık ve çevre mühendisleri çevre sağlığı konusunda işbirliği yapmak zorundadır. Sağlık elemanları çevresel öğelerin sağlık üzerindeki etkilerini belirleyerek çevre mühendislerine yol gösterirler.

Canlıyı olumsuz etkileyen maddeler genel olarak toksik maddeler olarak adlandırılmaktadır. Zehir anlamına gelir. Toksikoloji günümüzde tek başına bir bilim dalı olarak önemli bir çalışma alanı haline gelmiştir. Klinik toksikoloji, adli toksikoloji gibi dalların yanısıra giderek çevresel toksikoloji dalları da gelişmiştir. Toksikoloji bu açıdan farmakoloji, patoloji, beslenme ve halk sağlığı dallarıyla yakından ilişkilidir. Toksik maddelerin etkilerinin ilaç yan etkileri, orjinleri, etkileme süreci gibi özelliklerine dayanarak yapılması mümkündür. Toksik maddeden etkilenmenin değerlendirilmesi, doz cevap ilişkileri giderek büyük önem kazanan alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uzun yıllar toplum hekimliği görüşünün hijyenden farklılığı vurgulandı. Bu vurgulama çoğu genç hekimde hijyen kavramının yok sayıldığı gibibir yanlış anlamaya yol açtı. Oysa bu yaklaşımın amacı toplum hekimliği görüşünün hijyen kavramına

göre daha çağdaş bir yaklaşım olduğunu vurgulamaktı. 1800'ü yılların halk sağlığı yaklaşımının temeli olan hijyenin yadsınması veya yok sayılması söz konusu değildi.

Çevre sağlığının konuları gözden geçirildiğinde çoğunun alınacak Önlemlerle radikal olarak ortadan kaldırılabilir özellik taşıması hekimlerde gelecekte çevre ile hekimin doğrudan ilişkisinin kalmayacağı şeklinde yanlış bir kanı da uyandırdı. Bu yanlış kanının dayandığı temeller yok değildi. Bir kanalizasyon sisteminin kurulması, buna bağlı arıtım tesislerinin varlığı insan atıkları ile ilgili bir çok sorunun ortadan kalkmasını sağlayabilirdi. Ancak günümüzde ortaya çıkan sorunlar hekimin çevre sağlığı konuları arasında işlenen bazı temel sorunlarla doğrudan ilişkisi-nin kalmamasına karşın, çevre sorununun önemli bir boyutunun doğrudan ilgisi olmak zorunda kalacağını gösterdi. Günümüz kaynakları bunu kısaca **çevre hekimliği** terimiyle tanımlamaktadır.

Öte yandan radikal önlemlerle ortadan kaldırılabilir olan çevre sağlığı sorunlarında da toplum bireylerine ve topluluklara yer, zaman ve kişi özelliklerine uygun, pratik çözüm önerileri götürülmedikçe teknik danışmanlık hizmeti sağlanamadıkça ilerleme sağlanması çok zordur. Kimi zaman tek bir beldenin bütün köyleri için geçerli bir uygulama biçiminin sunulabilmesi bile zor olmaktadır. Oysa hızla gelişen teknolojiye uyum sağlama çabası içerisindeki ülkemizde yapılan her düzenleme doğrudan ve dolaylı olarak sağlık personeline önemli görevler yüklemektedir. Ülkemizde çevre sağlığı ile ilgili mevzuatın sağlık personeline yüklediği görevler sanıldığından çok ağırdır. Çevre hekimliği yaklaşımı esas alındığında hekim ve sağlık personelinin eğitiminde görev alacak personelin eğitiminde tartışılması gereken konular oldukça kapsamlıdır. Mevzuattaki görev ve yetki karmaşaları ortadan kaldırılmadığı sürece bu kapsam doğrudan ve dolaylı olarak alanda çalışan personel tarafından dile getirilecektir. Kimi sanayileşmiş illerde içerik istemi daha çok sanayi tesislerinin çevresel etki değerlendirmesi ile bağlantılı olmaktadır.

Bütün bu noktalar esas alındığında kolay yenilebilir, kısa ve birbirine bağımlı olmadan ilgili bölümlerin sık sık gözden geçirebildiği bir kaynak kitapçıklar dizinin yararlı olacağı sonucuna varılmıştır. Yapılacak katkı ve önerilerle daha da gelişeceğine inandığımız bu dizinin yararlı olmasını diliyoruz.

Prof.Dr. Çağatay GÜLER
H.Ü. Tıp Fakültesi
Halk Sağlığı Anabilim Dalı

Zakir ÇOBANOĞLU
T.C. Sağlık Bakanlığı
Temel Sağlık Hizmetleri
Genel Müdürlüğü

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1	
Kavramların ve Yaklaşımların Kronolojik Gelişimi	8
BÖLÜM 2	
Rio de Janerio Birleşmiş Milletler Çevre ve Gelişme Konferansı	13
BÖLÜM 3	
Habibat II Ajandası (Habibat II Küresel Raporu).....	19
BÖLÜM 4	
Habibat II (3-14Haziran 1996).....	31
BÖLÜM 5	
Kentleşme	39
BÖLÜM 6	
Kentleşmeye Bağlı Başlıca Sorunlar	45
BÖLÜM 7	
Kent Yerleşimi	60
BÖLÜM 8	
Ülkemizle ilgili olarak Eylem Planında Belirlenen Öncelikler ve Gözönüne Alınması Gereken Başlıca Çevre Sağlığı Sorunları	65
BÖLÜM 9	
Habibat II Işığında Çevre Sağlığı Sorunlarının Çözümüne Yönelik Temel Zorunluluklar	77
KAYNAKLAR.....	95

BÖLÜM 1

KAVRAMLARIN VE YAKLAŞIMLARIN KRONOLOJİK GELİŞİMİ

Habitat bir ekoloji terimidir. Bir yerde canlıların varlığını ve çokluğunu belirleyen etkileşimleri inceleyen bilimin adıdır ekoloji. Bir canlının yaşama eğiliminde bulunduğu yere habitat denmektedir. Yani canlının evidir. Her canlının bir de nişi vardır. Baykuşun işi gece uçmak, avlanmak, gün ışığında kovuğuna çekilmektedir. Kısacası canlının nişi işi, habitatı ise evidir. Habitat sözcüğü hem bu çağrışımı yapmakta hem de Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Merkezini tanımlamaktadır.

Halen dünyada 600 milyon insanın kentlerde yaşamı tehdit eden koşullarda, dünya nüfusunun diğer üçte birinin ise düşük standartlı konutlarda yaşadığı, en az 250 milyon kentli nüfusun sağlıklı içme suyundan, 400 milyonun ise yeterli kanalizasyon sisteminden yoksun olduğu belirtilmektedir.(9) 1990 -2030 yılları arasında dünya nüfusunda 3, 7 milyarlık bir artış olacağı, bu artışın %90 mm gelişmekte olan ülkelerde olacağı tahmin edilmektedir. Bu artımın büyük oranı kentlerde olacaktır.

Habitat toplantıları 20. yy ın 90 lı yıllarında BM tarafından düzenlenen ve birbirini bütünleyen toplantılar dizisi içerisinde özellikle 20. yy ın en büyük son toplantısı olarak Habitat II toplantısıyla önemli bir yer tutmaktadır.

Birleşmiş Milletler toplantıları tümüyle insan haklarına yönelik çabalarla bağlantılıdır. 1948 yılında yayınlanan "İnsan Hakları Bildirgesi" den sonra;1990 yılında "Newyork Çocuk Zirvesi", Rio De Janerio "Çevre ve Kalkınma Konferansı", 1993 yılında Viyana "İnsan Hakları Dünya Konferansı", 1994 Kahire "Uluslararası Nüfus ve Gelişme Konferansı" 1994 Kopenhag "Sosyal Gelişme Zirvesi", 1995 Pekin "Dünya Kadın Konferansı" İnsan Hakları Bildirgesi'nde yer alan temel ilkelerin pekiştirilmesine ve yaşama geçirilmesine yönelik adımların atılmasını sağlayacak alt yapının tartışıldığı toplantılar dizisini oluşturmaktadır.

10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş milletler İnsan Hakları Bildirgesi 22-27. maddelerinde kentleşme, konut ve yerleşme konularıyla ilgili olarak toplumsal güvenlik, dinlenme, eğlenme, insan sağlığı ve haysiyetine uygun bir yaşama düzeyine kavuşma hakkı ile dile getirmektedir. Bu maddelerde ekonomik, toplumsal ve kültürel haklardan insanların eşit olarak yararlanmaları gereğinden söz edilmektedir.

1965 yılında Birleşmiş Milletler Örgütü'nde Konut, Yapı ve Planlama Merkezi kurulmuştur. Birleşmiş Milletler Anayasası'nın 55. maddesine dayanılarak kurulan bu merkez bir araştırma ve teknik yardım merkezidir. Ekonomik ve Sosyal Konseye bağlanan bu merkezin amacı " **Toplumların ekonomik, toplumsal ve kültürel amaçlarına ulaşmada insanların yerleşim çevrelerinin iyileşmesine çalışmak**" biçiminde tanımlanmıştır.

Habitat I

Habitat I toplantısı 1976 yılında Kanada'nın Vancouver kentinde gerçekleştirilmiştir. Habitat I toplantısı "Konut, Yapı ve Planlama Merkezi"nin çabalarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu konferansa 131 ülke katılmış, 100 ülke tarafından kendi yerleşim ve çevre konularıyla ilgili bildirimler sunulmuştur. (7)

Konut, yerleşme ve kentleşme sorunlarının ünya ölçeğinde ele alındığı bu toplantıda daha çok, hükümlerin izlemesi gereken politika ve programlara ağırlık verilmiştir.

Konferansta iki belge ortaya konmuştur. Bunlardan birincisi insan yerleşimleri ile ilgili **Vancouver Bildirgesi (The Vancouver Declaration on Human Settlements)**, ikincisi "**Vancouver Eylem Planı**" (**Vancouver Action Plan**) dır.

Vancouver bildirgesi amaçları ve ilkeleri ortaya koyarken sorunlara insan hakkı olarak yaklaşmaktadır. Gerek birey gerekse toplum düzeyinde, insanların temel gereksinimlerinin, yeterli konut, yaşanabilir, cazip ve etkin yerleşimler ve gerekli hizmetlerin insan onuruna yakışır biçimde sağlanması insan hakkı olarak ele alınmıştır. Tarihi değerler ve çevre insanların ortak malı olarak kabul edilerek korunması esası getirilmiştir. Devletlerin amaçların gerçekleştirilmesine yönelik olarak planlı bir yol izlemesi, kapsamlı yerleşim planlarının hazırlanması, etkilenecek toplum bireylerinin karar sürecine katılması bir hak olarak vurgulanmıştır. Kırsal kesimdeki yerleşim yerlerinin sorunlarına da eğilinmesi gerekiyordu. Ülkelerde devletler bu sorumluluğu almakla birlikte bunun sağlanamayacağı yerlerde Birleşmiş Milletler'in bu sorumluluğu alacağı kabul ediliyordu. Gelişmiş ülkelerin teknik bilgi ve finansman sağlamaya yönelik olarak gerekli sorumluluğu taşımakla yükümlü kılmıyordu.

"1970 li yılların ortalarına kadar konut, inşaat ve planlama konuları birbiriyle yeterli ilişki kurulmaksızın ele alınırken, ilk kez Vancouver Konferansında yerleşme konulan çok boyutlu yapısı ile değerlendirilerek bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır" (6)

Vancouver Eylem Planı, 6 ana başlık altında özetlenen 64 tavsiye kararını içermektedir. (7)

1977 yılında yine Konut, Yapı ve Planlama Merkezi Habitat I in sonuç bildirgesinin ışığında yerleşme politikalarını belirlemek ve kurumsallaşabilmek doğrultusunda 14 ülke temsilcisinin katıldığı bir uzmanlar kurulu toplamıştır. Bu toplantıda her ülkenin ulusal bir yerleşme politikası benimsemesi gereği vurgulanmıştır. Bu planda bulunması gereken başlıca konular arasında nüfus dağılımı, bölgesel gelişme farklılıklarının giderilmesi, gelişmede öncelik taşıyan sektörler, yatırımların dağılımı, altyapı, kentsel toprak, konut, çevre politikalarının aynı zaman da bunların kurumsallaşmasıyla ilgili Önerilerin bulunması gerektiği belirtilmiştir. Toplum katılımı, gerekli mevzuat düzenlemeleri, yasama, yürütme ve yargıya düşen görevlerin belirlenmesi zorunluluğunun yanısıra özellikle yerel yönetimlerin alman kararlarda katkılarının artırılması, güçlendirilmeleriyle ilgili düzenlemelere de ağırlık verilmesi gereği belirtilmiştir. 19 Aralık 1977 de BM İnsan Yerleşimleri Merkezinin ve Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Komisyonunun (BM Yerleşme Komisyonu) kurulması kararlaştırılmıştır. Bu komisyon 1978-1989 yılları arasında her yıl, izleyen yıllarda ise her iki yılda yaptığı toplantılarda, ulusal ve küresel ölçekte iki gelişmeleri izleyerek, ortaya çıkan değişik koşullara göre değişik stratejiler oluşturmuştur. (8, 10, 11)

1978 yılında Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Merkezi bir uzmanlık kuruluşu haline getirilmiştir. Bu merkez HABİTAT Merkezi olarak bilinmektedir. Merkezin başlıca amaçları:

1. Yerleşme politika ve stratejileri
2. Yerleşme planlaması
3. Kurumlar ve yönetim
4. Konut alt yapı ve kentsel hizmetler
5. Toprak
6. Toplum katılımının sağlanması.

1987 yılı "**Evsizler İçin Konut Yılı**" (International Year of Shelter for the Homeless) (IYSH) ilan edildi. Bu yılda sürdürülen etkinlikler ulusal ve uluslararası düzeylerde iskan konularının ön plana çıkmasını sağladı. Bir çok ülkede ulusal konut stratejilerinin hazırlanmasına yönelik çabaları güçlendirdi. "**2000 Yılına Kadar Konut İçin Küresel Strateji**" (Global Year for Shelter to the Year 2000" hazırlandı. (8).Bu BM genel kurulunun 11, 12, 1987 tarihli, 49/191 sayılı kararı ile onaylandı. Bu küresel konut stra-

tejisinde ulusal stratejilerle **ilgili** ilkeler saptandı. Bunun hazırlanış amacı Vancouver kararlarından sonra tek aktörün devlet olarak görüldüğü çözüm önerilerinin sonuçsuz kalması, gelişmiş ülkelerin kendilerinden beklenenleri yerine getirememesidir. Amaçlar değişmemekle birlikte gerçekleştirme mekanizmaları açısından gözden geçirilmesine fırsat yaratılması gerekliyordu. Belirlenen yeni stratejide sorumluluk sadece devlete değil, tüm aktörlere yüklendi. Uluslararası politika eşgüdüm düzeyine indirilirken "yapabilir kılma" politikaları ön plana çıkartıldı, "tüm ilgili aktörlerin karar mekanizmasına katılımı" ilke olarak benimsendi. (2,8)

Bu ilkelerden bazıları şöyle özetlenebilir:

1. Geleneksel politikaların "yapabilir kılma stratejisi çerçevesinde gözden geçirilerek yenilenmesi.
2. Konut sektörünün yeniden organizasyonunun sağlanması.
3. Kamu, Özel ve üçüncü sektörün görev ve sorumluluklarının yeniden tanımlanması.
4. Halkın ve özel girişimcilerin sağlıklı konut ve kentsel çevreyi yaratabilmeleri açısından "yapabilmelerini sağlayacak ortam" hazırlanması.
5. Devletin daha az müdahaleci olması.
6. Devletin temel rolünün desantralizasyon olduğunun anlaşılması
7. Yerel yönetimlerin kaynak yaratma kapasitelerinin artırılması, mevcut kaynakların harekete geçirilmesi, toplumun başta dezavantajlı gruplar olmak üzere toplumun tüm kesimlerine hizmet sunacak biçimde kullanılmasının sağlanması.

Habitat Komisyonu 1989 yılından başlayarak kentsel yönetimin geliştirilmesi konusuna ağırlık vermiştir.

1989 yılında Tayland Jamtien de "**Herkes için Eğitim Dünya Konferansı**" düzenlenmiştir.

1990 yılında gerçekleştirilen **Newyork Çocuk Zirvesi**'nde insan haklarının bir uzantısı olarak çocuk hakları ele alınmıştır.

BOLUM 2

RİO DE JANERİO BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇEVRE VE GELİŞME KONFERANSI

1992 de Rio De Janerio'da yapılan **BM Çevre ve Gelişme Konferan-**si'nda insan yerleşimlerinin sorunlarının ele alınacağı yeni bir Habitat Konferansı'nın yapılması zorunluluğu dile getirilmiş ve BM genel Kurulu 1992 yılında söz konusu Konferans Habitat II olarak 2-14 haziran tarihleri arasında İstanbul'da yapılması kararlaştırılmıştır.

1992 yılında Rio De Janerio'da "**Çevre ve Gelişme Konferansında** iki önemli belge ortaya konulmuştur:

1. Rio Deklerasyonu

Rio deklarasyonunda gelişme hakkı, yoksulluk, gelişmişlerin üretim ve tüketim kararlarının değiştirilmesi, ortak fakat farklı düzeylerde alınacak sorumluluklar gündeme getirilmiştir.

-Sürdürülebilir gelişmenin merkezi insandır. Doğayla uyum içerisinde sağlıklı ve üretken olmaları sağlanmalıdır.

-Ülkeler başka ülkelerin çevresine zarar vermemelidirler.

-Şimdiki ve gelecek kuşakların gelişmeleri ve çevresel gereksinimlerini hakkaniyetle karşılayacak biçimde gelişme hakkı gerçekleştirilmelidir.

-Sürdürülebilir gelişmenin sağlanması için, çevrenin korunması gelişme sürecinin bütünleyici bir bölümü olmalıdır. Ondandır düşünülemez.

-Sürdürülebilir gelişmenin ayrılmaz bir bölümü olarak bütün üye ülkeler yoksulluğu ortadan kaldırmak üzere işbirliği yapmalıdırlar. Yaşama standartları arasındaki farklılıkları, tüm insanların çoğunluğunun gereksinimlerinin karşılanmasını esas alınmalıdır.

-Çevresel olarak kolay örselenebilir durumda olan gelişmekte olan ülkelerin özel durumu ve gereksinimlerine öncelik verilmelidir.

-Sağlığın ve yerkürenin ekosisteminin bütünlüğünün sağlanabilmesi, korunması, bozulmasının önlenmesi ve düzeltilmesi için birlikte çalışmalıdır.

-Sürdürülebilir gelişme ve daha yüksek yaşam kalitesinin sağlanabilmesi için sürdürülebilir olmayan üretim ve tüketim süreçlerini değiştirmeli ve uygun nüfus politikaları izlemelidirler.

-Bilimsel ve teknolojik bilginin değişimiyle sürdürülebilir gelişine için gerekli iç kapasitesinin güçlendirilmesi konusunda dünya ülkeleri işbirliği yapmalıdır.

-Çevre sorunlarının çözümü ancak bütün vatandaşların her düzeyde katılımıyla sağlanabilir. Herkes resmi kuruluşlardaki çevreyle ilgili bilgilere kolayca ulaşabilmeli, karar sürecine katılabilmelidir.

-Çevre ile ilgili mevzuat geliştirilmelidir. Bu mevzuat çevre ve gelişme konularıyla uyumlu olmalıdır. Gelişmiş ülkelerin bazılarındaki düzenlemeler gelişmekte olan ülkeler için uygun olmayabilir.

-Devletler çevresel bozulmayla ilgili problemlerin çözümüne yönelik olarak destekleyici ve açık bir ekonomik sistemi desteklemelidir. Çevresel amaçlı ticaret politikaları istenmeyen ticari kısıtlamalara yol açmamalıdır.

-Uluslararası çevresel düzenlemeler mümkün olduğunca uluslararası konsensusla sağlanmalıdır.

-Kirlenme ve diğer çevresel bozulmalardan olumsuz etkilenenlerle ilgili tazminat ve düzenlemeler getirilmelidir.

-Devletler insan sağlığına zararlı olabilecek veya büyük çevresel zararlara yol açabilecek aktivitelerden kaçınmalı ve maddelerin naklini önlemelidir.

-Çevrenin korunmasına yönelik önlemler her ülkenin kapasitesine uygun olarak alınmalıdır.

-Çevre maliyeti devletlerce tüm gelir hesaplarına dahil edilmelidir.

-Çevresel etki değerlendirmesi (environmental impact assesment) çevre açısından zararlı olabilecek etkinlikler için yapılmalı ve bunun uygulanma biçimi ulusal otoritelere bırakılmalıdır.

-Herhangi bir doğal afet ve diğer acil durumlarda devletler bu durumdan çevreleri etkilenebilecek olan diğerleri hemen haberdar etmelidir.

-Kadınlar çevre yönetimi ve gelişmesinde özel etkileri olan bir gruptur ve sürdürülebilir bir gelişme sağlanabilmesi için onların tam olarak katılımları esastır.

-Herkes iyi bir gelecek ve sürdürülebilir gelişme için işbirliği sağlamak üzere gençlerin yaratıcılığı, idealleri ve cesareti harekete geçirilmelidir.

-Bütün devletler bölgede yaşayanların çevresel konularla ilgili etkin katılımını sağlamalıdır.

-Baskı, işgal vb. altındaki toplulukların çevreleri ve doğal kaynakları güvence altına alınmalıdır.

-Silahlı çatışmalarda çevresel zararların önlenmesine yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.

-Barış, gelişme ve çevre korunması birbirine bağımlı ve ayrılmaz konulardır.

2. Gündem 21 Eylem Planı

Gündem 21 Eylem Planı daha sonraki yıllarda etkin görevler üstlenecek olan "Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Çeşitlilik Komisyonu" nun temelini oluşturmaktadır. Konferans küresel çevre sorunlarının hem kaynağı hem de çözüm noktası olarak insan yerleşimlerini göstermektedir. Bu Habitat II nin de temelini oluşturan görüştür. Sosyal ve ekonomik gelişmenin odağı olarak kabul edilen kentlerin sürdürülebilir gelişmenin başlıca konusunu oluşturduğu kabul edilmektedir. (1)

Sosyal ve ekonomik boyutlar:

1. Gelişmekte olan ülkelerde ve sürdürülebilir kalkınmanın hızlandırılmasına yönelik uluslararası işbirliği ve ilgili yerel politikalar.

2. Yoksulluğu önleme

3. Tüketim olgularının değiştirilmesi

4. Demografik dinamik ve sürdürülebilirlik

5. İnsan sağlığının korunması ve geliştirilmesi

6. Sürdürülebilir insan yerleşimlerinin geliştirilmesini sağlama

7. Karar aşamasında çevre ve gelişmenin bütünleştirilmesi.

Gelişme için gerekli kaynakların korunması ve yönetimi:

1. Atmosferin korunması

2. Toprak kaynaklarının yönetim ve planlanmasında bütünsel yaklaşım

3. Ormansızlaştırmayı önleme

4. Örselenebilir ekosistemlerin yönetimi:Çoraklaşma ve kıtlıkla savaş.

5. Biyolojik çeşitliliğin korunması
6. Biyoteknolojinin çevreye zarar vermeyecek biçimde yönetimi.
7. Okyanusların, bütün denizlerin, kıyı bölgelerinin korunması, bunların canlı kaynaklarının korunması, rasyonel kullanımı ve geliştirilmesi.
8. Tatlı su kaynaklarının kalitesinin korunması ve sürekli sağlanması, su kaynaklarının geliştirilmesi, yönetimi ve kullanımında bütüncü yaklaşımın uygulanması.
9. Toksik kimyasalların çevreye zarar vermesinin önlenmesi, toksik ve tehlikeli maddelerin yasadışı uluslararası taşınmasının önlenmesi.
10. Katı atıkların ve lağım kapsamalarının çevreye zarar vermeyecek biçimde yönetimi.
11. Radyoaktif atıkların güvenli ve çevreye zarar vermeyecek biçimde yönetimi.

Majör grupların rollerinin güçlendirilmesi:

1. Sürdürülebilir ve hakça bir çevre ile ilgili olarak kadınların küresel eylemi
2. Sürdürülebilir gelişmede çocuk ve gençler
3. Yerel toplulukların rollerinin tanınması ve güçlendirilmesi.
4. Sürdürülebilir gelişmede destek gruplar olarak resmi olmayan toplumsal kuruluşların rollerinin güçlendirilmesi.
5. Yerel yetkililere inisiyatif verilmesi
6. İşçilerin ve sendikaların rollerinin güçlendirilmesi
7. İş ve endüstrinin rolünün güçlendirilmesi
8. Bilimsel ve teknolojik toplum
9. Çiftçilerin rollerinin güçlendirilmesi.

Uygulama yöntemleri:

1. Finans kaynakları ve mekanizmaları
2. Çevreye zarar vermeyecek teknoloji transferi, işbirliği ve kapasitenin geliştirilmesi.
3. Sürdürülebilir gelişme için bilimin kullanılması

4. Öğrenim düzeyinin, toplum bilinçlenmesinin ve eğitiminin geliştirilmesi

5. Gelişmekte olan ülkelerin kapasitelerinin artırılmasına yönelik olarak ulusal mekanizmalar ve uluslararası işbirliği.

6. Uluslararası kuruluşlar

7. Karar verme etkinliğinin artırılması.

1993 yılında yapılan 14.Komisyon toplantısında kentsel yönetim konusu özel tema olarak ele alınmış ve tartışılmıştır. Kentsel Yönetim Programlı (UMP, Urban Management Programme) uluslararası etkinliklerin temelini oluşturmaktadır. UNDP ve bazı ülkelerce finanse edilmiş, UNCHS ve Dünya Bankası'nca ortaklaşa yürütülmüştür. Bu programın amacı geliştirmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme, sosyal kalkınma ve yoksulluğun giderilmesinde kentlerin katkısının artırılmasıdır.Belediyeler tartışılmış, yerel yönetimin alt birimi olarak belediyeler kabul edilmiş ve belediye tanımı getirilmiştir. Bu tanıma göre belediyeler "net idari sınırlara ve kentsel karaktere sahip olan, daha üst düzeydeki yönetim birimlerine il ve/veya devlet) tabi olmakla birlikte, kural olarak seçilmişlerce yönetilen, yönetim birimi"dir.(6,11) Bu komisyonda kabul edilen kararlar şöyle özetlenebilir. (6)

-Gelecekteki kentleşmiş dünyada kalkınmada üç temel unsur bulunmaktadır:

-Tüm nüfusun özellikle dezavantajlı grupların yaşam kalitesinin iyileştirilmesi;sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınmanın özendirilmesi; fiziksel çevrenin korunması.

-Bu hedeflere ulaşılması kentlerin ulusal ve küresel rollerine bakış açısının radikal olarak değiştirilmesiyle mümkündür.

-Değişimin uluslararası, ulusal alanda olmalıdır. Merkezi hükümetler kaynak dağılımı, desantralizasyon ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesine yönelik yerel yönetim reformu ve eylemlerine hız vermelidirler.

Burada belediye yönetimi kavramı gündeme gelmektedir. (11) Bu kavram Küresel Konut Stratejisi ve Gündem 21 de çok geniş kapsamlı olarak tanımlanmaktadır. Burada sadece idari birim söz konusu değildir. O yerleşim yerinde yaşayan STK, özel sektörün, resmi olmayan ekonomik güçlerin, bireysel ve toplumsal role sahip herkesin katılımını, yani ilgili tüm aktörlerin işlevlerini kapsamaktadır. Bu bir davranış biçimi ya da hareket biçimi olarak ele alınmaktadır.

1993 te Viyana'da düzenlenen "**İnsan Hakları Konferansı**" Birleşmiş Milletler Konferanslarının temelini oluşturmaktadır.

1994 yılındaki "**Kahire Uluslararası Nüfus ve Gelişine Konferansı**" nda nüfus ile gelişme arasındaki ilişkinin tanımlanması amacıyla bir taslak oluşturulması amaçlanmıştır. Özellikle kentlerdeki nüfus artışının nedenleri olarak kabul edilen yüksek doğurganlık oranı, ana çocuk sağlığı konuları ile, iç -dış göç sorunu tartışılmıştır. Kentler üzerindeki nüfus baskısının artırılması ve kırsal gelişmeye öncelik verilmesi temel çözüm önerileri arasındadır.

1994 yılında Barbados'ta "**Küçük Ada Devletleri İçin Sürdürülebilir Gelişme Küresel Konferansı**" düzenlenmiştir.

1995 yılında düzenlenen Kopenhag "**Sosyal Gelişme Konferansı**" 'nda işsizlik, yoksulluk, sosyal dışlanma gibi etmenlerin insan yaşantısındaki belirsizlik ve güvensizliğin azaltılmasına yönelik olarak ortadan kaldırılması gereği üzerinde durulmuştur. Konferans'ta bir toplumun sahip olması gereken istenilir özellikler sıralanmakla birlikte, bunların nasıl yaşama geçirileceği konusunda herhangi bir saptama yapılamamış, Habitat II toplantısına bunların belirlenmesi görevi verilmiştir.

1995 yılında düzenlenen Pekin "**Kadın Konferansı**" 'nda tüm dünya devletlerine; eşitlik, gelişme ve barışın sağlanması için gerekli yasal, politik, ekonomik ve sosyal yapılarını yeniden gözden geçirme çağrısı yapılmıştır. Tüm ülkelerdeki cinsiyet ayırımına karşı, kadınların ekonomik ve politik karar mekanizmalarının bütün aşamalarında yer alması, kadınların insan haklarının korunması, kadınlara özgü istek ve gereksinimlerin, sürdürülebilir gelişmenin bütün alanlarına yansımaları engelleyen unsurların ortadan kaldırılması gereği dile getirilmiştir.

Tüm bu toplantılar sonucunda Habitat II Hazırlama Komitesi belirlenmiş ve Küresel Eylem Planı'nın prensipleri ve vaatlerinin ortaya konduğu bir taslak hazırlanmıştır.

BÖLÜM 3

HABİTAT II AJANDASI (HABİTAT II KÜRESEL RAPORU)

İnsan yerleşimlerinin Küresel Raporu: (Habitat II Küresel Raporu) (Habitat II Ajandası)

Newyork'ta yapılan III hazırlık toplantısında daha sonra Habitat II toplantısında kesinleştirilmesi amaçlanan ilkeler ve yüklenimler şöyle özetlenebilir. (12)

Ön saptamalar:

1. İnsan yerleşimlerinin kalitesinin geliştirilmesi zorunluluğu vardır.
2. Birleşmiş Milletler İkinci İnsan Yerleşimleri Konferansının amacı herkese uygun konut ve kentleşen dünyada sürdürülebilir insan yerleşimlerinin geliştirilmesidir.
3. Sürdürülebilir gelişme, herkese uygun konut ve sürdürülebilir insan yerleşimleri için hareket noktası insandır. İnsanlar doğayla uyum içerisinde sağlıklı ve üretken bir yaşam sürdürme hakkına sahiptir.
4. Dünya nüfusunun büyük bir bölümü özellikle gelişmekte olan ülkeler konut ve sağlık koşullarında önemli yetersizliklerle karşı karşıyadır. Yaklaşık 500 milyon kentli evsiz ya da kötü konut koşullarında yaşamaktadır.
5. Gelecek yüzyılda karşılaşacağımız en zorlayıcı ve bunaltıcı küresel, ekonomik ve sosyal sorunlar kentlerde olacaktır. Evsizler ve kötü konut koşulları, bütün bu problemlerin temelini oluşturmaktadır. Özellikle kentlerdeki yoksullarla, kırsal kesimdeki yoksul halk kesimlerini "yapabilir kılma"(enabler) yaklaşımı önemlidir. Kentsel alanlar, konut sorununu çözecek kaynaklara sahiptir, ancak kent kaynaklarının savurganlığı ve kötü yönetimi bunu engellemektedir. Kent nüfusu kırsal nüfustan 2, 5 kez daha fazla hızla büyümektedir.
6. İnsan yerleşimlerinin sürdürülebilir gelişmesi ekonomik gelişme, sosyal gelişme ve çevrenin korunması konularını içermektedir.
7. Özellikle endüstrileşmiş ülkelerde sürdürülebilir olmayan üretim ve tüketim biçimleri, çevre bozulmaları, nüfus değişiklikleri, yaygın ve sürekli yoksulluk, sosyal ve ekonomik eşitsizlikler dünya ülkeleri arasında ve tüm dünyada etkilidir.

8. Tarihi süreç içinde kentleşme, ekonomik ve sosyal gelişme, eğitim ve okur-yazarlığın artırılması, genel sağlık durumunun geliştirilmesi, sosyal hizmetlere ulaşımın kolaylaştırılması, kültürel, siyasal ve dinsel katılım süreçleriyle bağlantılı olmuştur.

9. Kentler ve beldeler gelişme ve uygarlığın gelişmesinde itici güç olmuştur. Kent ve beldelerin büyümesi, sonuçta, bu bölgelerin sınırını aşan sosyal, ekonomik ve çevresel değişikliklere yol açmaktadır.

10. İnsan yerleşimlerinin ekonomik, sosyal ve çevresel şartlarında iyileşmeler yapabilmek ve mevcut problemleri yenerek gelişmelerini sağlamak için kent ve beldelerin sorunlarının tanınması gerekir.

11. Yüzyılın sonuna kadar üç milyarı aşkın kişi kentlerde yaşamaya başlayacaktır.

12. Kentlerde yaşayanlarla ilgili başlıca sorunlar şöyle sıralanabilir:

Yetersiz mali kaynaklar, istihdam olanaklarının kısıtlı olması, evsiz ve barmaksız kişilerin artması, gecekonduların yaygınlaşması, yoksulluğun artması, zenginler ve yoksullararası mesafenin artması, güvenlik sorunlarının büyümesi, suç oranlarında artma, konutların sayısal olarak yetersiz kalması, hizmet ve alt yapı yetersizliği, sağlık ve eğitim tesislerinin yetersizliği, arazinin hatalı kullanımı, arazi imtiyazlarının güvensiz hale gelmesi, trafik sorununun büyümesi, kirlenmenin artması, yeşil alan yetersizliği, sağlığa uygun su sağlama sorununun büyümesi, dengesiz kentleşme, hastalıklara yakalanma olasılığının artması. Bu sorunların tümü gelişmekte olan ülkelerin devletlerini ciddi biçimde zorlamakta, ekonomik gelişmeyi, sosyal gelişmeyi ve çevrenin korunmasını engellemektedir.

13. Ulusal ve uluslararası düzeydeki yüksek göç oranları, kentlerde hızlı nüfus artışları, hatalı üretim ve tüketim biçimleri acilen çözülmesi gereken sorunlardır.

14. Yetersiz yönetim kapasitesi ve planlama, yatırım ve teknoloji yetersizliği, finansal kaynakların harekete geçirilememesi ve uygun şekilde kullanılmaması, sosyal ve ekonomik fırsat yetersizliği sorunların daha da büyümesine neden olmaktadır. Bütün bu sorunlara rağmen kentler gelecek yüzyılda da sosyal, ekonomik ve sosyal ve ekonomik gelişmenin makineleri olmaya devam edecektir.

15. Pek çok kırsal yerleşim ekonomik fırsatlar açısından Özellikle istihdam, altyapı ve hizmetler (su, sağlık, zararlı etkenlerin ortadan kaldırılması eğitim, haberleşme, ulaşım ve enerji gibi) yönünden yetersizliklerle kar-

şı karşıyadır. Kentlerde yaşayan yoksullar kırsal kesimdekilere göre on kat daha iyi durumdadırlar. Kırsal alanın geliştirilmesine yönelik olarak gerçekleştirilecek çabalar ve teknolojiler bu bölgelerdeki dengesizliklerin, doğru olmayan uygulamaların, yoksulluğu, soyutlanmanın çevre kirliliğinin ve arazi mülkiyetindeki güvensizliklerin azaltılmasına yardım edebilir. Bu tür çabalar kırsal yerleşmelerin şehirlerdeki ekonomik, sosyal, kültürel yaşamla ilişkisini sağlayarak gelişmesine katkıda bulunabilir. Böylece kırsal kesimde sürdürülebilir toplumlar ve sağlıklı çevreler oluşturularak kentlerin büyümesi üzerindeki baskılar azaltılabilir.

16. Kentler, beldeler ve kırsal yerleşimler mal ve hizmetlerin insanların hareketliliği aracılığıyla birbirlerine bağlanmışlardır. İnsan yerleşmelerinin devamlılığında, kent-kır bağlantısı yaşamsal öneme sahiptir. Kırsal kesimde nüfusun artmasıyla, istihdam ve ekonomik fırsatlar yetersiz kalmış, sonuçta özellikle kırsal kesimden kente göç artmıştır. Bu göç zaten ciddi baskı altında bulunan kentlerin alt yapı hizmetlerini aşırı derecede zorlamaktadır.

17. Pek çok ülkede giderek artan konut yetersizliği ve evi barkı olmayan insanların çoğalması, sağlık standartlarının düşüklüğü, güvenliği ve yaşamın kendisini tehdit etmektedir. Standardı düşük konutlar özellikle nüfus yoğunluğu fazla olan tüm dünya kentlerinde on milyona yakın ölüme neden olmaktadır. Sadece su kaynaklı hastalıklar her yıl dört milyon bebek ve çocuğun ölümüne neden olmaktadır. Kötü konut koşullarına ve sanitasyon eksikliğine bağlı olarak oluşan hastalıkların tedavisi Önlenmesine harcancak paradan çok fazladır. Kötü konut koşulları ile ilgilenmeyen hükümetler zamanla çok daha büyük harcamalarla karşı karşıya kalacaklardır. Peru'daki kolera salgını 320 000 kişiyi etkilemiş, 2600 kişinin ölümüne ve 1 milyar dolar ekonomik kayba neden olmuştur. 1994 yılında Hindistan'daki veba salgını kötü ev koşullarına bağlanmaktadır, 5000 kişi etkilenirken, 54 kişinin ölümüne, 1, 5 milyar dolar ekonomik kayba neden olmuştur. Kötü konut koşulları gelişmiş ülkelerde de önemli bir sorundur ve İngiltere'de evsizlerde beklenen yaşam süresi ulusal ortalamasının 25 yıl altındadır.

18. Kötü konut koşulları küresel bir sorun olmakla birlikte gelişmekte olan ülkelerde bu sorun çok daha büyük boyutlardadır. 2015 yılında on büyük kent Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde olacaktır. Dünya nüfusunun yüzde sekseninin 2025 yılında kentlerde yaşayacağı tahmin edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde kentlilerin yıllık ortalama gelirleri 200 dolar/kişiyi iken gelişmiş ülkelerde bu 20, 000 dolar/kişidir.

19. Gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere, bağımsız girişimciliği ve

yaratıcılığı kolaylaştıracak, özel sektör de dahil olmak üzere ülke içinde ve ülkeler arasında geniş bir düzlemde katılımı özendirerek yapabilir kılma stratejilerinin desteklenmesi gerekmektedir.

20. İnsan yerleşimleriyle ilgili olarak farklı bölgelerde ülkelerde ve ülkelerin kendi içlerinde kritik farklılıklar söz konusudur.

21. Habitat II Ajandası küresel bir çağrıdır. Amaçlar, ilkeler ve yüklenimler çerçevesi içerisinde herkesin uygun bir konuta sahip olacağı, sağlıklı ve güvenli bir çevre, temel hizmetler, verimli ve serbestçe seçilen iş imkanlarını içeren sürdürülebilir insan yerleşimlerini sağlamayı amaçlamaktadır. Habitat II Konferansı dünya kentlerinin geleceği ve kent kaynaklarının yönetimi konusunda od aklacaktır. Konferans hükümet üyelerini, parlamenterleri, ulusal ve yerel politikacılar, özel sektör, toplum kuruluşları ve hükümet dışı kuruluşların, küresel, ekonomik ve kentleşme eğilimlerini gözden geçirmek ve kentleri tehdit eden sosyal sorunlara çözüm aramak üzere bir araya getirecektir.

Habitat II Ajandasında amaçlar ve ilkeler şöyle sıralanmaktadır:

1. Adalet (eşitlik, hakçalık) (equality)

İnsan yerleşimleriyle ilgili adalet ilkesi şu anlama gelmektedir. Tüm insanlar, kadın erkek, çocuk, genç, temel iskan, altyapı, sağlık, yeşil alan ve açık alanlar ve diğer hizmetlerden yararlanma konusunda eşit olmalıdırlar. Eşit eğitim olanakları, üretken ve serbestçe seçilmiş yaşam biçimi, kişisel, manevi, kültürel ve sosyal gelişme, doğal ve kültürel kaynakların kullanımı ve korunmasında eşit hak ve yükümlülöklere sahip olma, kamu karar verme mekanizmalarına eşit katılma hakkı, hak ihlallerini önleyen mekanizmalara eşit katılma hakkını kapsamaktadır.

2. Yoksulluğun yok edilmesi (eradication of poverty)

Sürdürülebilir insan yerleşimlerini ve barışı korumak için yoksulluğun ortadan kaldırılması gerekir. Yoksulluğun eradikasyonu ilkesi yerleşim yerlerindeki düşük gelirli grupların temel gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik tam verimli ve özgürce seçilmiş iş sağlama hedefine dayandırılmalıdır.

3. Sürdürülebilir gelişme (Sustainable development)

İnsan yerleşimleri planlı, sürdürülebilir gelişme olayının sorumluluğunu üstlenecek biçimde geliştirilmiş ve iyileştirilmiş olmalıdır. İnsan yerleşimleri ve sürdürülebilir gelişme karşılıklı olarak destekleyici ve bağımsız olmalıdır. İnsan yerleşimlerinin gelişimi için sürdürülebilir gelişme gereklidir. Sürdürülebilir insan yerleşimleri ekonomik gelişmeyi istihdam fırsatlarını çevre üzerindeki en az etki ile sosyal gelişmeyi garanti altına almalıdır. Eko sistemlerin kapasitesini aşmamalı, gelecek nesillerin fırsatlarını baskılamamalıdır. Bir taraftan tüketilirken diğer taraftan yerine yenilerinin konulmalarını sağlayacak bir üretim tüketim ilişkisi kurulmalıdır.

4. Yaşanabilirlik (Uvability)

İnsanların yaşam kaliteleri diğer sosyal ve ekonomik faktörlerin yanısıra insan yerleşimlerinin fiziksel yer özelliklerine bağlıdır. Kentlerin planı, estetiği, alan kullanımı ve bina yoğunluktan, toplumsal etkinliklere ulaşabilirlik dereceleri yerleşim yerlerinin yaşanabilirliğinin ölçüsüdür. İnsanların yaşanabilir komşuluk çevreleri ve yerleşim yerleriyle ilgili ihtiyaç ve beklentileri tasarım süreçlerine insan yerleşimlerinin bakım ve yönetim sistemlerine, kamu sağlığının korunmasına, güvenlik ve emniyet şartlarının sağlanmasına, toplumsal bütünleşmeye, kültürel farklılıkları ve kimliklerin korunmasına, manevi, tarih ve kültürel olarak anlamlı bina ve semtlerin uygun biçimde korunmasına önderlik etmelidir.

5. Aile

Sürdürülebilir yerleşimler için ailenin temel rolü bütün devletlerce kabul edilmelidir. Onurlu bir yaşam için temel hizmetlere ulaşabilme dahil, ailenin uygun bir barınak içinde bütünleşmesi, korunması ve geliştirilmesiyle ilgili gerekli tüm koşullar sağlanmalıdır. Farklı kültürel, sosyal ve politik sistemlerde farklı aile biçimleri vardır.

6. Kentli bağımlılığı ve hükümet sorumluluğu (Civic engagement and government responsibility)

Bütün insanlar temel özgürlüklerden yararlanma hakkına sahiptir, ancak aynı zamanda diğer insanların ve gelecek nesillerin haklarını koruma sorumluluğunu da üstlenmeli ve genel kamuoyunun İyiliğine yönelik ola-

rak aktif katkı sağlamalıdır. Sürdürülebilir insan yerleşimlerinde bir kentli olma duygusu geliştirilmelidir; gönüllülük ruhu, hemşerilik bağlılığı hemşerilik kişiliği olmalıdır. Herkes karar verme ve geliştirme sürecinde eşit şansa yer alabilmeli ve bu konuda özendirilmelidir. Hükümetler ve her düzeydeki yerel otoriteler vatandaşın sağlığını, güvenliğini sağlamalı ve haklarını korumalıdır. Bunu sağlayacak yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

7. Ortaklık (işbirliği) (partnership)

Sürdürülebilir insan yerleşimlerinin geliştirilmesi, uygun konut ve temel hizmetlerin sağlanabilmesi için kamu ve özel sektörle, sivil toplum kuruluşlarında tüm sektörlerin aralarında işbirliği yapmaları, ortaklık içine girmeleri gereklidir. Bu amaçla sivil toplum Örgütlerinin etkinliği artırılmalıdır. Ortaklıklar oluşturarak, kaynakları bir araya getirerek, bilgiyi paylaşarak, yetenekleri destekleyerek, ortaklaşmanın avantajlarını kullanarak, geniş tabanlı katılımın hedeflerini birleştirme ve karşılıklı olarak destekleme yeteneği bulunmaktadır.

8. Dayanışma(solidarity)

Hoşgörü, daha az şanslı olanlara duyarlı olma, aile başta olmak üzere tüm toplum gruplarında işbirliği, toplumsal bağlılık ve dayanışmanın temeli olduğundan; uluslararası toplum, devlet ve ilgili tüm aktörler dayanışma, işbirliği ve yardımlaşma içinde olmalıdır.

9. Uluslararası işbirliği ve eşgüdüm

Küresel eylem planının gerçekleştirilmesi, sürdürülebilir gelişmeyi hızlandırmak ve insan yerleşimleriyle ilgili sorunları çözebilmek için gelişmekte olan ülkelere yeni ve ek finansal kaynaklar aktarılmalıdır.

Yüklenimler(taahhütler, vaatler)

Birleşmiş Milletler'e üye ülkeler aşağıdaki taahhütleri yerine getirmeye söz vermektedir:

1. Herkes için uygun barınak

-Eşitlik ve sürdürülebilirlik temeli üzerine yaşama ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi

-Herkesin uygun barınağa, temel hizmetlere, emniyet, güvenlik olanaklarına kolaylıkla ulaşabilmesi.

-Kaynak hareketliliğini sağlamak, istihdamı arttırmak ve yoksulluğu ortadan kaldırmak için düzenli ekonomi, konut politika ve stratejilerinin geliştirilmesi

-Mülkiyet güvenliğinin özendirilmesi, özellikle kadın ve yoksulların hizmete sunulan araziye adil ve hakça erişim kolaylığı

-Herkes için etkin ve etkili konut finansman modellerine girme kolaylığı-

-Yerel olarak uygun, ödenebilir, güvenli, etkin çevre dostu inşaat yöntemleri malzeme ve teknolojilerin geliştirilmesini Özendirme

-Ödenebilir, karşılanabilir kiralık konut sağlanması, ev sahibi ve kiracıların haklarına ve yükümlülüklerine saygı duyulması

-Mevcut konutların iyileştirilmesi, kalitesinin yükseltilmesi ve bakımı

-Konutlara cinsiyet, yaş, aile, etnik köken, veya herhangi bir nedenle ulaşma şansı getiren ayrımcılığın ortadan kalkması.

-Evsizlere, ülke içinde yanlış yere yerleştirilenler, göçmenler, güçsüz gruplar, doğal afetler veya insanlardan kaynaklanan felaketler nedeniyle mağdur olan kişiler için barınak ve temel hizmetlerin sağlanması.

2. Sürdürülebilir insan yerleşimleri

-Doğal sistemin mevcut kapasitesi içinde kaynakların etkin kullanımını sağlayacak, bütün insanlara eşit sağlık ve güvenlik fırsatları temin edecek, öte yandan doğal ve kültürel miras, manevi ve kültürel değerlerle uyumlu üreten bir hayat sağlayacak, toplumu geliştirecek bir ekonomik düzenin sağlanması.

-Toplumsal olarak bütünleşmiş insan yerleşimlerinin geliştirilmesi, herkesin hakkına ve özellikle kadınların ve yoksulların haklarına saygı göstererek bölücülüğü, ayrımcılığı, istisna koyucu politika ve uygulamaları kaldırma

-İnformal sektörün sahip olduğu potansiyeli gözönüne alma, uygun olduğunda bu sektöre konut ve hizmet sunma.

-Doğal kaynaklar-su, hava, enerji ve arazi dahil olmak üzere koruyacak ve herkes için sağlıklı bir yaşama çevresi sağlayacak biçimde üretim ve tüketim biçimlerini değiştirme

-Yeni yerel düzenleme planları geliştirilerek ulaşım talebinin azaltılması, etkin ve verimli, çevresel olarak güçlü ulaşım sistemleriyle işe, mal ve hizmetlere ve diğer imkanlara ulaşımın kolaylaştırılması.

-Kent ve kırsal alanlardaki verimli toprakları ve doğayı(ekosistemleri) insan yerleşimlerinin olumsuz etkilerinden koruma

-Tarihi ev ve yerleşim yerlerini, arazileri, açıklık ve yeşil alanlardaki kent bitki örtüsü ve faunasıyla birlikte kültürel ve tarihsel mirası korumayı ve bakımını sürdürmeyi.

-İnsan yerleşimlerinin gelişimi için yatırımları çekecek istihdam ve gelir sağlayacak rekabet ve sürdürülebilir ekonomik gelişine temeline dayalı ekonomik gelişmenin sağlanması

-Yapısal uyum sorunlarının ve ekonomik dönüşümün insan yerleşimleri üzerinden meydana getirebileceği istenmeyen etkileri giderme

-İnsan yerleşimleri üzerinde doğal ve insan nedenli afetlerin etkilerinin azaltılması

3. Yapabilir kılma (enablement)

-Kamu, özel ve toplum sektöründeki tüm aktörlerin insan yerleşimlerinde ve konut geliştirilmesinde ulusal eyalet ve il düzeyinde, metropolitan veya semt düzeyinde etkin bir rol üstlenerek güçlendirilmesi stratejisinin benimsenmesi

-Devlet yetkisini icra ederken ve kamu kaynaklarını kullanırken şeffaf ve sorumlulukla hareket etme

-Mümkün olduğunca yetki ve kaynakları dağıtma, işlev ve sorumlulukları yerleşim yerlerindeki insanların gereksinimlerine en etkin bir şekilde cevap verebilecek kademelere devretme

-İnsan yerleşimlerinde geniş temelli toplumsal katılımın sağlanması için kurumsal ve yasal temellerin geliştirilmesi ve kapasite artırıcı önlemlerin alınması

-İnsan yerleşimleri yönetiminin ve gelişiminin sağlanması için kapasite artırımına gidilmesi

-Sürdürülebilir konut ve insan yerleşimlerinin gelişimi için finansal kaynakların harekete geçirecek kurumsal ve yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi.

-Güvenilir bilgi kaynaklarına eşitlik temeli üzerinde uiaşma, kullanma, mümkün olduğunda haberleşme ve teknolojilerinden eşitlik temeli üzerine yararlanma olanaklarının sağlanması.

4. Konut ve insan yerleşimlerinin finansmanı

-Mevcut finansal mekanizmaları güçlendirilecektir. Habitat ajandası gereklerinin yerine getirilmesi için yeni finansal mekanizmaların geliştirilmesini böylece finans kaynaklarının uluslararası, bölgesel, ulusal ve yerel düzlemlerde kamu, özel sektör, çok yönlü ve ikili ilişkiler içinde hareketliliği sağlanacak, etkin, verimli, sorumlu kaynak tahsisi ve yönetimi özendirilecektir.

-Yerel yönetim ekonomilerini rekabetçi ve sürdürülebilir ekonomik gelişme planlarıyla teşvik ederek kamu, özel sektör ve uluslararası finanslar kaynaklan cezbetmeyi, istihdam ve gelirleri artırmak, konut ve insan yerleşimlerinin gelişimi için daha güçlü bir finansal temel oluşturulacaktır.

-Bütün seviyelerde mali ve finansal yöntem kapasitesini güçlendirmek, güçlü vergi, fiyatlarımı ve gelir kaynaklan yaratma mekanizmaları geliştirmek.

-Uygun olduğu durumlarda, mali araçları kullanarak kamu gelirlerini artırmak ve böylelikle çevre dostu uygulamalara ve sürdürülebilir insan yerleşimlerine destek vermek.

-iş piyasalarının rahatça çalışabilmesi, bağımsız girişimcilik ve yaratıcılığın gelişebilmesi, konut finansmanı ve insan yerleşimlerinin gelişimi için çok geniş bir düzlemsel ortaklık ve katılımın cesaretlendirilmesi için düzenleyici yönetmelik ve yasal çerçevenin güçlendirilmesi.

-Kredi kaynaklarına herkesin eşit olarak başvurma hakkının sağlanması.

-Uygun olduğu durumlarda mevcut hükümet fonlarının şeffaf bir biçimde, zamanında tahmin edilebilir ve basan temeline dayalı olarak transfer edilmesine imkan sağlayan mekanizmaların geliştirilmesi.

-Piyasanın hizmet sunmadığı kesimlere uygun kredi kolaylıklarının ve ihtiyaçların giderecek diğer araçların sağlanması, gerekli yardım ve desteklerin verilmesi.

5. Uluslararası işbirliği (international cooperation)

-Uluslararası barış, güvenlik, adalet ve istikrarın gelişmesi için Habitat Tl Ajandasının amaçladığı ulusal ve küresel eylem planlarının yürürlüğe konmasına yardım edecek uluslararası işbirliği ve ortaklığın geliştirilmesi. Bu çerçevede, çok taraflı bölgesel ve iki taraflı işbirliği programları ve kurumsal düzenlemeler, teknik ve finansal yardım programları, teknoloji değişimi, barınma ve insan yerleşimleri konusunda bilgilerin toplanması, analizi ve dağıtımı konusunda uluslararası haberleşme şebekelerinin kurulması.

-İnsan yerleşimleri ve mesken gelişimini finanse etmek için mümkün olan en kısa zamanda Gayri Safi Milli Hasılanın binde yedisinin bu iş için ayrılması.

-Kaynakları ve ekonomik araçları yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde etkin, verimli ve adaletli kullanma

-Kamu sektörü, Özel sektör ve kar amacı gütmeyen resmi olmayan sivil toplum örgütleri arasında sorumluluk temeline dayanan uluslararası işbirliğinin özendirilmesi.

6. Gelişimsel değerlendirme

-Herkes için barınak ve sürdürülebilir insan yerleşimlerinin geliştirilmesi amacının etkin ve verimli bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için, her ülke ulusal eylem planlarının icrasına yönelik çabaların izlenmesi ve değerlendirilmesi.

-Ayrıca Habitat II Ajandası'nın icrasıyla ilgili olarak izleme ve değerlendirme yapmak, ülkeler arasında işbirliği ve eşgüdümü sağlamak, konut ve kentleşme göstergelerini izlemek, konut ve insan yerleşimleri konusundaki gelişmeleri, küresel koşulları ve eğilimlerin değerlendirilmesiyle, en iyi uygulamaların izlenmesi için kurumsal kapasitelerin güçlendirilmesi.

Bu ilkeleri özetleyecek olursak Habitat II Ajandasında:

1. Kentlerdeki temel kamu hizmetlerinden ve mekanlarından yararlanmada, eşitlik ve adalete uygunluk

2. Yoksulluğun ortadan kaldırılması

3. Sürdürülebilir gelişme

4. Kentlerin ve konutların yaşanabilir hale getirilmesi

5. Ailenin korunması

6. Hemşehrilik bağlılığı ve yönetimin sorumluluğu

7. Sosyal dayanışma

8. Uluslararası işbirliği ve eşgüdüm

başlıca ilkeler olarak getirilmiştir. Bunu zirveyi simgeleyen aşağıdaki şekilde de belirgin olarak görebilmemiz mümkündür:

Habitat II

Dünyanın

..tüm yerleşimlerinin

...insanlar için sağlıklı, güvenli, adil ve yaşanılabilir
kılmayı amaçlayan

bir dünya zirvesidir.

BÖLÜM 4

HABİTAT II (3-14 HAZİRAN 1996)

Habitat II toplantısı konut, yerleşme, ve kentleşme sorunlarının dünya ölçeğinde ele alındığı, daha yaşanılabilir, hakça ve sürdürülebilir çözümler için, ulusal ve küresel politikaların belirlendiği bir toplantı olmuştur.

Habitat II Konferansı özellikle dünya kentlerinin geleceği ve kent kaynaklarının yönetimi konusunda odaklaşmıştır. Konferans hükümet üyeleri, parlamenterler, ulusal ve yerel politikacılar, özel sektör, resmi ve resmi olmayan kurum ve kuruluş temsilcilerini bir araya getirmiştir. Temel amaç küresel ekonomik ve kentleşme eğilimlerini gözden geçirmek, kentleri tehdit eden sosyal problemlere çözüm aramaktır.

Habitat II Konferansının üç ayrı görevi bulunmaktadır:

1. Daha önceki konferansların sonuçlarının toplu olarak değerlendirilmesi
2. Herkese yeterli konut ve "kentleşen dünyada sürdürülebilir insan yerleşimleri" hedeflerine ulaşabilmek için hükümet ve uluslararası örgütlerin yeni siyasi yükümlülükler alması sağlanacak
3. Devletler dışındaki aktörlere de söz hakkı tanıyan ve geniş tabanlı katılımın, ortaklıkların, yapabilir kılma stratejisinin altını çizen bir anlayışın hakim kılınması amaçlanmıştır.

Habitat II de temel hedeflere ulaşılabilmesinde araçlar: "**katılımcılık** (participation), **yapabilir** kılma **stratejisi** (enabling) ve **yeni bir yönetim anlayışı** (governance) ilkeleri ön plana çıkmıştır.

Zirvede Devlet veya Hükümet Başkanlarının katılacağı resmi konferansın dışında "ortaklar forumu" denilen bir dizi toplantı da gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılar "**yerel yönetimler forumu**" "**akademisyenler ve meslek sahipleri forumu**" "**vakıflar forumu**" "**sendikalar forumu**" ve "**sivil toplum kuruluşları forumu**" dur.

Habitat II toplantısından önce ülkelerin kendi ulusal rapor ve eylem planlarını hazırlamaları istenmiştir. Ulusal raporlar hazırlanırken sorun alanlarının kent ve konut göstergeleri yardımıyla niceliksel saptamalarının yapılması önerilmiştir. Dünya Bankası'nın 1990 yılında başlattığı ve Kısmen Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Merkezi (Habitat) tarafından finansal olarak desteklenen göstergeler programı, konut dahil, kent yaşa-

mının bir çok ögesini de içermektedir.Ulusal rapor ve eylem planları hazırlanırken gözönüne alınması önerilen göstergeler şöyle özetlenebilir : (2)

Kentsel göstergeler:

1. Yoksulluk , istihdam ve verimlilik

1.1. Kent yoksulluğu

1.1.1. Yoksulluk sınırı altındaki hane yüzdesi

1.1.2. Yoksulların gıda harcamalarının toplam harcamalar içindeki oranı

1.1.3. Gelir farklılığı ölçütü (En yüksek gelirli %20 nin toplam gelirdeki payının, en düşük gelirli %20 nin payına bölünmesiyle elde edilen değer)

1.2. İstihdam olanaklarının artışı

1.2.1. İstihdam artışı

1.2.2. Toplam istihdam içinde informal istihdamın payı

1.3. Kent verimliliğinin artışı

1.3.1. Kişi basma kentsel üretim

2. Sosyal Gelişine

2.1. Sürdürülebilir demografik büyüme ve sosyal gelişmenin özendirilmesi

2.1.1. Doğumda yaşam umudu

2.1.2. Bebek ölüm oranı

2.1.3. Bulaşıcı hastalıklara bağlı olarak ölenler

2.1.4. Doğurganlık oranı

2.1.5. Okuryazarlık oranı

2.2. Herkes için eğitim ve sağlık hizmetlerinin sağlanması

2.2.1. İlk ve ortaokullardaki okullaşma oranı

2.2.2. Ortalama öğretim yılı

2.2.3. Eğitimin maliyeti

2.2.4. Kentlerde sınıf başına düşen Öğrenci sayısı

2.2.5. Hastane yatağı başına düşen kişi sayısı

2. 3. Toplumsal bütünleşmenin özendirilmesi
2. 3. 1. Toplumda suçluluk oranı (yüzbin kişide cinayet ve hırsızlık oranı)

2. 3. 2. Tek anne ya da babalı hane sayısı

3. Alt yapı

3. 1. Hizmetlerin ulaşılabilirliği ve ödenebilirliğini artırmak
3. 1. 1. Hane halklarının alt yapı şebekelerinden yararlanma yüzdesi
3. 2. Su sağlama sistemlerinin sürdürülebilirliğini ve kalitesini sağlamak
3. 2. 1. İçilebilir suya ulaşma
3. 2. 2. Kişi başına tüketilen su miktarı
3. 2. 3. Suyun dolar cinsinden medyan ve kurak mevsimlerdeki en yüksek fiyatı
3. 3. Kanalizasyon hizmetlerinin sağlanmasını geliştirmek
3. 3. 1. Konutlarda atık suların uzaklaştırma yollarının yüzde dağılımı
3. 4. Elektrik hizmetlerinin sağlanmasını geliştirmek
3. 4. 1. Elektrik fiyatları
3. 4. 2. Elektrik kesintilerinin sayısı

4. Ulaşım

4. 1. Kent ulaşım sistemlerinin performansı ve sürdürülebilirliğini geliştirmek
4. 1. 1. EV-iş yolculuklarında türlere göre dağılım
4. 1.2. İş yolculuklarının ortalama gerçekleşme süresi
4. 1.3. Ulaşımdaki kazalar nedeniyle ölümler
4. 1.4. Dolar cinsinden yakıt fiyatları
4. 1.5. Ulaşımda kişi başına yakıt tüketimi
4. 2. Yol ağı geliştirmek ve sıkışıklığı azaltmak
4. 2. 1. Bakımsız ve onarılması gereken yolların yüzdesi
4. 2. 2. Kentlerde yol alt yapısına yapılan harcamalar

- 4. 3. Özel araç kullanımını sürdürülebilir kılmak
- 4. 3. 1. Otomobil sayısının araç sürme yaşındaki nüfusa oranı
- 4. 4. Kamu ve kitle ulaşımını sağlamak ve geliştirmek
- 4. 4. 1. Kamu ulaşım araçlarındaki koltuk sayısı.

5. Çevre yönetimi

- 5. 1. Kentlerin su kalitesinin geliştirilmesi
- 5. 1. 1. Atılan atık su oranı
- 5. 1. 2. Atık suların alıcı ortama aktardıkları biyolojik oksijen talebi
- 5. 1. 3. Bir metreküp atık suyun arıtma maliyeti
- 5. 2. Katı atık toplama ve zararsız hale getirme hizmetlerinin geliştirilmesi
- 5. 2. 1. Kişi başına üretilen katı atık miktarı
- 5. 2. 2. Katı atıkların hangi metodlarla yok edildiği
- 5. 2. 3. Kentli hanelerin kaçının çöplerinin düzenli olarak toplandığı
- 5. 3. Kaynak kullanımının sürdürülebilirliğini sağlama
- 5. 3. 1. Kişi başına enerji tüketimi
- 5. 4. Doğal ve yapay afetlerin etkilerini azaltmak
- 5. 4. 1. Doğal afetlere uğrayabilecek yerlerdeki konut sayısı

6. Yerel yönetimler

- 6. 1. Yönetimler arası kurumsal düzenlemeleri geliştirmek
- 6. 1. 1. Kentlerdeki hizmetlerin hangi kademedeki yönetimlerce sağlandığı
- 6. 2. Yerel yönetimlerin finansal yaşayabilirliğini geliştirmek
- 6. 2. 1. Kişi başına düşen belediye geliri ve bu gelirin kaynaklara dağılımı
- 6. 2. 2. Belediyelerin kişi başına sermaye harcamaları
- 6. 2. 3. Toplam belediye harcamaları içinde borç ödemelerinin oranı
- 6. 3. Yerel yönetimlerde karar sürecine demokratik katılım
- 6. 3. 1. Metropoliten alanlarda onbin kişiye düşen seçilmiş yerel yönetici sayısı
- 6. 4. Yerel yönetimlerin karar vermelerinde bağımlılıklarını azaltmak 34

6. 4. 1. Merkezi yönetimin vesayetini ve bağımsız karar alabilme düzeyini gösteren karakteristikler

6. 5. Kamu kaynaklarının etkili kullanımını arttırmak

6. 5. 1. Bin kişi başına belediye çalışanı

6. 5. 2. Belediye harcamaları içinde personel ödemeleri

6. 5. 3. Belediye harcamaları içinde ihaleye verilen hizmetlerin harcamalarının toplam harcamalar içindeki payı

Konut göstergeleri

1. Konutun ödenebilirliği ve yeterliliği

1. 1. Konut fiyatlarının gelire oranı

1. 2. Konut kirasının gelire oranı 1.

3. Kişi başına konut alanı 1. 4.

Sağlam konut binaları

1. 5. Ruhsatlı konutlar

1.6. Altyapı harcamaları

2. Konut sunumu

2. 1. Konut kredilerinin toplam kredilere oranı

2. 2. Konut üretimi

2. 3. Konut yatırımları

2. 4. Arsayı imara açma katsayısı

Habitat II İstanbul

134 ülkeden 8 Devlet Başkanı, 15 Başbakan veya Yardımcısı, 110 Bakan, 17 Bakan Yardımcısı Düzeyinde katılım olmuştur.

En iyi uygulamalar sergisinde 95 ülkenin 600 projesi:katılımcılık ve sürdürülebilirlik ilkesi açısından değerlendirilerek 105 i sergilenmiş, 12 proje ödüllendirilmiştir.Ülkemizden Kent-Koop, Türk Konut ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığının projeleri sergilenmiş, ödüllendirilenler arasında ülkemizin projeleri yer almamıştır.

Toplantı 2 Haziranda başladı. Açılış töreni Harbiye açık hava toplantısında yapıldı. Tüm dünyadaki kentleşme sonucu oluşan sorunlara çözüm

yolu arandı.Konut, kirlenme, ulaşım, altyapı, güvenlik ve ekonomik altyapıya ilişkin sorunlar konferansın başlıca konularını oluşturmaktaydı.Habitat II Genel Sekreteri Wally N'Dow 1975 yılında dünya nüfusunun üç te biri kentlerde yaşarken 2000 yılında yansı, 2025 yılında ise üçte ikisi kentlerde yaşayacağını belirttikten sonra aslında insanoğlunun varlığını sürdürebilmesinin görüldüğünü vurguladı. (5)

Konferansın ilk gününde gelişmiş ülkelerin, konut sorununun insan hakları çerçevesinde değerlendirilmesi ve uluslararası mali yardım yapılmasıyla ilgili isteğe ABD karşı çıktı.Amerikan Heyetinin lideri Michael Stegman "insan Hakları Beyannamesinden Doğan Uygun Bir Konut Hakkının" varlığını kabul ettiklerini, bunun geliştirilmesinin ancak gelecekte mümkün olduğunu, sadece hükümetlerin değil aktörlerinde etkin olarak devreyle girmesini sağlamak gerektiğini vurguladı. Sosyal güvenlik sistemi güçlü olmayan ABD nin binlerce evsizle ilgili yükümlülük altına girmek istemediği baştan biliniyordu. Üçüncü dünya ülkelerinden gelecek ek taleple birlikte bu k.onunun hak olarak belirlenmesine karşı çıkan bir grup ülkenin başında ABD geliyor. Gelişmekte olan ülkeler gelişmelerine ek mali destek istediler. Sanayileşmiş ülkeler ise çevrenin korunmasını istemekteydiler. 132 üçüncü dünya ülkesini temsil eden grup 77 ülkeleri sanayileşmiş ülkelerin sürdürülebilir kalkınma programını geliştirmekte olan ülkelerin gelişmesini engellemek üzere kullandıklarını ileri sürdüler. Gelişmiş ülkelerin 2010 yılına kadar büyük bir su sorunu ile karşı karşıya kalacakları belirtildi. 2025 yılına kadar kentsel sorunların çözümü ile ilgili bir devrim yaratılmaması durumunda 1, 5 milyar insanın yaşamlarını ve sağlıklarını tehdit eden çevre sorunları ile karşı karşıya kalacakları belirtildi BM lerce.

Diyaloglar adıyla yapılan toplantıların sonuçları Resmi Konferansa aktarıldı ve bu diyalogların herbiri birer gün olmak üzere on ayrı konuda yapıldı.

- 1.21. yüzyıl kentleri nasıl bir görünümde olacak?
- 2.21.yy da finansman ve kentler
- 3.Susamış kentler için su
- 4.Kentsel istihdamın geleceği.
- 5.Yarının kentlerinde ulaşım.
- 6.Gelecekte kır-kent ilişkisi ve arsa.
- 7.21.yy için enerji.

8. 21 .yy da kentlilik ve demokrasi
9. Bilgi toplumunda kentler haberleşme ve basın.
- 10.21 .yy da sağlıklı kentler yaratılması.

The Marmara Otelinde yapılan "Susuz Kentler İçin Su" konulu toplantı-da su sorununun çözümüyle ilgili olarak uygulanan projeler tanıtıldı: Kentler arasında proje alışverişinin yapılabilmesi için "global su ortaklığının kurulması" önerildi.

Su sorununun çözümüyle ilgili olarak sunulan Öneriler ise şöyle:

1. Su ekonomik bir mal olarak değerlendirilmeli. Su israfı engellenmeli (Burada su israfının bazı ülkelerde %60 lara vardığı belirtilmektedir). Hükümetler su konusundaki sübvansiyonlarını kaldırmalı.
2. Su konusunda kamu özel sektör ortaklığı kurulmalı, hükümetlerin su dağıtım ve gelirlerin toplanmasındaki verimsizliği gözönüne alınarak, su paralarının özel sektöre toplanması sağlanmalı. Arjantin'deki yap işlet devret modeli buna örnek verildi.
3. Suyun dağıtım ve kullanımında halkın bizzat katılımı sağlanmalı. Kadınlar etkin olarak görev almalı.

Romanya Devlet Başkanı İliescu başlıca çevre sorunlarına değinerek dünyada çevre, ozon tabakasının delinmesi, hızlı nüfus artışı ve kentlere göç gibi Önemli sorunların yaşandığını hatırlattı ve insanlığın geleceğine yönelik bir atılım yapılması gereği üzerinde durdu.

Global Parlamenterler forumuna elli kadar parlamenter katıldı ve 20 maddelik "Ülkeler ve Taahhütler Bildirgesi" yayımlandı.

1. İnsan yerleşimleri ve konut konusundaki yasalar bir an önce çıkmalı ve işlerlik kazanmalı.

2. Etkin kamu politikalarıyla finansal kaynak ve iletişim sağlanmalı

3. Yasalar, kamu politikaları ve hükümet organlarıyla insan yerleşimlerinin kurumsallaşması sağlanmalı.

Sosyalist enternasyonal Yerel Yönetimler Toplantısında yapıldı. Yerel yönetimlerle ilgili sorunların çözümünde uluslararası işbirliğinin önemine değinildi. İspanya'dan Vincente Alvarez Acerez, belediyelerin insanlara konut sağlanmasıyla ilgili olarak etkin rol oynaması gerektiğini belirtti, istihdam sorunun çözümünde yerel yönetimlerin katkısının şart olduğunu vurguladı.

ILO 20 ülkenin hükümet, işçi ve işveren temsilcilerinin hazırladığı "Kent istihdamı bildirisini" sundu.ILO önümüzdeki yıllarda 280 milyon yeni iş olanağı yaratılması gerektiğini belirtti.ILO Genel Müdür Yardımcısı Katharina Hagen yaptığı basın toplantısında "2000 yılına kadar insanlığın yarısının kentlerde yaşayacağını ve çalışacağını, kentsel nüfusun yarısının gelişmekte olan ülkelerde olacağını, bu insanlara iş sağlanamadığı takdirde bu kentlerin eşitsizlik ve sefalet bölgesi olacağını, iş alanlarının yaratılmasıyla bu kentlerin uygarlık ve ekonomik fırsat merkezleri halinde gelişebileceğini belirtti.

Sivil toplum kuruluşları da temsil edildiler ve binlerce STK katıldı.Panel, slayt ve video gösterisi düzenlendi.Değişik projeler sunuldu.STK larla ilgili en büyük ağırlığı taşıyan konulardan birisi kadın sorunlarıydı. Asya Pasifik 2000 ve İnsanlığın Gündemi: Çok ses tek vizyon konulu forumlarda bölgesel sorunlardan hareketle, dünyadaki göç, işsizlik ve uyuşturucu sorunları, teknolojik gelişmenin işsizlik ve göç üzerindeki etkileri tartışıldı. (5)

BÖLÜM 5

KENTLEŞME

Kentler nüfusları belirli bir sayıyı ve yoğunluğu aşan yerleşim yerleridir. Ekonomisi tarımsal olmaktan çıkmıştır. Kentler kendi etki alanlarındaki yerleşim birimlerine de hizmet sunmaktadırlar. Değişik disiplinler nüfus büyüklüğünü esas aldıklarında farklı tanımlar getirirler. Genel olarak nüfusu onbinin üzerinde olan bölgeler kent olarak tanımlanmaktadır. Ülkemizde idari bölünmelerde kimi zaman belirli nüfus yoğunluğu aranmadığından il ve ilçe merkezleri "kent" olarak tanımlanmaktadır. Toplum bilimciler ancak 50 000 in üzerinde nüfusa sahip bölgelerin kent olma özelliği taşıdığını, 20- 50 000 nüfus arasındaki bölgelerin ise yan kentsel bölge ya da kasaba olarak tanımlanabildiğini belirtmektedir. Ancak gerçek anlamda kentleşme sürecinin tamamlanabilmesi için daha farklı nitelikler gerekmektedir.

Kent tanımı çeşitli sosyal bilimcilere göre değişmektedir. Ayrıca ülkelere göre de değişmektedir. Kentler tarımsal olmayan kimine göre; tarımsal olmayan üretimin yapıldığı ve daha doğrusu hem tarımsal hem de tarım dışı üretimin, dağıtımın, kontrol fonksiyonlarının toplandığı belirli teknolojik gelişme düzeylerine göre büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşim birimleri olarak ta tanımlanmaktadır. (60), Devlet İstatistik Enstitüsü yıllıklarına göre il ve ilçe merkezlerinin belediye sınırları içinde kalan alandır.

Mimar Lucien Çayla **İnşa Davası** adlı kitabında kentleşmeyi, **insana sosyal mutluluğun maddi desteğini sağlayacak** bir metod olarak tanımlıyor. Amerikalı mimar Eliel Saarinen, *The City* (Şehir) adlı kitabında; "bir kent içindeki insanların amaçlarının ve tutkularının okunacağı açık bir kitaptır. Eğer düzensiz bir şekilde inşa edilirse, orada yaşayanlar otomatik olarak bunu yansıtırlar. " demektedir. Kimi kentler için " büyük bir köy " gibi deyimlerin kullanılması bu ifadeyi desteklemektedir.

Thomas Adams, **Outline of Town and City Planning** adlı kitabının girişinde "Kentleşme, kentlerin sosyal ve ekonomik gereksinmelerinin bir armoni içinde giderilmesini sağlayan ve onların fiziksel olarak büyüme ve gelişmelerine önderlik eden, şekil veren bir bilim, bir sanat ve bir yönetim eylemidir. " der.

Kentleşme bilimsel bir eylemdir. Çünkü kent içi temel alt yapının oluşturulması, ulaşımın sağlanması ve ulaşım kanallarının işlerliği açısından

yapılması gerekenler, kentin yapısal düzenlemesi temel bazı verileri ve bilimsel bir yaklaşımı gerektirmektedir. Bilimsel verilerin ışığında kentin kendine özgü bir dokuya ve niteliğe kavuşturulması, yerleşim alanlarının belirlenmesi ve arsalandırma, yolların biçimlendirilmesi ancak sanatsal bir yaklaşımla istenilen sonucu verecektir. Bütün bunların uyumlu bir biçimde bir araya getirilmesi önemli bir yönetim becerisi gerektirir. Çünkü alınan kararların etkin bir biçimde uygulanması gerekmektedir. (13)

Kent kavramı, bir üretim, teknoloji, yerleşme, örgütlenme ve kültür biçimini bir arada ifade etmek durumundadır. Modern kent, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda kırsal çevresi ile bütünleşmiş, bölge, ülke ve uluslararası merkezlerle düzenli ve sürekli bağlantısı olan bir toplum birimidir. Bu toplum özellikle tarım dışı faaliyetleri ihtisaslaşmıştır ve üretimde çağımızda geçerli teknolojiyi yaygın olarak kullanır. Toplumsal organizasyonlar sosyo-ekonomik yaşamın birçok yönünü kapsayacak şekilde çeşitlenmiş ve bireylerin ihtiyaçlarını karşılamada fonksiyonel olacak kadar güçlenmiştir. (60)

Beş Yıllık Kalkınma Planlarına göre de **kentleşmenin** tanımı farklıdır:

I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na göre; Kentleşme, büyük kentlerdeki büyümenin bu kentlerin sundukları iş olanakları ile orantılı olmasıdır. (14)

II. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na göre; Kentleşme, ekonomik ve sosyal yönden, özellikle sanayileşmenin sonucu olarak desteklenmesi ve ekonomiyi iten güç olarak yararlanılan araçtır. (15)

III. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na göre; Kentleşme, toplumsal ve kültürel değişimin gerçekleştirilmesinde ve sanayileşmesini hızlandırılmasında önemli bir etkidir(24) , ancak, nüfus faktörü ve demografik kentleşmenin bir takım sorunlar doğuracağı belirtilmiştir.

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na göre; sanayileşmenin bir nedeni de olarak artan nüfus ve kent topraklarının kötüye kullanılması, kentlerin mevcut imar planlarıyla sorunlarına cevap getirmekten, mekansal düzenlemeyi geliştirmekten uzak oldukları, nüfusu artan kentlerin su, kanalizasyon v. b gereksinimleri, çevre kirlenmesi ve kent içi ulaşım gibi yeni sorunları da beraberinde getiren bir olgudur. (16)

V. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na göre; Kentleşme, kalkınma ve sanayileşmenin doğal sonucu olarak görülmektedir. Bu nedenle büyük kentlerden çok orta büyüklükteki kentlere ekonomik faaliyetlerin yönlendirilmesi, büyük kentlerde ise caydırıcı Önlemlerin alınması ile ekonomik faaliyetlerin olabildiğince dengeli dağılımını sağlayarak kentlere paket proje yaklaşımlarını destekleyeceği belirtilmiştir. (17)

VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na göre; Kentleşme, kentlerde yaşayan nüfusun kent yaşamına uygun bir yapıya kavuşturulması olarak ele alınmış, yerleşme alanlarında kaliteli ve sağlıklı bir yaşam çevresi oluşturulması esastır. Büyük kentlerin, metropollerin ve metropolleşen yörelerin nüfuslarının artacağı, ekonomik ve ve sosyal etkilerinin genişleyeceği gözönüne alınacaktır (18) denilmektedir.

Kentlerde kişi başına düşen milli gelirin, kırsal alanlara göre daha yüksek olması, iş bulma, sosyal güvence, eğitim, sağlık ve kültürel alanda olanakların fazlalığı beklentisi, (19) kentlerde nüfus yığılması şeklinde oluşan hızlı ve bir o kadar da düzensiz ve doğayı tehdit eden hatta tahrip eden, bir kentleşmenin devam etmesine neden olmaktadır.

Bilindiği gibi kentler, başlangıçta ya ticaret yollarının kesiştiği kavşaklarda kervanların konaklama ihtiyaçlarından doğmuş, ya da daha sonraları sanayinin odaklaştığı kesimlerde oluşmuş ve gelişmiştir. Halbuki bu yüzyılda, hizmetler sektörünün büyümesiyle de **turizm kentleri, üniversite kentleri, anıt kentler** gibi yapay kent türleri türetilmiştir. Bu demektir ki, kentler bugüne kadar hep tek işlevli yerleşme birimleri olarak düşünülmüş ve oluşturulmuşken, bu günün büyük kentleri bu özelliklerinden sıyrılmış, tarihsel karakterlerini kendiliğinden değiştirmiş veya değiştiriyorlar. Örneğin, İstanbul'da başlangıçta Haliç çevresine kümelenmiş olan sanayi önceleri hiçbir baskı olmaksızın İzmit, Sakarya, hatta Eskişehir'e kadar yayılmıştır. Sanayi bölgelerinin kurulması çevre sağlığıyla ilgili sorunların çözümü açısından büyük bir imkan sağlamaktadır. Küçük işletmelerin tek başına çözümleyemeyeceği alt yapı sorunlarının çözümü mümkün ve ödenebilir hale gelmektedir. (60)

Kentleşme süreci

Kent veya kentsel topluluk yerleşme tarihi içinde oldukça yeni bir olgudur. İnsanlar yanın yada bir milyon yıldır toprakla bir yerleşme ilişkisi kurmuşlarsa da neolitik çağın sonuna kadar ne köyler, nede kentler kurulabilmiştir. 8-10 bin yıl vardır ki birbirinden ayrı sürekli yerleşmeler beliren bir özellik kazanmıştır. Bununla birlikte İ. Ö. 3 bin yıllarına kadar nüfus topluluklarının çoğu küçük birimler halinde, köy niteliğindedir. Bu tarihten önce kent adını taşıyabilecek yerleşmelere rastlanmadığı söylenebilir.

Belki Çin'deki bazı örnekler dışında, nüfusu 100. 000 i aşan yerleşmeler Yunan-Roma dönemine kadar sahnede görülmemiş, İstanbul ve Roma bir

yana, bir milyonun üstünde bir nüfusa sahip büyük kentler ancak Sanayi devriminden sonra ortaya çıkmıştır. (20)

XV. ve XVI. Yüzyıllarda Türkiye nüfusu büyük artış göstermiştir. Bar-kan'ın yaptığı hesaplara göre, 1530-1580 yılları arasında Türkiye nüfusu % 40-50 arasında bir artış göstermiştir. Birçok büyük kentlerde bu artış % 100 ü aşmıştır. (21)

1478 sayımında, 97. 956 kişiyi barındıran İstanbul, 1520 lerde 400. 000 nüfusa ulaşmıştır. XVI. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul nüfusu 800. 000 e ulaşmıştır. (21)

1608-1Ç19 yıllarında Türkiye'yi dolaşan Polonyalı Simon ise;o tarihlerde **İstanbul** nüfusunu 1 milyon olarak tahmin etmektedir. Yani XVII. başında İstanbul dünyanın en büyük kentidir. Londra ve Paris ancak bu nüfusun yansı kadardır. Yabancı yazar, Edirne için 200. 000, Sivas için 150. 000, Kayseri için 95. 000 rakamlarını ileri sürmektedir. (22.60) O zamanlar Mancherter'in nüfusu 20. 000 e henüz ulaşmamıştır.

Kısaca özetlemek gerekirse, kendi içinde gösterdiği **evrim** ve çeşitlenme bir yana bırakıldığında kent bir yerleşme ve topluluk türü, bir toplumsal-ekonomik biçimlenme olarak insan topluluklarını gelişme süreci içinde son aşamada ortaya çıkan bir olgudur.

Bu nedenle, kent olgusunun tarihsel kökenlerine inebilmek üzere insan topluluklarının gelişme çizgisini izlemeye gerek vardır. (20)

Kentleşmeye yönelik yaklaşımlar:

Uzun yıllar kentleşmenin durdurulması gerektiği ve durdurulabileceği ileri sürüldü. Bu amaçla kentlere göçenlerden ayakbaşı parası almak, bunların kentlere girişini özel izne bağlı kılmak veya kentsel faaliyet yaratmak gibi önlemler teklif edildi. Kentleşmenin kaçınılmazlığını kabul edenler ise, bu süreci gelişmeyi anlatan ve hızlandıran bir oluşum olarak değil de olumsuz bir eğilim olarak karşıladılar. (23) Bir örnek verirsek;İstanbul'a şimdi olduğu gibi, o zamanlarda taşradan sürekli bir nüfus akışı vardı. Kent nüfusunun kalabalıklaşması ise birçok güçlükler doğuruyordu;hatta Kanuni zamanında İstanbul'un suya kavuşturulması sorununda bile **bu-nun** taşradan nüfus akınını **artıracağı** ve işe güçlükleri düşüncesiyle te-
reddütler oluşmuştu.

Bir takım önlemler alınmış; ancak, yine de akın durdurulamamıştır. 17. Yüzyılda göç biraz azalırsa da yüzyılın sonlarında akın yeniden başlamış-tır. Özellikle 1.8. Yüzyılda, taşradan çeşitli insanların gelip toplanması.

hanlarda, hamamlarda, bahçe ve bostanlarda ikamet etmesi halkın zararına, kıtlığa, pahalılığa ve asayişsizliğe neden olmuştur. (24)

Kentleşme, ülkenin ekonomik, sosyal ve fiziksel bütün yapısını değiştiren ve ülke yatırımlarının en büyük oranını emen bir süreç olarak en farklı kesimleri ilgilendirmekte, en farklı sorunları içine almaktadır.

Milyonlarca kimsenin binlerce yıllık geleneklerle bağlı bulunduğu yaşama ve çalışma çevresinden kopup, tamamen farklı bir fiziksel ve sosyal çevreye göçmesi ve bu çevreyi şekillendirmesi, alıştığı tamamen dışında iş kollarında çalışmaya başlaması tarih boyunca insanlığın karşılaştığı en Önemli oluşumlardan birisidir.

Türkiye'de bu oluşumun çok kısa bir süre de ve çok yoğun bir şekilde meydana gelişinin önemini özellikle artırmaktadır. (23)

Çağdaş yaşamın çok yönlü ihtiyaçlarının toplandığı ve karşılandığı yer kentlerdir. Kentin çekiciliği buradan kaynaklanmakta ve kişi bu yaşam ortamını bulabilmek umuduyla kırsal kesimden kentsel bölgelere doğru yönelim içindedir.

Yaşam sadece teknolojinin getirdiği olanaklara bağlı değildir. Bu yaşam, insanı sıkıntılardan ve bunalımlardan kurtaramamaktadır. Hızlı büyüme, sanayileşme, mekanik düzen kentin çemberini sıkmakta, bu kez insan kırsal yaşamın sadeliğine özlem duymaktadır. Bir yandan kırsal yaşamın, bir yandan da teknolojinin nimetleri, iki Özlemi bir arada bağdaştırmaya yetmemektedir. Bu kez de. kente yaşayan kır yaşamının özlemini çeker veya kentin sıkıcı ve mekanik hareketliliğinden bıktığı için gittikçe kentten çıkış özlemine dönüşür. (60]

Modernleşme, insan topluluklarını dev kentlere doğru çağıran bir oluşumdur. Ancak bu durum görsel yayın araçlarında görmüş oldukları yüksek yaşam düzeyine özlemdir. Gerçekte, kentin çağrısı sadece büyük yerleşme birimlerindeki konfor düzeyinin yüksekliği ile ilgili değildir. Kırsal kesimin etkisizliğinden çok çağdaş yaşama duyulan özlemin rolü **vardır**.

Tarih boyunca, nüfusun büyük bir kısmı kırsal kesimde barınmışken, modernleşmenin kentlere yepyeni işlevler kazandırması, bunun yanında kırsal kesimde tarımın makinalaşması sonucu üretim dışı kalan insan topluluklarını bu kesimde tutmanın da bir anlamı kalmamaktadır. Kısacası, kırsal insanların yalnız kentlerin çekiciliğinden değil, bir o kadar da kırsal kesimde böylesine fazla hiçbir üretici özelliği kalmamış insanı tutmanın anlamı kalmadığı içinde kentlere akması kaçınılmaz olmaktadır.

Ekonomik yapı ve toplumda geçerli üretim ilişkileri olduğu gibi mekan kullanımına yansır. Örneğin, barınma, ulaştırma, çalışma gibi işlevler mekanın temel işlevlerindedir.

Mekan özellikle büyük kentlerde barınma açısından ikili bir özellik göstermektedir. Bir yanda gecekondular, öte yanda kentin planlı yapılaşma sonucu oluşmuş yapıları. Durum bu şekilde ele alındığında, kentleşme sağlıklı bir şekilde devam ediyor demektir ki, burada da kentleşme sorunlarının çözümünü yalnızca kent içinde düşünemeyiz demektir.

Kentleşme sorunlarının çözümü kent içinde düşünülemez. Çünkü, kent toplumda geçerli olan üretim ilişkileri ve ekonomik yapısının dışında değildir. Kentin sağlıklı oluşundan yakınıyorsak, aslında ekonomideki birtakım sıkıntılardan yakınıyoruz demektir. Çevre sağlığı ile ilgili alt yapı birçok çevre sağlığı sorununun çözümünde radikal müdahaledir. Alt yapı sorununun çözümüyle eşdeğerdir. Ancak alt yapı standardıyla ilgili hatalı yaklaşımlar çok büyük kaynak savurganlığına yol açabilecektir.

Bir kentin nüfus sayısı ve yerleşme alanı bakımından eriştiği fiziksel büyüme ile teknik ve sosyolojik anlamdaki kentleşmeyi birbirine karıştırmamak gerekir. Büyük bir kent, sosyal ve ekonomik bir olgudur. Kentlerin, yerleşme alanları ve bu kentlerde yaşayan insan sayısı bakımından çok hızlı ve dengesiz bir biçimde büyümeleri, kentlerde sosyal ve yapısal bütünlüğü bozmaktadır. Bu nedenle, kentlerin fiziksel büyüme hızları ile toplumsal farklılıkların giderilmesi gerekmektedir. Kentleşme ekonomik ve sosyal kalkınmanın bir ögesi olarak ele alınabilir. (60)

BÖLÜM 6

KENTLEŞMEYE BAĞLI BAŞLICA SORUNLAR

Dengesiz kentleşme sonucunda özellikle büyük kentlerde alan kullanımı ve hizmetlerin sağlanmasındaki yetersizlik nedeniyle çöp, hava kirlenmesi, kanalizasyon sularının deniz, yeraltısuyu ve çevre akarsulara karışması kent çevresinin ana sorunları olarak ağırlık kazanmıştır.

Öte yandan deniz kirlenmesi ve toprakların nitelikleriyle tutarlı olarak kullanılamaması çevrenin halk tarafından kullanımı olanakları giderek ortadan kalkacaktır. (25)

Sanayileşmiş farklı ülkeler günümüzde konut kalitesinin kötülüğünden kentlerin şekillerinin günümüz ihtiyaçlarına uymamasından, yeşil alanların ve diğer kamu ihtiyaçlarına ayrılan alanların azlığından, çirkinlikten, insan için uygun bir kentsel çevre bulamamaktan şikayet etmekte ve bu çevreyi temin için çok büyük yatırımları göze almaktadırlar. Oysa, Türkiye'deki mevcut eğilimlerle elde edilecek kentsel çevre 19. Yüzyıl sanayileşmesinin yarattığı çevreden de kötü olmak tehlikesindedir. Küçük veya orta büyüklükte bir kentte uygun bir merkez ve radyal bir ulaşım sistemi ekonomik ve sosyal yaşam yönünden olumlu iken kent büyüdükçe, yoğunluk tıkanma tehlikeleri yaratmaktadır. Yine bu hızlı kentleşme içinde farklı gruplar fiziksel çevreyle ilgili değer yargısında kesinti olmakta, yeni kentleşen nüfusa uygun bir çevre, bir kuşak önce kentleşenlerin ihtiyaçlarına karşılık verememektedir.

Genel gelişme üzerinde fiziksel verilerin etkisinin önemsizliğine karşılık bu verilerin doğrudan doğruya kentin şekli üzerindeki etkisi önemli olabilir. Eğimler, kıyı, rüzgar yönleri, zemin kalitesi, fay hatları gibi doğal veriler yüzyıllar boyunca kentlerin şekillenmesini etkilemiştir. Günümüzde, teknolojinin ilerlemesi ile insanlar da bu engellerden kurtulma inancı var. Kötü bir zemin üzerinde yüksek bina yapılabilir. Dış iklime karşı korunulup yapılabir bir iç iklim yaratılabilir. (23)

Adapazarı'nın deprem bölgesinde olması, Adana'nın subtropikal iklime sahip bulunması veya 2000 metre yükseklikte kurulmuş kentlerin doğal verilerinin uygunsuzluğu gelişmeyi durduramamaktadır. Yine, Newyork ve Londra'nın iklimlerinin elverişsizliği, Tokyo'nun deprem bölgesinde bulunması, Los Angeles'in su temininde çok büyük güçlükler çekmesi bile bu kentlerin gelişmelerinin durduramamıştır.

Kentlerin yapısını etkileyen doğal verilerden bazıları bir olanak niteliğini taşıyorlar. Çekici bir kıyı, tatlı bir eğim gibi. Ancak, ülkemizdeki kentler günümüzdeki gelişmelerinde bu olanaklarından gerektiği gibi yararlanılmamaktadır. Doğal engeller geleceğin metropollerini yaratabilecek imkanlar olarak değerlendirilmekten çok yokedilerek megapolleşme eğilimi güçlendirilmektedir.

Mevsimsel olarak turist akınına uğrayan kentsel bölgelerde alt yapı ileri derecede zorlanmaktadır. Belirli bir nüfus öngörülerek yapılan alt yapı aşırı kalabalık ve yüklenmeye bağlı sorunlara neden olmaktadır. Özellikle sahil kirliliği olmak üzere, atık ve diğer çevre sağlığı sorunları giderek artmaktadır.

Hızlı kentleşmeye bağlı olarak yerleşim yerlerine açılmaması gereken arazilerin işgali artmaktadır. Ülkemizde de kullanılan A. B. D. Arazi Yeteneklilik Sınıflamasında araziler sekiz sınıfa ayrılmaktadır. İlk dört **sınıf** toprak işletmeye uygun, diğer dördü ise uygun değildir. İlk dört sınıfta topraklar 1. sınıftan 4. sınıfa doğru gittikçe daralan bir bitki seçim aralığına ve gittikçe daha dikkatli bir toprak yönetimini gerektiren sınırlandırmalara sahiptir. Pek çok toprak yorum haritalarında araziler bu sınıflandırmaya göre sınıflandırılmıştır. Kent yayılmasını planlarken ilk dört, hiç olmazsa ilk üç sınıf arazilerden uzak durmak bugünün ve geleceğin tarımı ve insan beslenmesi açılarından Önemlidir. (26) Kentsel yaşam çevresinin bozulmasıyla ortaya çıkan sorunların insan yaşamını tehdit eden boyutlara ulaştığını biliyoruz. Bu nedenle çevre ile uyumlu kentleşme politikalarının öncelikle üretilmesi kaçınılmaz olmaktadır. (60)

Kentsel mekanda yaşam çevresi, doğal ve yapay çevre ile sosyal çevreden oluşmaktadır. Söz konusu olan, standartlara bağlanmış ya da bağlanması gereken fiziksel ve sosyal kentsel yaşam çevresidir.

Yaşam çevresinin korunması, iyileştirilmesi, geliştirilmesi ya da kısaca yaşam çevresinin yönetilmesi için politikalar üretilirken aşağıdaki iki noktanın açıklığa kavuşturulması gerekmektedir:

1. Kentsel Çevreyi Etkileyen Faktörler

1.1. Kentsel nüfusun büyüme hızı

1.2. Toplumsal yapı değişimi

1.3. Ekonomi ve sanayinin değişimi

1. 4. Kamu yaran için kaynaklara ilişkin sınırlamalar (zellikle enerji potansiyeli bakımından

1. 5. Yeni mal ve hizmetlerin istemine yol açacak toplumsal değerlerin değişimi

1. 6. Kamu tarafından sağlanan mal ve hizmetlerin tüketime finansmanına ilişkin parasal kaynak bulma zorlukları

2. Kentsel evreyi Düzenlerken Ele Alınacak Göstergeler

2. 1. Konut

1. İç mekan kişi/m
2. Dış mekan kişi/m
3. Konutların sağlıklaştırılması
4. Güvenlik
5. Konut sahipliği veya kiracılık

2. 2. Hizmetler

Ticaret, sağlık, eğitim, dinlenme, ulaşım, koruyucu diğer hizmetlerin (zabıta, itfaiye, polis. . .) kalitesi ve ulaşılabilirliği ile iş yeri güvenliği

2. 3 . evre Değerleri ve evre Kirlenmesi

Hava, su kalitesi, gürültü, kentsel atıklar, doğal afetler, hava koşulları, evre değerlerine uygun arazi kullanımı, değerlendirilmesi, kentsel yeşil alanların oluşturulması veya korunması

2. 4. Sosyal ve Kültürel evre

1. Toplumsal bütünleşme
2. Kültürel etkinliklerin yaygınlığı
3. Kentte güvenli yaşam
4. Tarihi evre. . .

Kentsel çevrenin oluşumuna yapılan müdahaleler fiziksel planlama eylemi ile ortaya çıkacağından, planlama süreci kentsel yaşam çevresini büyük ölçüde belirlemektedir.

Kentsel yaşam çevresinden kentsel yaşam kalitesine doğru yol alınırken temel sorunlar halkın katılımına dayanmaktadır. Kentsel yaşam kalitesi belirlenirken karar mekanizmalarının belirlendiği yaşam kalitesi ile adına karar alman halkın yaşam kalitesi kavramı aynı olmayabilir. Bu nedenle insanların yakın çevrelerine ilgisini artırmak, kent insanı ile kent yönetimi arasındaki iletişim kopukluğunu gidermek, kentsel yaşam kalitesini saptayacak kolektif politikaların yaratılmasına yardımcı olmak, katılım sağlama da çözüme kavuşturulması gereken sorunlardır.

Fiziksel Planlama Kararları ile Çevrenin Karşılıklı Etkileşimini İrdelemek İçin Yararlanılabilecek Kontrol Listesi.(27,28,60)

1. Doğal Çevre Faktörleri

HAVA KALİTESİ

A.Hava Kalitesindeki Olumlu ya da Olumsuz Değişiklikler

*Havanın şimdiki kalitesi

*Hava kalitesinde ortaya çıkacak olumlu ya da olumsuz değişiklikler neler olabilir?

*Dağılım modeli

B.Hava kalitesindeki değişiklikten etkilenebilecek öğeler

*Hangi yaş gruplarından kaç kişi etkilenecek?

*Hangi bitki ve hayvan topluluklarından ne kadar etkilenecek?

*Ne kadar bir alan etkilenecek?

◆Malzemeler üzerindeki olabilecek etkileri neler olabilir?

C.Hava kirliliğine neden olan kaynakların durumu

"Trafik yoğunluğunun artış trendi nasıl olabilir?

*Bölgedeki endüstriyel artış trendi nasıl olabilir?

◆Konutlarda kullanılan enerji kaynakları ve yakma sistemlerinden ortaya çıkabilecek kirlilik miktarı ne olabilir, trendler nasıldır?

SU KALİTESİ

İçme ve kullanma suyu sağlanan kaynakların durumu

- *Yüzeysel ve yeraltı su kaynaklarının kalitesi ve miktarı
- *Su kaynakları hangi kullanımlar için uygun ve yeterlidir?
- *Evsel ve endüstriyel su tüketimi eğilimi nasıl olabilir?
- *Su kaynaklarının kirlenmesi sözkonusu mu?
- *Kirliliği önleyici ne gibi önlemler alınabilir?

GÜRÜLTÜ

A. Gürültü kaynaklarının durumu

- *Gürültü kaynaklarının sayısı ve dağılımındaki değişim
- *Trafik yoğunluğu artış trendi

B. Gürültüden etkilenecek öğeler

- *Gürültüden etkilenecek insan sayısı ne olabilir?
- *Gürültüden etkilenebilecek diğer canlı grupları hangileridir? Ne kadar sayıda canlı, ne ölçüde etkilenebilir?

C. Gürültünün önlenmesi

- *Gürültü kaynaklarının, yerleşim alanlarına ve yaban hayatına uzaklıkları
- *Gürültüyü engelleyici ne tip önlemler alınabilir?

YABAN HAYATI VE BİTKİ ÖRTÜSÜ

Yaban hayatı ve bitki örtüsü üzerindeki etkiler

- *Hayvan tür ve çeşitleri envanteri
- *Bitki örtüsünün korunması, cinsleri, yaklaşık yükseklikleri, en alçak dalın yerden yüksekliği, korunma değerleri
- *Canlı tür ve sayılarında azalma olabilir mi?
- *Türlerin çeşitliliğinde azalma ya da belli bir türde artış olabilir mi?
- *Hayvan türleri, yeşil örtü ve yetişkin ağaç miktar ve kalitesindeki

olumlu ya da olumsuz değişiklikler neler olabilir?

*Hayvan topluluklarının üreme ve göç paternlerinde değişim olabilir mi?

DOĞAL AFETLER

Sel, deprem, toprak kayması, çığ düşmesi gibi doğal afet riski

*Deprem haritaları, su baskını alanları envanteri

*Yerel topografya

*Kanalizasyon sisteminin kapasitesi ve tasırımı su baskınları gözönünde bulundurularak mı tasarlanmış?

Toprağın geçirgenliği, su tablasının durumu

*Yerleşme konumu gereği, çığ düşmesi, toprak kayması gibi tehlikelere açık mıdır?

TOPOGRAFYA

A.Topografyanın yerleşme açısından uygunluğu

Topografik haritalar

*Eğim, altyapı, ulaşım ve yapıların inşaat etnolojisi açısından uygun mu?

*Yükseklik, ısıl konfor açısından yerleşmenin konumuna uygun mu?

*Havalandırma açısından yerleşmenin konumu uygun mu?

Topografya ve yerleşme biçimi, manzara, dağ ve su sporları olanakları açısından uygun mu?

B. Topografyadaki değişim

*Yapılaşma sonucu yüzey morfolojisinde bir değişim bekleniyor mu?

*Yapılaşma sonucu rüzgar koridorları oluşabilir mi?

Topografya, yapıların gruplaşma yerleri, gruplaşma biçim ve birbirlerine göre konumlarını ne yönde etkileyebilir?

*Erozyon açısından olumlu ya da olumsuz bir etki bekleniyor mu?Olumsuz etkiler nasıl önlenabilir?

TOPRAĞIN YAPISI

A. Toprağın özellikleri

Toprağın nemi, su geçirgenliği, tuzluluğu, alkaliliği, zemin yapısı, tabakalarının derinliği, su tabakasının yüksekliği, zemin emniyet gerilmesi.

Toprak kalite açısından kaçınıcı sınıf toprak cinsine giriyor?

*Radyoaktif elemanlar içeriyor mu?

B. Toprak yapısına uygunluğu

*Zemin yapısına uygun yapı yüksekliği, boyutu, bina temel tipi, yağış-sı nasıl olmalıdır?

Toprak yapısı hafriyat maliyetini artırabilir mi?

Toprak yapısına en uygun kanalizasyon, septik çukur ve diğer alt yapı şekli hangisidir?

*Yapılarda radyoaktif kirlenme söz konusu olabilir mi?

İKLİM

A. İklim Özellikleri

*Sıcaklık, yağış, rüzgar, hız ve yönü, nem, türbülans, stabilite, inversiyon, karışım tabakasının yüksekliği

B. İklimsel uygunluk

*Isıl konfor ve aydınlatma açısından yapıların güneşe göre yönlendirilmesi, dokusu, konumu ve tasarımı nasıl olmalıdır?

*Hava kalitesi-iklim ilişkisi açısından yapıların birbirlerine göre konumlan ve yerleşimleri nasıl olmalıdır?

C. İklimsel değişim

*Yapılaşma sonucu, mikroklimada ne gibi değişim olabilir?

2. ALTYAPI

İÇME VE KULLANMA SUYU

Su temininin yeterliliği

*Su kaynaklarındaki suyun miktarı yeterli mi? Kalitesi içme ve kullanma suyu olarak uygun mu?

- *Su temini için gerekli altyapı donanımı yeterli mi?
- *Suya talep trendi
- *Su kaynakları potansiyelinin artması olasılığı var mı?

ATIK YÖNETİMİ

A. Sıvı atıklar

*Evsel ve endüstriyel kaynaklı atık suların miktarları ve alıcı ortama getirecekleri kirletici yük ne olabilir?

* Alıcı ortamın kaldırma kapasitesi nedir?

*Deşarj noktaları nerelerde olmalıdır?

*Atık suların arıtımında yerel koşullara en uygun arıtım teknolojisi hangisidir?

B. Katı Atıklar

*Evsel ve endüstriyel kaynaklı katı atıkların miktarları ve özellikleri nelerdir?

*Çöplerin en ekonomik toplanma, arıtım şekilleri nasıl olmalıdır? Transfer istasyonlarının sayısı ve dağılımı nasıl olmalıdır?

*Çöp toplama ve arıtım alanlarının hava kirliliği, yeraltı suyu kirliliği, koku ve gürültü yaratma gibi olası etkileri nelerdir? Bunlar nasıl giderilebilir?

*Atık toplama ve atık sistemlerinde üreyebilecek fare ve haşereler ile savaşım yöntemleri nelerdir?

ENERJİ

A. Enerji temini

*Isınma ve aydınlanma için gerekli olan enerji miktarı ne kadardır? Enerji talep trendi nasıldır? Bu talep hangi kaynaklardan karşılanacaktır?

*Küçük sanayi, organize sanayi bölgelerinin enerji talebi hangi türde enerji kaynağı için ne kadardır? Talep trendi nasıldır?

*Enerji kaynaklarının her türlü talebi karşılayabilme emniyeti ne kadardır?

*Biyogaz, jeotermal enerji, güneş enerjisi, bileşik ısı-güç santralleri gibi yeni ve yenilenebilir enerji kaynakları ile yeni teknolojilerin uygulanması koşulları nelerdir?

B. Enerji tasarrufu

*Enerji tasarrufu ve güneş ısısından maksimum yararlanma amacıyla, binaların yönlendirilmesi, tasarımı, birbirlerine göre konumlan, yükseklikleri, yoğunlukları, yerleşimi ve malzeme seçimleri nasıl olmalıdır?

C. Enerji kökenli çevre sorunları

*Enerji nakil hatları, petrol boru hatları, doğal gaz boru hatları, akaryakıt ve gaz depolan, akaryakıt nakli gibi faaliyetlerin yaratacağı çevre kirliliği sorunları neler olabilir? Bunlar nasıl önlenir?

*Isınmadan kaynaklanabilecek çevre sorunları neler olabilir?

ULAŞIM

A. Toplu taşıma

*Toplu taşıma kaç kişiye hizmet veriyor?

*Toplu taşıma araçlarının sayısı, durakların sıklığı, konutlara ve işyerlerine uzaklığı, taşıt seferlerinin sıklığı, toplu taşıma güzergahtan uygun ve yeterli mi?

*Taşıtların kalabalıklığı ve diğer bakımlardan yolcuların toplu taşımadan genel hoşnutsuzluk düzeyi

B. Özel otolar

*Trafik sıklığının günün saatlerine göre ve haftanın günlerine göre değişimi, belli noktalar arasında yolda geçen süre, yolların kapasitesi, trafik kontrolleri, kaza riskleri, özel oto sayısındaki artış trendi

*Özel otolar için yollar yeterli mi, güvenlimi, trafik ve kavşak düzenlemeleri yeterli mi?

*Otoparkların günü saatlerine ve haftanın günlerine göre sıklık düzeyi, otoparkların konutlara ve işyerlerine uzaklığı

C. Trafik

*Trafik sıklığından kaynaklanan hava kirliliği, enerji sarfiyatı, zaman sarfiyatı, stres gibi sorunların boyutları, çözüm önerileri

D. Yayalar

*Yaya yollarının genişliği, güzergahı, niteliği, aydınlatılması, temizliği, bakım ve onarımı, yaya geçitlerinin sayısı ve konumları gereksinimi karşılamaya yeterli mi?

"Trafik kazası olasılığı, can ve mal güvenliği, vandalizm riski açısından yaya yolları ve yaya geçitleri yeterince güvenli mi?

E. Şehirlerarası ve uluslararası ulaşım

-Şehirlerarası karayolu, demiryolu ulaşım ağları kapasite, güzergah, bakım-onarım açısından uygun ve yeterli mi?

*Gar, terminal ve hava alanlarının kapasite ve yer seçimleri uygun mu?

*Ulaşım ağı ve transfer merkezlerinin çevre üzerindeki gürültü, titreşim, hava kirliliği, bitki örtüsünün kaldırılması gibi olumsuz etkileri neler olabilir? Önlenmesi ya da azaltılması için ne gibi önlemler alınmalıdır?

HABERLEŞME

Haberleşme olanaklarının yeterliliği

*Telefon, telgraf, posta, radyo, TV den hangi sosyal gruplardan kaç kişi yararlanabiliyor. Talep trendi nasıl olabilir?

*Posta ve haberleşme hizmetleri çeşitlilik, erişebilirlik ve nitelik açısından yeterli mi?

YEŞİL ALANLAR VE REKREASYON ALANLARI

A. Yeşil alanlar

*Kişi başına yeşil alan miktarı, yeşil alanların kente dağılım patemi, erişebilirliği, konuta uzaklığı, temizlik ve bakımı açısından yeterli mi?

*Gölgeleme, mikroklimada değişim, gürültü bariyeri, hava kirliliğini önleme açısından yörenin koşullarına da uygun yeşil bitki örtüsü hangisi olmalıdır?

B. Diğer rekreasyon tesisleri

*Dinlenme, eğlence, spor ve kültür tesislerinden hangi sosyal gruplardan kaç kişi yararlanabiliyor?Halkın eğilimleri ve tercihleri hangi yönde-

dir? Rekreasyon tesislerindeki olanaklarının çeşitliliği nasıl artırılabilir? Halkın kültürel zenginliği nasıl geliştirilebilir?

*Rekreasyon tesisleri bakım, onarım ve işletme açısından uygun ve yeterli mi? Tasarımları ve yerleşimleri uygun mu?

C. Acil sağlık hizmetleri

*Hastanelerin acil sağlık servisleri sayı, personel ve teçhizat bakımından yeterli mi?

*Cankurtaran sayısı yeterli mi?

KÜÇÜK SANAYİ VE ORGANİZE SANAYİ

A. Altyapı

*Küçük sanayi ve organize sanayi bölgelerine hizmet verecek teknik altyapı kapasite ve tasarım açısından yeterli mi?

B. Küçük sanayi-Çevre ilişkisi

*Küçük sanayi bölgesi veya organize sanayi bölgesi ile konutlar arasındaki uzaklık kötü etkiler açısından ve ulaşım açısından optimumda mı?

*Bu bölgelerden kaynaklanan toz, duman, gürültü, katı ve sıvı atıklar, estetik kirlenme gibi sorunlar neler olabilir?Bu etkilerin önlenmesi ya da azaltılması için alınabilecek önlemler nelerdir?

TİCARET

A. Alışveriş olanakları

*Alışveriş merkezlerinin konutlara yakınlığı ne kadardır?

*Alışveriş merkezlerinden hangi sosyal gruplardan kaç kişi yararlanabilecektir?

* Alışveriş¹ merkezine hangi taşıtlarla ne kadar sürede ulaşılacaktır?

*Alışveriş olanaklarının çeşitliliği ve niceliği bakımından halkın gereksinimini karşılayabilecek midir?

B. Ulusal ve Uluslararası ticaret merkezleri

*Ticaret limanı, serbest bölge gibi büyük ticaret merkezlerinin işgücü.

alt yapı, haberleşme, ulaşım gibi gereksinimlerinin karşılanması kent-
sel gelişme üzerindeki baskılan ve etkileri neler olabilir?

C. Ticaret bölgelerinin yaratacağı çevre kirliliği

*Bu bölgelerin yaratacağı hava, deniz, kıyı, su kirliliği, gürültü ve katı
atık üretimim gibi olguların kent üzerindeki muhtemel etkileri neler olabi-
lir?Bu etkiler nasıl yok edilebilir ya da azaltılabilir?

*Ticari ve turistik amaçlı tabelaların yaratacağı görüntü kirliliği nasıl
önlenebilir?

EĞİTİM VE KÜLTÜR

A. Eğitim kurumları

*Hangi sosyal gruplardan kaç kişi eğitim kurumlarından yararlanabi-
liyor?Sınıflardaki öğrenci sayısı, tedrisat sayısı

*Eğitim tipi ve eğitim tesislerinin kapasitesi gereksinimi karşılayabile-
cek yeterlikte mi?Talep trendi nasıl olabilir?

*Okula ulaşım tipi ve süresi

B. Diğer kültür tesisleri

*Büyük, geniş kapsamlı kütüphaneler, halk kütüphaneleri, mahalle
kütüphaneleri, gezici kütüphaneler kaç kişi tarafından, ne sıklıkla kullanı-
lıyor?Bu kütüphaneler erişilebilirlik açısından yeterli mi?

GÜVENLİK

A. Güvenlik hizmetleri

*Polis, jandarma karakolları, güvenlik hizmetlerinde çalışan eleman
sayısı ve niteliği, bekçilik hizmetleri gereksinime uygun ve yeterli mi? Van-
dalizm, suç işleme sıklığı, olayların niteliği, alınabilecek önlemler

B. İtfaiye hizmetleri

*Yangın riski bulunan yerlerin konumları, olası tehlikelere karşı alın-
abilecek önlemler itfaiye hizmetleri, personelin niceliği ve niteliği, araç ve
teçhizat bakımından yeterli mi?

*Yangın musluklarının sayısı, sıklığı, yangın suyu yeterli mi?

SAĞLIK

Sağlık tesisleri

*Hastanelerin yatak kapasitesi, klinik hizmetlerinin çeşitliliği ve erişilebilirlikleri bakımından yeterli mi?

*Sağlık ocakları, gezici sağlık ekipleri, ana-çocuk sağlığı merkezleri gibi yerel sağlık hizmetleri erişilebilirlikleri, kapasiteleri, personel nitelik ve nicelik bakımından yeterli mi?

KONUTLAR

*Konut sayısı, dokusu, yükseklikleri, nitelikleri, birbirlerine göre konumları ne olacaktır?

*Konutların estetik açıdan mevcut açıdan mevcut konutlara uygunluğu ne ölçüdedir?

*Konutlar sayısı, büyüklük, tasarım ve malzeme seçimi açısından hangi gruptan kaç kişinin gereksinimini sağlayabiliyor?

*Toplu konut alanlarının altyapı ve üstyapı sorunları ile kente entegrasyon olgusu nasıl çözümlenebiliyor?

*Apartmanlaşmanın getireceği muhtemel sorunlar ve çözüm yolları neler olabilir?

*Gecekondu bölgelerinin oluşması nasıl önlenabilir? Bu bölgenin sorunları nasıl çözülebilir?

III. YAPILI ÇEVRE

MEVCUT YAPILAR

A. Koruma değerleri

*Mevcut yapılardan hangileri mimari, kültürel ya da tarihi değer bakımından korunmaya değer niteliktedir? Sayıları, konumlan ve birbirleriyle ilişkileri

B. Estetik ölçüler

*Yeni yapılacak yapılar ile mevcut yapılar estetik bakımdan birbirleriyle uyum içinde olacaklar mı?

*Geleneksel sosyo-kültürel özellikler yeni yapılacak yapılarda ne kadar gözetilmekte?

*Yeni yapılacak yapılar kentin karakteristiğini oluşturan koruma değerli yapılan geri plana mı itiyor?

*Yükseklik, doku, renk, malzeme açısından mevcut ve yeni yapılacak yapılar formu estetik açıdan uyum içinde olacak mı?

*Yeni yapılacak yapılar ile mevcut yapılardan gözlenebilecek manzara ne yönde etkilenecek?

C. Fiziksel ölçütler

*Yeni yapılacak yapılar, mevcut yapıların güneşlenmesi ve havalanması gibi fiziksel koşullarını olumsuz yönde etkileyecek mi?

*Yeni yapılaşma ile mevcut altyapıya ne gibi yükler gelecek?Mevcut alt-yapı bu yükleri kaldırabilecek mi?

TARİHİ SİT ALANLARI VE BİLİMSEL AÇIDAN ÖNEMLİ ALANLAR

A. Korunma değerleri

◆Kentsel gelişme alanı içinde yer alan tarihi sitler ve bilimsel açıdan öneme sahip(ömeğin;genetik rezervler, sulak bölgeler, ender doğal oluşumlar vb.) bu alanların konumlan, birbirleriyle ilişkileri nasıldır?

*Bu alanlar üzerinde ne tür olumsuz etkiler olabilir?Bunlar nasıl Önlenbilir ya da azaltılabilir?

*Bu alanların etkilere karşı hassasiyet düzeyleri nedir?

B. Erişilebilirlikleri

*Tarihi sitlerin ya da bilimsel alanların halk tarafından erişilebilirliğinde olumlu ya da olumsuz gelişmeler neler olabilir?

IV. SOSYAL YAPI

GÖÇLER

A. Trendler

*Kente ya da kentten dışarıya göçler söz konusu mu?Ne ölçüde?Hangi sosyal gruplardan, hangi bölgelerden yılda kaç kişi?

*Göçlerin nedenleri, bu nedenlerdeki kısa, orta ve uzun vadede beklenen değişiklikler

*Nüfus değişimindeki trendler ve projeksiyonlar

B. Göç eden grupların gereksinimleri

*Göç eden grupların sosyo-ekonomik ve sosyokültürel yapılarına uygun konut ve üst yapı gereksinimi

*Göç eden gruplar için istihdam olanakları

C. Göçlerin sonuçları

*Göç nedeniyle arazi ve konut fiyatları ile konut kiralardaki değişim

*Göç sonucu gecekondulaşma söz konusu mu? Nasıl önlenebilir ya da nasıl yönlendirilebilir?

KOMŞULUK İLİŞKİLERİ

A. Kentsel gelişmenin komşuluk ilişkileri üzerinde etkileri

*Kent formu komşuluk ilişkilerinin ve sosyal aktivitelerin olumlu yönde gelişmesi için uygun mu?

*Komşular arası hakların korunması, ilişkilerin düzenlenmesi, daha insancıl hale getirilmesi için neler yapılabilir?

*Mekansal düzenlemeler, sosyal yaşamın çeşitliliğini artıracak, ilişkileri zenginleştirecek, komşular

arası dayanışmayı ve ortak hareket etmeyi sağlayacak şekilde mi yapılmış?

B. Mahremiyet

*Yapıların birbirlerine göre konumları, yoğunlukları, malzeme seçimleri, yapılaşma **biçimleri**, kişi mahremiyetini gözetir biçimde mi?

DİĞER SOSYAL FAKTÖRLER

A. Kent içi göç

*Belli bir fiziksel planlama sonucu ortaya çıkabilecek, belirli bölge sakinlerinin başka semtlere göçe zorlanması ve evlerin yıkılması olgusu ne gibi sorunlar yaratabilir? Böyle bir grubun konut gereksinimi nasıl sağlanır?

B. Özel tehlike alanları

*Hurdalıklar, büyük inşaat alanları, altyapı inşaat çalışmaları, inşaat ve iş makinaları gibi halk için yeni makinalar, kireç kuyuları ve su kuyuları ne gibi potansiyel tehlike alanı oluşturabilir?Başta çocuklar ve sakatlar için olmak üzere bu tehlikeler nasıl önlenebilir?

BÖLÜM 7

KENT YERLEŞİMİ

Modern bir toplumda günlük yaşam işlevlerinin yerine getirilmesini sağlayacak temel bölgeler şöyle sıralanabilir. (29)

1. **Konut**-Aile dokusuna göre-bekar ve yalnız yaşayanlar için
2. **Çalışma**-Çeşitli sektörlerdeki işyerleri
3. **Alt yapı** ve donatımlar, kamusal yönetim, kamu ulaşım ve ulaştırma kuruluşları, kültürel, dinsel, sağlık, sosyal ve teknik donatımlar, dinlenme tesisleri
4. Eğitim. Okullar, kütüphane, okuma salonları, tiyatro vb.
5. **Dinlenme**. Ormanlar, parklar, güzel doğa parçaları, yeşil alanlar, spor alanları, kahve ve gazinolar, gezinti yolları. . . .
6. **Ulaşım**. Şehir içi ulaşımı, yakın ve uzak çevre için ulaşım tesisleri,
7. **Haberleşme**. Aile içinde, akrabalarla, arkadaş çevresiyle, mahallesiyle, işyerleri ve ticaret merkezleri, dinsel ve kültürel kuruluşlar vb. kuruluşlarla ilişki ve haberleşmeler.

Kentiçi sisteminin düzenlenmesi, yalnızca yolların genişletilmesi, düzeltilmesi değil, aynı zamanda çeşitli yaşama fonksiyonları arasında uygun planlama ilkelerinin getirilmesi de demektir. (29)

Şehircilik açısından konut-işyeri ulaşım sorunu ele alınırsa önemli bir takım sorunların çözümlendiği görülür. İşyeri ile konut arasındaki ulaşımdan doğan gerek zaman, gerekse parasal kayıpları önlemek için işyeri komşuluğunda konut veya konut komşuluğunda işyeri planlamak mümkündür. Konut ile işyeri arasındaki ideal uzaklık 6 km. dir. Bu değer tahammül edilebilir sınırdır. Uzaklık fazla da olsa kentte metro gibi hızlı ve düzenli ulaşım araçları bulunuyorsa sorun büyük ölçüde aşılmış sayılabilir.

Kentin ucuz bölgelerindeki konut alanları, kente banliyö trenleriyle bağlıysa, işyeri-konut arasındaki ulaşım süresi 30 dakikalık yolculuğu geçmemelidir. Git-gel hareketleri organik olarak sınırlandırılabilirse, bundan zaman, ulaşım ve ekonomik kazanç elde edilir. Bu plancının işidir. Devlete ve ya yerel yönetimlere düşen görev ise, sosyal konut yatırımlarını artırmak ve bu yatırımları işyerleri komşuluğuna kaydırmaktır. (29)

Konutlarla ilgili asgari alt yapı standartlarının sağlanması gerekmektedir. Kentleşme sürecinin kaçınılmaz bir ögesi olan sanayi tesislerinin sanayi bölgelerinde toplanması uygun çözümlerden birisidir. Ancak sanayi bölgelerinin çevresinin kısa sürede yerleşim yeri haline gelmesini engelleyecek düzenlemeler çok önemlidir. Sanayi bölgeleri ile yerleşim yerleri arasında metropolleşmenin gerektirdiği asgari uzaklığın sağlanması gerekir.

Sanayi Sitelerinin seçiminde Aşağıdaki noktalar gözönünde bulundurulmalıdır:

I. Topoğrafik Özellikler

1. Arazinin eğim durumu
2. Arazi yüzeyinin dış görünüşü ve genel durumu
3. Toprağın örtüsü
4. Mevcut yapılar

II. Toprağın mekanik durumu

1. Su sızdırma derecesi
2. Yapısal özellikler

III. Fezeyan ve su baskını ile ilgili tarihçesi

IV. Arazinin bugünkü kullanım şekli

V. Arazinin çapı ve büyüklüğü

VI. Mülkiyet durumu

VII. Su temin durumu

VIII. Kanalizasyon, arıtım tesisleri. . .

IX. Elektrik enerjisi-mevcut, vb.

X. Isı temin eden yakıtlarla ilgili depolama tesisleri

XI. Ulaşım olanakları, mevcut yollar

XII: Kent gelişme planına göre durum

1. Ana plana göre durum
2. Mücavir arsaların ne amaçla kullanılacağı

XIII. Sağlık ve güvenlik konuları:

1. Hava kirliliği

2. Su kirliliği
3. Gürültü
4. Koku
5. Getireceği trafik yükü

İngiltere'de sanayinin güneydoğuda toplanma eğilimi göstermesi, esas olarak üretim maliyetinden ve ulaştırma olanaklarından değil, fakat diğer idarecilerle ve devlet idarecileriyle kolayca ilişki kurabilme, dünyanın her bölgesiyle iletişim kurma olanaklarına sahip olma gibi idari kolaylıklara bağlanmaktadır. (30) Türkiye'de sanayinin özellikle Marmara Bölgesinde toplanmasının nedenlerinden birisi bu olabilir.

Gelişmiş ekonomilerde, bölgeler arasında az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, büyük farklar bulunmadığından yerleşme bölgeleri, az çok aynı karlılığı sağlamak ve böylece yatırımlara ortam hazırlamaktadır.

Bundan başka, kuruluş yeri, bazı koşulları da gerekli kılar: Bunlar;

- *Ulaşım da kolaylıklar ve düşük maliyetler
- *Üretim faktörlerinin oransal miktarı ve bunların fiyatları
- *Finansmanda kolaylık
- *Tüketim eğilimi ve tüketiciye yakınlık
- *Kuruluş yerinin inşaatı uygun olup olmadığı
- *Sanayi atıklarının temizlenmesi, taşınması. . .
- *İklim koşulları, ses, gürültü, hava, su **kirliliği**, deprem durumu
- *Sosyal yaşantı, kültür düzeyi, güven unsuru
- *Alt yapı. . .
- *Haberleşme olanakları.

Bunlara paralel olarak; Türkiye'de hızla artan nüfusun besin maddeleri istemini karşılayabilmek için birim alanda elde edilen üretimi artırma çalışmaları yanında, tarımsal üretimin en önemli kaynağı olan verimli toprakların israfının önlenmesine ve korunmasına ağırlık verilmesi gerekir.

Ortakları gerçekler, tarımsal üretimin en önemli kaynağı olan verimli toprakların ve özellikle sulama tesislerinin kurulduğu ve işletildiği alanların özenle korunmasının, bu alanların yalnızca tarımda kullanılması ve endüstriyel tesisler ile kentsel yerleşimin verimsiz topraklara kaydırılmasının

büyük önem taşıdığını göstermektedir.

Ama ülkemizde endüstriyel ve kentsel yerleşim, plansız ve düzensiz bir biçimde, hem de yeterince yasa ve yönetmelik bulunmasına rağmen verimli tarım arazileri üzerinde yayılmaktadır.

Ülkenin çeşitli yerlerinde kurulacak olan sanayi tesislerinin ülke kalkınmasındaki önemli katkısı bilinmektedir. Ancak, tarım ve sanayi gibi birbirlerini destekleme durumundaki iki kesimden sanayinin, besin maddelerinin, bazen petrol kadar öneme başladığı günümüz koşullarında, tarımın aleyhine ve tarımsal alanlar üzerinde gelişmesi ve çevre sağlığı üzerinde de olumsuz etkilerde bulunması, yakın gelecekte çok büyük sakıncalar yaratabilecek niteliktedir.

Kentsel arazi kullanımı, temelde piyasa mekanizması çerçevesinde çözümlenmesi gereken bir konudur. Ancak, arsa ve konut sorununa piyasa mekanizması içinde çözüm arayan ülkelerde, özellikle ülkemizde olduğu gibi sorun büyük ölçüde gecekondulaşmaya neden olmaktadır. Özellikle yerel yönetimlerin parasal ve teknik yönden güçsüz olduğu yerlerde, bu çözümsüzlük yalnız konut talebinde kendini göstermekle kalmıyor, tüm sosyal hizmetler ve dinlenme hizmetleri bakımından da sağlıksız bir konut çevresi oluşturuluyor.

Bu bakımdan;

1. Konut ve çevresini bir bütün olarak ele alınıp birlikte çözüm aranmalıdır.

2. Sağlıklı bir konut ve konut çevresi elde edebilmek için ön koşul, kent toprakları üzerinde etkin denetimin kurulması ve spekülasyon eylemlerinin önlenmesidir.

3. Sanayileşmiş konut üretiminin niteliksel olarak geliştirilmesi olanaklıdır. Kentsel çevrede yaşayan insanların kendi çevresini oluşturmada söz sahibi olması ve kararlara katılması gereklidir.

Kentsel arsa ve arazi kullanımına uygulamada kısıtlama getirilmemesi, arsa ve konut fiyatlarının aşırı yükselmesine neden olmaktadır. Bu nedenle kamu denetimi gereklidir.

1978 Yılı Programı Kentleşme bölümünün Tedbirler kısmında; (25)

Kent arsası alınıp satılabilen bir meta olmaktan çıkarılacak bunun için kişisel kullanımlara sınırlamalar getirilecektir. Kamu elindeki arsa stoku artırılacak, bu konuda yerel yönetimlere yetki verilecektir. Kamu elindeki

toprakların çeşitli kullanımlara tahsisinde mülkiyet devri yapılmayacak;arsanın kullanım hakkı devredilecektir (25) denilmişse de bugüne kadar bu konuda doğru bir adım atılmamıştır.

Arsa konusunda çeşitli politika önerileri geliştirilmiş, yasalar, yasa tasarıları hazırlanmış ise de arsa politikası hala Türkiye'de kentleşme politikasının ana araçlarından biri ve planlı kentsel gelişmenin en Önemli yönlendiricisi olarak uygulamaya konulamamıştır. (31)

Arsanın konut maliyetini artırıcı etkisinin azaltılması ve spekülasyonunun önlenmesi amacıyla, kentlerin gelişme alanlarındaki arsalar üzerinde kamu denetiminin sağlanacağı, sanayi siteleri kurulması, kent yerleşmesinin bir düzen içinde olması ve kamu kuruluşlarının gereksinmelerini karşılamak için kamu elindeki arsa stokunun (35) artırılacağı hususu II. Beş Yıllık Kalkınma Planında yer almıştır.

Yine, kamunun elinde, konut politikasını etkileyecek genişlikte bir arsa stokunun bulunmadığı . kamu arsalarının spekülasyonu önlemekte faydalı olmadan elden çıktığı hususuna aynı planda yer almaktadır.

Ülkemizdeki hızlı kentleşme ve sanayileşme sonucu ortaya çıkan düzensiz yarlaşma olgusunu sağlıklı bir biçime dönüştürmek, düzenli yerleşmeler elde etmek için yerleşim alanları yer seçiminde ortaya çıkan aksaklıkları önlemek, akılcı ve fonksiyonel yer seçimi kararlarını üretmek, planlama sürecindeki bir takım bürokratik engelleri minimize etmek, uygulayıcı kurum ve kuruluşların yetki kapsamı ve yasal düzenlemelerin planlamayı yönlendirmeleri düşünülerek mevcut yetki ve sorumluluklara işlerlik kazandırmak, koordinasyon eksikliklerini gidermek, ayrıca yerleşim alanları konusunda kentsel yerleşme alanları için belirli kriterler geliştirilmesi gerekmektedir.

Yeni yerleşim alanları planlamasında;

1. Yeraltı ve yüzeysel su kaynaklarının kirlenmeden korunması için su kaynakları m yakınlarına ve su havzalarına yerleşim alanı önerilmemesi
2. Yerleşim yerinin heyelan bölgesinde veya sel baskınına maruz bölgede kurulmaması
3. Çevredeki su kaynaklarında arsenik, kadmiyum, krom, flor, iyot ve radyasyon saptanması
4. Toprakta asbest ve radyasyon araştırılması
5. Yerleşim alanlarının gelişme alanlarının tesbiti gibi hususlar gözönünde bulundurulması gerekmektedir.

BÖLÜM 8

ÜLKEMİZLE İLGİLİ OLARAK EYLEM PLANINDA BELİRLENEN ÖNCELİKLER VE GÖZÖNÜNE ALINMASI GEREKEN BAŞLICA ÇEVRE SAĞLIĞI SORUNLARI

Genel yaklaşımlar özellikle çevre konularında çevre sağlığı ile ilgili temel ve radikal önlemlerin gözardı edilmesine neden olabilmektedir. Kimi zaman mevzuat çelişkilerine bağlı uygulama yetersizlikleri, kimi zaman ise küçük müdahalelerin sağlık sonuçlarının tam olarak kavranılmaması nedeniyle yüksek maliyet unsuru gibi görülmeleri nedeniyle önemli sağlık sorunları ortaya çıkmaktadır.

1. Karşılıklı etkileşimin ve küreselleşmenin yaygınlaştığı dünyada yerleşme sistemlerinin ve ülke içi ülke dışı ilişki kurma kapasitesinin artırılması.

2. Mekansal eşitsizliğin bireylerin kaderlerini belirleyiciliğinin azaltılması ve dışlanmışlıklarını Önlemesi açısından mekansal eşitliğin siyasal ve ekonomik kararlarda gözönünde tutulan bir ölçü haline gelmesi.

3. Huzurlu, güvenli ve istikrarlı bir kent yaşamının sağlanması.

Bu öncelik sosyal çevre ögesi olarak önem taşımaktadır. Rekreasyon ortamı, rekreasyon alanlarının güvenliği özel olarak ele alınmalıdır.

4. Aktörlerin yapabilir kılınması açısından, kentsel rantın düzenleme altına alınması ve yeterli arsa üretimi.

Arsa üretimi ile birlikte yerleşim yerleri için zorunlu çevre sağlığı alt yapısı önceden planlanmalıdır. Alt yapılar kentin var olan alt yapısına eklenti biçiminde ele alındığında ana sistemde zorlanmalara neden olabilmektedir. Her yeni yerleşim yerinde kanalizasyon ve pis su alt yapısının arıtım tesisi ile birlikte ele alınması gerekmektedir.

5. Aktörlerin yapabilir kılınması açısından, kentsel alt yapı finansmanının geliştirilmesi.

Kentsel alt yapı kullanım ve müdahale standartlarının belirlenmesi gerekir. Sadece belirli bir maliyetin göze alınması ana sisteme müdahale hakkını kişilere vermemelidir. Yerel yönetimler alt yapıyla ilgili her türlü düzenleme ve eksikliğin tamamlanmasına yönelik müdahaleleri gerçekleştirecek teknik eleman ve teknolojiye sahip olmalıdır.

6.Aktörlerin yapabilir kılınması açısından, konut finansman olanaklarının geliştirilmesi.

7.Bireylerin yapabilir kılınması açısından, kooperatifler eliyle konut sunumunun düzenlenmesi, güçlendirilmesi ve alt gelir gruplarına erişilebilmesi için yeni modeller geliştirilmesi.

8.Bireylerin yapabilir kılınmasının kötüye kullanılmaması açısından, kaçak yapılaşmanın önlenilmesi.

9.Gecekondu alanlarında yenileme, gecekondu alanlarının ıslah edilmesi.

Gecekondu bölgeleri için uygun katı atık toplama, pis su taşıma teknolojisi konusunda üniversite ve resmi kurumlar arasında işbirliği sağlanmalıdır.

10.Terörist faaliyetler ve devletin aldığı önlemler sonucu konutunu kaybedenler ve göç etmek durumunda kalanların yeniden yerleştirilmesi ya da konut sağlanması.

11.Ülke ve yerleşmeler ölçeğinde sürdürülebilir bir gelişme için doğal afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması.

Doğal afetlerle ilgili kuruluşlar arasında yeterli eşgüdüm bulunmamaktadır. Toplum bireylerinin ilkyardım, kurtulma, kurtarma ve hayatta kalma temel kültürü yetersizdir. Bu konuda sistemli eğitim çabalarının başlatılması gerekir.

12.Tarihi özellikleri olan alanların, dokuların, yapıların korunması ve var olan bina ve konut stokunun bakımı ve sıhhileştirilmesi için finansman ve çok aktörlü örgütlenme.

13.Konut ve çevre kalitesine duyarlılığın artırılması ve kentlerin zaman bütçesinin rasyonel kullanılması açısından geliştirilmesi.

Konut ve çevre kalitesiyle ilgili parametreler arasında konut sağlığı ile ilgili temel zorunluluklar vurgulanmalıdır. Konutların sağlık açısından denetlenmesi ve bu mevzuat gereği olan denetimlerin etkinleştirilmesi gerekmektedir.

Konutla ilgili başlıca mevzuat hükümleri şöyle sıralanabilir:

1. İnşaatı tamamlanmış olan veya komşularının sağlığına veya hayatına önemli ölçüde zarar vereceği anlaşılan konutların ıslahına sahipleri mecburdur (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. 254).

2.Konutlar, bataklık, mezarlık ve gayri sıhhi müesseselerden tüzük ve yönetmeliklerle tesbit edilen mesafeler dışında yapılacaktır. Mesafeler tüzük veya yönetmelikte belirtilmemişse mahalli sağlık kurulunun görüşü alınacaktır (Meskenlerin Haiz Olacakları Sağlık Şartlarına Ait Talimat. 2).

3.Konut yapılacak yerde azami yeraltı su seviyesi temel tabanından aşağıda olmalıdır. Bu koşulların olmadığı yerlerde yeraltı su seviyesini uygun bir şekilde düşürmek veya binası zeminden gelebilecek neme karşı korumak için gerekli önlemleri almaya sahipleri mecburdur (Meskenlerin Haiz Olacakları Sağlık Şartlarına Ait Talimat.4).

4.Köylerde yapılacak konutların Sağlık Bakanlığının bu hususta yayınladığı (Yeniden Kurulacak Köylerde Nazara Alınması Gereken Genel Sağlık Şartları Hakkındaki Talimatname) ye uygun olarak yapılması gerekir {Meskenlerin Haiz Olacakları Sağlık Şartlarına Ait Talimat. 29}.

5.İmar Kanununun kapsamına giren bütün yapılar için 26 ncı maddede belirtilen istisna dışında Belediye veya Valiliklerden yapı ruhsatı alınması mecburidir (İmar Kanunu. 21).

6.Mahalli belediyelerin ruhsatı olmaksızın her çeşit konut ve toplumun kullanımına ait bina yapımı yasaktır (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. 250).

7.Ruhsat alınmadan ve idarece istenen sağlık koşulları gözönünde bulundurulmadan bir inşaatın tamamlanması, tamamlanmışsa sağlık koşulları yerine getirilmeden ve ruhsat alınmadan kullanılması yasaktır (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. 251).

8.Yeniden yapılacak, ilk defa iskanından evvel içinde oturacaklar için sağlık ve teknik sakıncaları olmadığı Belediyelerce tasdik edilmeden konutların iskanı ve kiraya verilmesi yasaktır (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. 252).

9.Sakıncaları görülen binaların Hıfzıssıhha Meclisleri Kararı ve İl İdare Heyetlerinin onayı ile istenen değişiklik, düzenleme veya tamiratı tamamlanmadan kısmen veya tamamen kullanılması yasaktır (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. 257).

10.Çamur, kamış ve taş ocağından çıkarılmamış taşlardan konut yapılamaz (Meskenlerin Haiz Olacakları Sağlık Şartlarına Ait Talimat .3).

11.Konut ve toplumun kullanımına ait binalara inşaat ruhsatını vermek Belediyelerin görevidir (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. 250).

12.Belediyelerce şehir veya kasabanın ihtiyaçlarına göre Umumi Hıfzıssıhha Kanununun gösterdiği sağlık hususlarına ait bir Sıhhi Zabıta Yönet-

meliği hazırlanır. Bu Yönetmelik, konutların ihtiva etmeleri gereken asgari müstemilatı, konutlardaki yerleşim esaslarını da içermelidir (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu 266).

13.Binalar, içinde yaşayanları dış etkilerden koruyabilecek Özellikte yapılacak ve iklim özelliklerine göre Belediyesince saptanmış yapı esaslarına uygun olacaklardır (Meskenlerin Haiz Olacakları Sağlık Şartlarına Ait Talimat. 5).

14.Konutların sağlık denetimini yapmak görevi Belediyesine verilmiştir (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. 20/6).

15.Ucuz Belediye konutları yapmak ve kiraya vermek görevi belediyelere verilmiştir (Belediye Kanunu. 15/68).

16.İnşaatı tamamlanmamış yapılara kullanma (iskan) izni Belediyesince verilir(Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. 252).

17.Konutlara, Sağlık Bakanlığı tarafından tesbit edilecek sağlık koşulları uygun bulunduktan ve diğer mevzuata uygun olduğu anlaşıldığında ruhsat verilebilir (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. 250).

18.Yapı işlerinin inşaat ve esaslı onarımlarını yapmak ve yaptırmak görevi Bayındırlık ve İskan Bakanlığına verilmiştir (180 Sayılı K. H. K. 2/a).

19.Ülkenin şart ve imkanlarına göre, en gerekli ve faydalı yapı malzemesinin ucuz ve standartlara uygun imali ve kullanılmasını sağlayacak tedbirleri almak Bayındırlık ve İskan Bakanlığının görevleri arasındadır (180 sayılı K. H. K. 2/k, 14/a, 14/b, 14/c, 14/d).

20.imar Kanunu hükümlerine göre ruhsat alınmadan yapıya başlandığı veya ruhsat ve eklerine aykırı yapı yapıldığı ilgili idarece tesbit edildiğinde Belediye veya Valiliklerce o andaki inşaat durumu tesbit edilir ve yapı mühürlenerek inşaat durdurulur.

21.Ruhsata aykırılık giderildiğinde veya ruhsat alındığında binanın inşaatına devam edilir, aksi taktirde ruhsat iptal edilir, ruhsata aykırı veya ruhsatsız yapılan bina Belediye Encümeni veya İl İdare Kurulu Kararını müteakip, Belediye veya Valilikçe yıktırılır ve yapılan masraf yapı sahibinden alınır (İmar Kanunu. 32).

22.Ayrıca, Umumi Hıfzıssıhha Kanununda yazılı yasaklara aykırı hareket edenler veya zorunluluklara uymayanlar hakkında yasal işlem yapılır (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. 282).

14.Kent içi ulaşımın kentsel yaşamın kalitesinin artırılması ve kentlilerin zaman bütçesinin rasyonel kullanılışı açısından geliştirilmesi.

Kent ulaşımının planlanmasında araba yükünden çok kentin yayla ve bisikletlilere ait olduğu esastan hareket edilmelidir. Toplu taşıma ağırlık verilmeli,uygun toplu taşıma teknolojisi seçimine öncelik verilmelidir.

15.Bireylerin kendilerini yeniden üretiminde yeterli rekreasyon faaliyetlerinin ve alanlarının sağlanması.

Kentsel rekresayon alanları fonksiyonel olmalıdır. Kişilerin yürüyebileceği, sportif etkinlikleri sürdürebileceği çim alanlar Özellikle önem taşımaktadır. Parklar sadece görüntü ve oturma bölgeleri olarak düşünülmemelidir.

16.Kadının ev içinde ve kent yaşamında güçlendirilmesi.

17.Çocuklara fırsat eşitliği içinde kendilerini yetiştirecek ortamın hazırlanması.

18.Gençlere fırsat eşitliği içinde kendilerini yetiştirecekleri ortamın sağlanması ve sporun genç yaşlı herkes için bir yaşam biçimi haline getirilmesi.

Burada kastedilen sporun müsabaka sporları değil hareketli yaşam biçimi olduğu vurgulanmalı. Kentlerde müsabaka sporları özellikle futbolun geniş bir izleyici topluluğu kazanmış olması, söz konusu kişilerin de sporsever olarak tanımlanması yanlış algılamalara yol açabilir.

Kentin yaya ve bisikletlilere ait olduğu burada da vurgulanmalıdır.Kentte bisiklet kullanımının yaygınlaştırılması, bisikletlilere özel yolların yapılması, çok büyük önem taşımaktadır. Dünyanın bir çok büyük kentinde kentin yaşanabilirliğinde arttırılmış ve özendirilmiş olan bisikletli kitle çok etkili olmaktadır. Bisiklet sağlıklı ve hareketli yaşam biçimini destekleyen önemli bir araçtır.

19.Kapalı ve açık alanların Özürlülerin ve yaşlıların yaşantılarını kolaylaştıracak biçimde tasarlanması ve uygulanması.

20.Çevresel denge ve sağlıklı kentsel yaşam açısından kente enerji kullanımı ve hava kirlenmesinin Önlenmesi.

Konuyla ilgili mevzuatta önemli açıklar ve sorunlar vardır. Konuyla ilgili mevzuatın da belirtilmesi bu açıdan önem taşımaktadır.Kısa bir özet aşağıda sunulmuştur:

Ayrıca hava kirliliğinin kapalı ortam hava kirliliği ve konut sağlığı açısından da ele alınması gerekmektedir. Konutun doğal ve yapay havalandırmasıyla ilgili yeni düzenlemeler gelecekte önemli olabilir. Özellikle havanın binaya yukarıdan girip, aşağıdan çıkmasını sağlayan havalandırma sistemleri önem taşımaktadır.

Başlıca mevzuat esasları aşağıda özetlenmiştir:

1. Araçların yapım ve kullanma bakımından, karayolu yapısına ve trafik güvenliğine uygun olması zorunludur. (Karayolları Trafik Kanunu, 29)

2. Binalarda ısı yalıtımı ve yakıt tasarrufu sağlanması ile ilgili önlemlerin alınması gerekmektedir. (Mevcut Binalarda ısı Yalıtımı ile Yakıt Tasarrufu Sağlanması ve Hava Kirliliğinin Azaltılmasına Dair Yönetmelik. Bazı Belediyelerin İmar Yönetmeliklerinde Değişiklik Yapılması ve Bu Yönetmeliklere Yeni Maddeler Eklenmesi Hakkında Yönetmelik Hükümleri)

3. Mahalli trafik zabıtası ile işbirliği yapılarak açık ve kapalı park yerleri alt ve üst geçitler yapmak, yaptırmak görevi Belediyelere verilmiştir. (Karayolları Trafik Kanunu. 10/c)

4. 11 merkezlerinde ve içişleri Bakanlığının tesbit edeceği belediye teşkilatı bulunan diğer yerlerde belediye başkanlıklarınca trafik hizmet birimleri kurulur ve Karayolları Trafik Kanununun 10. Maddesinde belirtilen görevler bu birimler eliyle yürütülür. (Karayolları Trafik Kanunu, 10)

5. Ülkenin sağlık koşullarının düzenlemek ve milletin sağlığına zarar veren bütün hastalıklara veya diğer zararlı amillerle mücadele etmek... devlet hizmetidir ve bu hizmet Sağlık Bakanlığınca yürütülmektedir. (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. 1. İSİ sayılı Kanun Hükümünde Kararname. 1)

6. Mahalli idareler ilgili diğer kuruluşlarla işbirliği suretiyle çevre sağlığını ilgilendiren gerekli tedbirleri almak ve aldırarakla görevlendirilmiştir. (181 sayılı K.H.K. 2/g)

7. Hava kirliliğinin önlenmesi konusunda Çevre Bakanlığı görevlendirilmiştir. (Çevre Kanunu, 1) 1970 lere değin her ülkenin kendi başına çözümlenmeye çalıştığı çevre sorunları uluslararası bir takım önlemlerle de pekiştirilmeye başlandı. 1972 tarihinde Stocholmde toplanan Dünya Çevre Sorunları Konferansında su kirliliği konusuna ağırlık verilmiştir. 19 Mayıs 1972 tarihinde Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Avrupa Toprak Anlaşmasını kabul etti ve bu anlaşmada toprak ve su kirliliği ile ilgili uluslararası önlemlere yönelik hükümler konuldu. 1 Şubat 1978 de 903 sayılı Kanun hükümlerine göre Ankara'da Türkiye Çevre Sorunları Vakfı kuruldu. Bu

vakfın amacı ülkede çevre sorunlarıyla ilgili araştırma, yayın, toplum eğitimiyle yükümlendirildi.21 Kasım 1984 tarihinde İtalya da çıkarılan bir yasa da doğanın yok edemeyeceği maddelerin ambalaj maddesi olarak kullanılması yasaklandı ve bu yasanın 1 Ocak 1991de yürürlüğe girmesi Öngörüldü. Ülkemizde doğrudan çevrenin korunmasına yönelik düzenleme 9 Ağustos 1983 tarihinde çıkartılan çevre kanunudur.Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği : (2.11.1986 tarihli 19269 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan yönetmelik.) Bu yönetmelik 9 Ağustos 1983 kabul tarihli Çevre kanununun 1 ve 3 maddelerinde öngörülen amaç ve ilkeler doğrultusunda 8, 9, 10, 11, 12, ve 13 maddelerine dayanılarak hazırlanmıştır. Bu yönetmeliğin amacı, her türlü faaliyet sonucu atmosfere yayılan is, duman, toz , gaz, buhar ve aerosol halindeki emisyonları kontrol altına almak; insanı ve çevresini hava alıcı ortamdaki kirlenmelerden doğacak tehlikelerden korumak; hava kirlenmeleri nedeniyle çevrede ortaya çıkan umuma ve komşuluk münasebetlerine önemli zararlar veren olumsuz etkileri gidermek ve bu etkilerin ortaya çıkmamasını sağlamaktır.

8.İzne tabi tesisler (sanayi kuruluşları) Hava Kalitesi Kontrol Yönetmeliğinde belirtilen esaslar çerçevesinde Çevre Bakanlığının veya Mahalli Çevre Kurullarının görüşleri alınarak 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanununun hükümlerine göre Sağlık Bakanlığınca izin alırlar. İzin vermede aranacak şartlar hem Hava Kalitesi Kontrol Yönetmeliğinde hem de Gayri Sıhhi Müesseseler Yönetmeliğinde belirtilmiştir.

9.İzne tabi tesisin işleticisi sınırlama ve ek düzenlemelere uymadığı takdirde Makamca (Sağlık Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Mahallin En Büyük Amiri) kısmen veya tamamen işletmeden alıkonabilir.

10.Ayrıca yakıtların kontrolü de Çevre Kanunu uyarınca Çevre Bakanlığınca yapılmaktadır.

11.Diğer taraftan, hava kirliliğinde büyük payı olan motorlu araçların peryodik taşıt muayenelerinde egzoz gazlarının kontrol edilerek yanma kursurlarının giderilmesi, uygun olmayan araçların trafikten men edilmesi hususu ile Karayolları Genel Müdürlüğü, Emniyet Genel Müdürlüğü. Valilikler ve Mahalli Çevre Kurulları görevlendirilmiştir.

21.Ses (gürültü) kirliliği konusunda duyarlılığın arttırılması ve gerekli önlemlerin alınması.

Gelecekte yapılacak düzenlemeler açısından gürültü ile ilgili mevzuat esaslarının durum analizinde yer almasında yarar vardır. Mevzuatın dayanaklarının ve düzeltilmesi gereken yönlerinin değerlendirilmesi açısından aşağıda kısaca özet verilmiştir:

Toplum bireylerinde gürültü riski tam olarak algılanmamaktadır. Bu nedenle gürültü konusundaki çalışmalar toplum bireylerinin desteğinden yoksun kalmaktadır. Gürültü ölçümleri pratikte hiçbir olumlu sonuç vermediği halde çok yüksek teknoloji transferiyle yapılmakta, önemli boyutta aynak israfı yaratmaktadır.

Kentleşme, sanayileşme ve teknolojik gelişmeler sonucu ortaya çıkan gürültü, ülkemizde gittikçe önemli bir çevre sorunu haline gelmiştir. Ancak, işitme kaybından iş veriminin önemli ölçüde azalmasına ve fizyolojik rahatsızlıklardan psikolojik bozukluklara dek uzandığı gerçeği ülkemizde daha tam olarak değerlendirilmemiştir.

Gürültü kirliliğinin azaltılması için etkili denetim, gerekli alt yapının (gürültü ölçüm cihazı, ekipman vb.)temini, ayrıca, insanların huzurunu, beden ve ruh sağlığını gürültü ile bozmayacak çevrenin geliştirilmesi amacı ile mevzuatın uygulanmasına yardımcı olmaktadır.

1. Fabrika, atölye, işyeri, eğlence yeri, hizmet binaları, konutlar ve ulaşım araçlarında gürültünün en aza indirilmesi için gerekli önlemler alınır. (Çevre Kanunu, Md. 14)

2. Endüstriyel makina araç ve gerecin gövdeleri ve eksozlarıyla yayılan hava kaynaklı seslerin, aracın diğer Özelliklerine göre, yapılan işe, bakımına ve kullanılan araç adedine göre gürültü kontrolü yapılır. Gereğini yerine getirmeyen işyerlerinin faaliyetleri kısmen veya tamamen durdurulur. (Gürültü Kontrol Yönetmeliği, 11/2)

3. İşyerlerinde önerilen gürültü seviyelerinin aşıldığı, gürültü ve vibrasyonların kaynağında azaltılması için teknik imkanların yetersiz olduğu durumlarda, işveren işçilere 1475 sayılı İş Kanununun ilgili hükümlerine göre koruyucu giysiler ve gereçleri sağlamakla yükümlüdür. (Gürültü Kontrol Yönetmeliği, 11/3)

4. Yerleşim bölgelerinde yapıların içinde gürültüden rahatsızlığı ve sağlığın bozulmasını önlemek için yeni yapılacak yapılarda ve eski yapıların büyük onarımında yapı elemanlarında dış ve iç duvar döşeme, tavan ve çatıda ses yalıtımları mülk sahiplerince yapılır. (Gürültü Kontrol Yönetmeliği, H/10)

5. Sanayi yapılan veya işyeri sahiplerinin açma izni alırken çevreye gürültü yayma açısından önlem almaları (Gürültü Kontrol Yönetmeliği, (14) karayollarının yapım ve onarımları ile bina yıkım işleri sırasında olabilecek gürültüler için önlem alınması (Gür. Kont. Yön. 16) kamuya açık yerlerde, konutların bahçe veya balkonlarından yükseltilmiş bulunan müzik seslerinin kaynağının yakınında 90 dBA yi aşamayacağı (Gür. Kont. Yön. 17) ve diğer gürültü önlemlerine yer verilmiştir.

6. Gürültü veya bağışmayla alışılmışın dışında çan veya başka bir alat çalarak gürültülü bir şekilde meslek ve sanat icrası ile halkın huzur ve rahatını bozmak yasaktır. (Türk Ceza Kanunu, 546, Polis Vazife ve Selahiyet Tüzüğü, 15)

7. Şehir ve kasabalarda konut içinde veya dışında saat 24 ten sonra her ne şekilde olursa olsun çevre halkını rahat ve huzurunu bozacak şekilde gürültü yapanlar polisçe engellenir, bu yasağa uymayanlar cezalandırılır. (Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu, 14)

8. Kişilerin huzur ve sükununu, beden ve ruh sağlığını bozacak şekilde yönetmelikte belirlenen standartlar üzerinde gürültü çıkarılması yasaktır. (Çevre Kanunu, 14)

9. Arsalarda, konutlarda ve diğer yerlerde toplumun sağlığını tehdit eden gürültü ve benzeri mahzurlarının giderilmesi ve bunlara meydan verilmemesi ilgililere tebliğ edilir ve bu süre zarfında tebliğe uyulmadığı takdirde Belediye veya Valiliklerce mahzur giderilir. (İmar Kanunu, 40)

10. Çevredekileri rahatsız edecek şekilde gürültü çıkaran araçlar cezalandırılır. Gerekli hallerde trafik zabıtasınca trafikten men edilir. (Karayolları Trafik Kanunu, 30/b)

11. Ağır ve tehlikeli işlerin yapılmadığı yerlerde, gürültü derecesinin 80 dBA yi geçmeyeceği belirtilmiştir. (İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü, 22)

12. Konut içinde veya dışında gece saat 24 ten sonra her ne şekilde olursa olsun halkın rahat ve huzurunu bozacak şekilde gürültü yapanlar polisçe menolunur. {Polis Vazife ve Selahiyet Tüzüğü, 15)

13. Yönetmelikte belirtilen maksimum seviyelerden daha yüksek gürültü çıkaran araçların gerekli tedbirler alınmadan çalıştırılması, hizmete sokulması, kullanılması yasaktır. (Gürültü Kontrol Yönetmeliği. 6/1)

14. Hiç kimse susturucusun veya ses giderici diğer parçalan olmadan bir motorlu kara taşıtı çalıştıramaz. (Gür. Kont. Yön. 7/1)

15. Bir motorlu araç üzerinde veya içinde korna ile veya ses çıkarıcı başka bir cihaz ile tehlike uyarısı özelliği taşımayan ses yapmak veya yapılmasına neden olmak yasaktır. (Gür. Kont. Yön. 7/3)

16. Yetkili kurumlarca saatleri belirlenerek gösterilen yerler dışında, oturma veya ticaret alanlarında, yüksek sesle haykırarak ve ses yükseltici gibi vasıtalar kullanarak satış yapmak yasaktır. (Gür. Kont. Yön. 19)

17. Gürültü kontrolü, konusunda ilgili kuruluşlar arasında koordinasyon sağlamak görevi Çevre Bakanlığına verilmiştir. (Gürültü Kontrol Yönetmeliği, 5/2)

18. Türk tescilindeki ve yabancı ülke tescilindeki havayolu araçlarının iç ve dış trafiğe açık hava alanlarımıza iniş ve kalkış yapabilmeleri için gürültü sertifikasına sahip bulunmayan Türk ve yabancı ülke tescilli havayolu taşıtları iç ve dış trafiğe açık havaalanları miza gürültü tazminatı ödeyerek iniş ve kalkış yapabilirler. Bu tazminatlarla ilgili esaslar Ulaştırma Bakanlığıınca belirlenir. (Gürültü Kontrol Yönetmeliği. 9/1)

19. Havaalanı gürültü planları hazırlanmasını takiben Çevre Bakanlığının gerekli gördüğü ve Ulaştırma Bakanlığınca uygun görülen havaalanlarında Ulaştırma Bakanlığınca hava araçlarının az gürültülü iniş ve kalkış biçimleri belirlenir. Hava aracı ve havaalanları için gürültülü konusunda belirlenecek her türlü metod, standart ve kararlarda Ulaştırma Bakanlığı ile işbirliği yapılır. (Gürültü Kontrol Yönetmeliği, 10)

20. Arsalarda, konutlarda ve diğer yerlerde toplumun sağlığını tehdit eden gürültü ve benzeri mahzurlarının giderilmesi ve bunlara meydan verilmemesi ilgililere tebliğ edilir ve bu süre zarfında tebliğe uyulmadığı takdirde Belediye veya Valiliklerce mahzur giderilir. (İmar Kanunu, 40)

21. Gürültü Kontrol Yönetmeliğinin, kendi yetki alanları içerisinde uygulanmasından mahallin en büyük mülki amiri, belediyeler ve köy tüzel kişilikleri sorumludur. (Gür. Kont. Yön. 5/1)

22. Çevrede bulunan gürültüye hassas yapıların bir metre uzaklığında bina yapımı için 70 dBA, yol yapımı için 75 dBA ve darbe gürültüleri 100 dBA değerleri aşılsa yetkililerce şantiye çalışma saatlerinin azaltılması, yapının durdurulması tedbirleri alınır. (Gürültü Kont. Yön. 6/2)

23. Yapılan kontrollerde, yönetmelikte belirtilen sınırları aşan bir çalışma düzeni uygulandığı tespit edilen işyeri sahipleri ve kamuya ait işyeri yöneticilerine mahallin en büyük mülki amiri tarafından bir aylık süre verilerek durumu düzeltilmesi istenir. (Gürültü Kontrol Yönetmeliği. 11/2)

24. Mevcut karayolları ve şehiriçi ana arterler ve çevre yollardan yayılan gürültülerin seviyelerini gürültü kaynağından en az 300 m. uzaklık içerisinde gösteren gürültü haritaları belediyelerce hazırlanır. (Gürültü Kont. Yön. 13/1)

25. Yerleşme düzeni içinde gürültülü ve gürültüye hassas noktalar imar planı kapsamı içinde belediyelerce dikkate alınır. Nüfusu 10.000 kişinin altında olan ve imar planı yapmak ihtiyacı duyulan yerleşim alanlarında denetim, mülki amirler tarafından yapılır (Gürültü Kont. Yön. 13/6)

26. Belediyeler gerekli gördükleri yapılarda gerek iç, gerekse dış çevre gürültüsünün kontrolü için akustik rapor isteyebilirler. (Gürültü Kontrol Yönetmeliği. 13/13)

27.Gürültü Kontrol Yönetmeliğiyle getirilen sınırlamalar ve yasaklamalara uyulup uyulmadığının denetimi, gerekli izinlerin verilmesi; Bayındırlık ve İskan Bakanlığının İmar Mevzuatları, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü, 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu, 1580 sayılı Belediyeler Kanunu ve 3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun hükümlerine göre yapılır. Mahallin en büyük mülki amiri ve onların yetkili kılacağı belediyeler ve köy tüzel kişilikleri tarafından uygulanır.

28.Gürültü ile ilgili hükümler yerine getirilmez veya ihlal edilirse; bu durumda 2872 sayılı Çevre Kanunu ve bu kanunun bazı maddelerini değiştiren 3301 sayılı Kanunun ilgili hükümleri uygulanacağı gibi fabrika, atölye, işyeri, eğlence yeri sahipleri de mahallin en büyük mülki amirince verilecek bir aylık süre içinde durumunu düzeltmedikleri takdirde müesseseleri kapatılır. Ayrıca, 765 sayılı Türk Ceza Kanununun ilgili hükmü uygulanır.

22.Sağlıklı kentsel yaşam bakımından kentte su sağlanması.

Kente sağlanan suyun taşıma sistemi, arıtım sistemi, dezenfeksiyon işlemleri, ham su kalitesi dahil bir çok açıdan önem taşımaktadır. Kentte suyun niteliği tek tek kişilere bırakılamaz. Musluktan akan suyun içme suyu standardında olması zorunludur. Kentlerde özellikle geri emilim ve geri sifonlama nedeniyle kirliliklerin önlenmesi gerekmektedir. Bina pis su sistemine teknik yeterliği olmayan kişilerin müdahalesi önlenmelidir. Kentsel bölgelerde yeraltı su kalitesinin bozulmasına neden olabilecek birikinti havuzları, sızdırma sistemleri önlenmelidir.

23. Sağlıklı kentsel yaşam bakımından atık su arıtılması ve yönetimi.

Atık su toplama sistemi arıtım sisteminde sonlanmalıdır. Yağmur suları ve pis su akıntıları bir arada taşındığından aşırı yağışa ve yüzeyel akıntılara bağlı zorlanmaları karşılayacak kapasitede olmalıdır. Kent pis su taşıma sistemi arıtım tesisinde sonlanmalı arıtım tesisi özellikle arıtım sonrası balçığın zararsız hale getirilmesine yönelik uygulamaları kapsmalıdır.

24.Sağlıklı kentsel yaşam bakımından katı atıkların toplanması, uzaklaştırılması ve zararsız hale getirilmesi.

Katı atık toplama ve uzaklaştırma sistemi, yeniden kullanılabilir materyalin ayrılmasına yönelik kentli katılımının sağlanması, uygun gömme alanı seçimi dahil çok boyutlu olarak ele alınmalıdır. Katı atıkların zararsız hale getirilmesiyle ilgili uygulamalarda uygun teknoloji yaklaşımı benimsenmelidir.

25.Yerel yönetimlerin kapasitesinin geliştirilmesi ve yapabilir kılınması.

26. Yerleşmeler de sürdürülebilir bir gelişmeyi sağlamak için çok aktörlü bir düzenleme sisteminin geliştirilmesi, sivil toplum örgütlerinin etkinliklerinin arttırılması.

27.Yerleşmeler içinde ve çevresinde bazı alanların yapılaşma dışı kalmasının olanaklarının sağlanması.

28.Yaşanabilir bir yerleşme sisteminin ve herkese yeterli konut gelişmesinin izlenmesi için bir coğrafik bilgi ve istatistik sisteminin kurulması

Cografik bilgi ve istatistiklerin sağlık açısından da taşıdığı önem vurgulanmalıdır. İklim değişikliklerinin yeni hastalık etkenlerinin ortaya çıkabileceği vurgulanmalıdır. Ancak bu gibi teknolojik değişimlerin rutin veri toplama sistemindeki yetersizliklerin giderilmemesi durumunda bir anlam taşınması mümkün olmayacaktır.

BÖLÜM 9

HABİTAT II IŞIĞINDA ÇEVRE SAĞLIĞI SORUNLARININ ÇÖZÜMÜNE YÖNELİK TEMEL ZORUNLULUKLAR

Temelde kentsel çevre olumsuzluklarının sağlık üzerindeki etkilerinin belirlenmesinde çevre hekimliği yaklaşımı esastır. Sağlık sorunlarının değerlendirilmesinde yapılan sorgulamaların hepsinde çevre ile ilgili sorgulama önemli bir yer tutmalıdır. Özellikle çevresel etkileneime bağlı olduğu saptanan yeni sendromlar (hasta bina sendromu vb.) konunun önemini arttırmaktadır.

1. Risk değerlendirmesi ve risk iletişimi çabalarının etkinleştirilmesi:

Gelişen teknoloji ve çevresel etkileneimin giderek artması nedeniyle risk değerlendirmesi ve risk iletişimi büyük önem taşımaktadır. (38)

Etkilenim altındaki bir popülasyonda istenilmeyen sonucun ortaya çıkma olasılığını değerlendirmeye yönelik çabalara risk değerlendirmesi (risk assesment) denmektedir. Geçmişte risk değerlendirmesi sadece karsinogeneite ile ilgili idi. Günümüzde reproduktif ve gelişimsel toksisite, nörotoksisite ve immûnotoksisite ile de ilgilenmektedir. (38)

Etki - etkilenim değerlendirmesi doğrudan kişiyle ilgili değerlendirmeleri kapsarken, risk değerlendirmesi grup ve toplulukları ilgilendirmektedir. Bir grubun belirli bir süre belirli miktar zararlı etmenin etkisi altında kalacak olursa riskin ne oranda artacağına değerlendirilmesine risk değerlendirmesi denmektedir. Geniş anlamıyla çevresel risk değerlendirmesi bir çok doğal afetin yapabileceği etkinin değerlendirilmesi olarak ele alınmaktadır. (38,39) Ancak günümüzde kimyasal ve fiziksel etmenlere bunların sağlık ve insanlar üzerindeki etkisi esas alınmaktadır. Risk değerlendirmesi ile ilgili değişik yaklaşımlar bulunduğu bilinmektedir. Bu değişik yaklaşımlardan belki de en önemlilerinden birisi riskin kar veya yarar olarak ele alınıp aynen harcama - yarar değerlendirmesi gibi risk değerlendirmesi yapılması yoluna gidilmesidir. Bir diğer yaklaşımda ise risk değerlendirmesinde iki alternatif yaklaşımdan hangisinin uygun olduğunun seçiminde yararlanılmaktadır. (40) Buna risk - risk dengelemesi (risk - risk balancing) denmektedir. Kabul edilebilir risk (acceptable risk) sadece biyomedikal özellikleri değil bazı insani ve sosyal değerleri de içermektedir. (40) Kanseri riski ile il-

gili değerlendirmeklerde ölümlerde milyonda bir artım söz konusu olması kabul edilebilir bir risk artımı sayılmaktadır. (40)

Riskin kabul edilebilirliği ile ilgili değerlendirmelerde sonucun belirlenmesi gerekir. Klasik kitaplar belirlenmesi gereken sonuçları şöyle sıralamaktadır (40) :

1. Yaşamın kısalması : Diğer nedenlere karşı kanser
2. Sakatlığa neden olan hastalık veya zedelenme (akut - kronik, kalıcı - geçici, ciddi - küçük)
3. İyileşme ile sonuçlanana geçici sakatlığa yol açan hastalık veya zedelenmeler (kronik - akut, ciddi - küçük)
4. Sakatlık olmaksızın fiziksel rahatsızlık
5. Davranışsal sonuçları olan fizyolojik bozukluk (travma sonrası stres hastalığı, anksiyete reaksiyonu, stres reaksiyonu, kronik kızgınlık ve sinirlilik)
6. Emosyonel rahatsızlık.

Bütün bu durumlar ayrıca etkilenen kişilerin sayısı ile de ağırlıklandırılarak ele alınır. Bazı kaynaklar aslında sorunun toplumunu ne denli güvende olmaya, sahip olduğu güvenliğin de ne oranda sarsılmasına izin verieceğine karar vermesiyle ilgili olduğunu belirtmektedirler. Ancak klasik kitaplar bu tip yaklaşımlarda şunu da etkilemektedir : Ne yazık ki risk değerlendirmesi yapanlar en az risk altındakilerdir. (40) Risk yönetimi ile risk değerlendirmesinin birbirinden ayrı tutulması gerektiğine inanılmaktadır. (41)

Çevresel risk değerlendirmesiyle ilgili başlıca yaklaşımlar aşağıda sunulmuştur :

1. Tehlike değerlendirmesi, (hazard identification) durum veya etkilenim istenilmeyen etkiye yol açıp açmadığını değerlendirilmesini sağlar.
2. Doz - cevap değerlendirmesini sağlar. (Hazard assesment, doze - response assesment) Dozla toksikolojik cevap arasındaki bağlantının kurulmasını sağlar.
3. Etkilenim değerlendirmesi (Exposure assesment) : İnsan etkileniminin boyutunun belirlenmesi.
4. Risk nitelendirmesi (risk characterisation risk analysis) : Daha önceki kademelerde sağlanan verilerden yararlanarak herhangi bir popülasyonda sağlık risklerinin tanımlanması anlamına gelmektedir. (41)

Ancak sadece risk değerlendirme sonuçlarının verilmesi bunların belirlenmesiyle ilgili belirsizlikleri örteceğinden, hatalı bir kesinlik duygusu verebilir. (42)

Bazı kişiler ileri derecede riskli davranış içerisinde olma eğilimindedir. Bunun karışırı olarak ise bazıları tüm risklerden kaçınmaktadırlar. Risk algılaması çok farklıdır. Gece içkili trafiğe çıkan birisi, kirli su içme riskini göze almayabilir. İhmal edilebilir bazı riskleri abartan, önemli bazı riskleri de hatalı değerlendirerek Önemini kavrayamayan kişiler de olabilir. Bu nedenle risk algılama analizlerine ağırlık verilmektedir. (Risk perception analysis). (43) Ancak klasik kitaplarda bu gibi değerlendirmelerde politik ve ekonomik açıdan maliyeti yüksek olan risklere ağırlık verilmesinde yakınılmaktadır. (40)

Risk algılama araştırmaların amacı kişilerin riski nasıl değerlendirdiği, kendi risk alma ve riskten kaçınma kararlarını nasıl verdikleri, gerçek risk düzeyi ile kendi risk anlayışlarını nasıl uyumlu hale getirdiklerini belirlemektir.

Çevre risk değerlendirmesinde toplumun bilgilendirilmesi ve konuyla ilgili olarak kamuoyu bilincinin yaratılması temel hedeflerden birisi olmak zorundadır. Günümüzde kamuoyu baskısının karar vericiler ve kaynak dağıtıcılar üzerindeki etkisi giderek artmaktadır. Bu nedenle söz konusu bilgilendirme ve bilinçlendirme hekimin ve sağlık personelinin temel amaçlarından birisi olmak zorundadır. Birçok çevresel sorunun çözümünde toplum bireylerinin katılımı zorunludur. Hekimin gerekli değerlendirmeyi yapabilmesi açısından bireylerin verdiği öykünün nitelikli olması gerekmektedir. Bu nitelik ancak konuyla ilgili gözlem ve bunların birer faktör olarak hekime sunulması gereğinin anlaşılmasıyla mümkündür.

Medya çoğu zaman risk değerlendirmesiyle ilgili hatalı bilgilendirme ve algılama kaynaklarından birisini oluşturmaktadır. Bazı sorunlar abartılmaktadır. Birçok kaynak bu gibi hataların ancak medya ile iletişim ve bilgilendirme ağının sürekliliği ile önlenebileceğine inanmaktadırlar.

2.Çevresel ve biyolojik risk değerlendirmesi ülkemizde aksamaktadır. Kentlerde çevresel ve biyolojik risk değerlendirmesiyle ilgili etkin bir sistem geliştirilmeli, değerlendirmelere yönelik çalışmalar desteklenmeli, laboratuvar ve personel alt yapısı oluşturulmalıdır.

Klasik kitaplarda çevre sağlık ilişkisi değerlendirilirken Özellikle dört etki üzerinde durulmaktadır:

1. Hastalıklar için zemin hazırlayabilir. Sözelimi iklim koşullarının so-

lunum sistemi hastalıklarının artmasına yol açması, ortamda bulunan vektörlerin hastalıkların yayılımını kolaylaştırması gibi.

2. Çevre doğrudan hastalık nedeni olabilir.

3. Çevre bir kısım hastalıkların yayılmasını kolaylaştırabilir ,

4. Bazı hastalıkların gidişini ve sonucunu etkileyebilir. (44-47) Birçok çevre olumsuzlukları her dört etkiye de neden olabilir. Hava, su, toprak kirlenmesi doğrudan hastalık nedeni olabildiği gibi, bir kısım hastalıkların yayılımını kolaylaştırabilir ya da bir kısım hastalığın gidişini etkileyebilir. İnsan sağlığı açısından ele alındığında bu kadar etkin bir belirleyici olan çevre, tüm canlılar esas olarak alındığında söz konusu bağlantılar çok karmaşık duruma gelmektedir. Bütün bu karmaşık ilişkilerin değerlendirilebilmesi yeterli bir izleme sisteminin kurulmasıyla mümkün olabilecektir. Yeterli izleme sisteme kurulmadığı takdirde ancak büyük ve kitlesel sorunlar ortaya çıktığında çok gecikilmiş olarak durumun farkına varılabildiği görülecektir.

Günümüzde çevresel etkilenim sınır tanımamaktadır. Bir ülkedeki çevresel sorunun kısa sürede bölge sorunu veya kıta sorunu haline de gelebilir. Ülkeler sistemli bir çevresel biyolojik izleme sistemine sahip değilseler bu gibi etkilenimin farkına varmayabilirler.

Çevrenin önemli bir risk değerlendirmesi ve risk iletişim sorunu olduğu bilinmektedir.

Canlıyı olumsuz etkileyen maddeler genel olarak toksik maddeler olarak adlandırılmaktadır. Zehir anlamına gelir. Toksikoloji günümüzde tek başına bir bilim dalı olarak önemli bir çalışma alanı haline gelmiştir. Klinik toksikoloji, adli toksikoloji, gibi dalların yanısıra giderek çevresel toksikoloji dalları da gelişmiştir. Çevresel toksikoloji gerçek anlamda epidemiyoloji sentezi gerektiren bir disiplindir.

Toksikoloji bu açıdan farmakoloji, patoloji, beslenme ve halk sağlığı dallarıyla yakından ilişkilidir.

Toksik maddelerin etkilerinin ilaç yan etkileri, orjinleri, etkileme süreci, gibi özelliklerine dayanarak yapılabileceği açıktır.

Bir etkenin toksik olabilme Özelliğini etkileyen başlıca etmenleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Konakçıya ait özellikler a.

Tür, genotip

- b. Yaş
- c. Cins
- d. Geçirilen enfeksiyon hastalıkları
- e. Nöropsikolojik stres öyküsü
- f. Aktivite düzeyi
- g. Beslenme düzeyi ve durumu
- h. Toksik etkenle karşılaşma öyküsü
- 2. Çevresel etmenler
 - a. Sıcaklık
 - b. Işık, (Şiddet, siklus ve spektrum)
 - c. Hava (akım hızı, iyon kapsamı, nem)
- 3. Toksik madde
 - a. Ana yapısı
 - b. Fizik biçimi
 - c. Kimyasal biçimi

Burada sıralanan etmenler incelendiğinde ayrıntılı bir çevre öykü kaydı olmadan söz konusu değerlendirme ve izlemelerin çok güç olacağını ortaya koymaktadır. Klinik birtakım sonuçların çevre ile bağlantısı kurulmamışsa konuyla ilgili değerlendirmelerde önemli sorunlar ortaya çıkabilecektir. İlaç yan etki değerlendirmeleriyle ilgili bildirim merkezleri çevresel etkilenim açısından da ayrıntılı sorgulama yapmak zorundadır. Klinik ekoloji yaklaşımında kişilerde toplam çevresel yüke (total environmental load) bağlı olarak çok geniş bir semptom grubu ortaya çıktığı noktasından hareket edilmektedir. Toplam çevresel yük terimi :

1. Çevresel kimyasallar
2. Gıda intoleransı
3. Solunum yoluyla alınan allerjenler
4. Psikososyal stresi içermektedir.

Klinik ekoloji yaklaşımına göre kişi sürmekte olan düşük düzeydeki çevresel kimyasal etkilenimine uyumunun yetersiz olması durumunda bir çok organı ilgilendiren belirtiler ortaya çıkmaktadır. Söz konusu belirtilerin or-

taya çıkmasından sorumlu olduğu varsayılan kimyasal etmenler:

1. Sigara dumanı
2. Taşıt egzoz gazları
3. Boyalar
4. Organik solventler
5. Pestisitler
6. Doğal gaz yakıtları
7. Plastikler
8. Parfümler
9. Sentetik dokumalar
10. Ev temizlik malzemeleri
11. Yeni inşaat malzemeleri

12. Yetersiz havalandırılan binalardır (48-52). Klinik ekologlar bu durumda semptomları düşük düzeyde çevresel kimyasal tarafından uyarılan hastaların hastalıklarını tanımlarken hastalık (environmental illness) terimini kullanmaktadırlar.

Bu yaklaşım olmaksızın nonspesifik bir sonucun çevresellerle bağlantısının kurulması çok zordur. Sözelimi bir çok çevresel kimyasalın akut ve kronik renal harabiyete' neden olabileceğini gösteren bulgular vardır (53-55). Akut böbrek yetmezliğine neden olan çevresel etmenler sıralanacak olursa:

Akut böbrek yetmezliği yapan çevresel etmenler

1. Organik çözücüler
 - 1.1. Kloroform
 - 1.2. Karbontetraklorür
 - 1.3. Etilendiklorür
 - 1.4. Toluen
 - 1.5. Trikloroetilen
2. Ağır metaller
 - 2.1. Arsenik

- 2.2. Kadmiyum
- 2.3. Civa
- 2.4. Kurşun
- 2.5. Uranyum
3. Pesüsitler
 - 3.1. Klorlu hidrokarbonlar
 - 3.2. Organofosfor bileşikleri
 - 3.3. Bipiridinum bileşikleri
 - 3.4. Pentaklorofenol
4. Pigment nefropatisi yapanlar
 - 4.1. Hemoglobinüri
 - 4.1.1. Anilin
 - 4.1.2. Arsin
 - 4.1.3. Krezol
 - 4.1.4. Naftalen
 - 4.1.5. Nitrobenzen
 - 4.1.6. Fenol
 - 4.1.7. Sodyum klorat
 - 4.1.8. Toluen
 - 4.2. Myoglobinüri
 - 4.2.1. Karbonmonoksit
 - 4.2.2. Civa klorat
5. İntertisyel nefrit
 - 5.1. Kadmiyum
 - 5.2. Kurşun
 - 5.3. Radyasyon
 - 5.4. Ailatoksinler (kuşkulu)
6. Glomerulanefrit

- 6.1. Slikon
- 6.2. Hidrokarbonlar (kuşkulu)
7. Nefrotik sendrom
 - 7.1. Civa
 - 7.2. Hidrokarbonlar (Kuşkulu)

Ayrıca aromatik aminler, nitroz bileşikler, hidrazinler, alküleyici ajanlar, antikanser ilaçlar, kadmiyum ve kurşun renal adenoma ve adenokarsinoma nedeni olabilirler. Değişik çevresel kimyasallar skuamoz hücreli kansere neden olabilmektedir. Bunlar renal parenkima ile ilgili kanserojen etmenlerdir. Renal pelvis, ureter mesane ve uretrada transizyonel hücre karsinoması yapan etmenler ise 2-naftilamin, ksenilamin, benzidin gibi aromatik aminler ve sigara içmedir.

Böyle bir bağlantı zincirinin ve olasılıklar bütününde değerlendirilmesi, tartışılabilir bilimsel veriler olarak sonuçların ortaya konulması ile ilgili güçlükler çok açıktır. Bütün sorun ara kademede etkilenimleri konusunda kuşkulandıracak, spesifik bağlantılar kurduracak biyolojik belirteçlerin bulunmasıdır. Bunların ucuz, kolayca yinelenebilir test yöntemleri olarak alan çalışmacılarına ve klinikçilere sunulması zorunludur. Bu tip marker değerlendirmelerinde araca ve kite özgül sistemler risklidir. Değişik kurum ve kuruluşların geliştirdikleri kitleri okuyan araçlarla yapılan biyolojik belirteç değerlendirmeleri ancak pahalı ve sınırlı çalışmalara izin vermektedir. Bunların yaygınlaştırılması çok zordur.

Bütün bu esasların ışığında giderek daha büyük oranda kimyasalın etkisi altında kalan insan popülasyonu, konunun iyi anlaşılmasını ve açıklanmasını gerektirir. Çevredeki kimyasal konsantrasyonu, insan vücudundaki konsantrasyonu, bunun istenilmeyen olumsuz sonuçlarla bağlantısı hakkında yeterli bilgi sahibi olunması gereği vardır.

Günümüzde pollutant etkileniminin neden olduğu sağlık riskleri ile ilgili hükümler büyük oranda yetersiz etkilenim verilerine dayanmaktadır.(55-58)

Sonuçta ortaya çıkan reversibl olumsuzluklarda çevresel Öyküden uzaklaşmakta, konunun önemi nedeniyle klinisyenin tüm zamanı kişiye yönelik müdahalelere gitmektedir. Disiplinler arası işbirliğini sağlayacak tam bir bütünleyici, sürekli, akademik personel kuşaklarını kapsayacak nitekte bir araştırma protokolü oluşturulmadan söz konusu sorunun çözümü

mümkün olmayacaktır. Önemli klinik merkezlerin söz konusu değerlendirme ve veri analizlerini yapabilecek eğitimi almış elemanlarca takviyesi bu açıdan zorunludur.

Epidemiyolojik çalışmalar kanser oluşumunda etkili olan çok sayıda faktörün belirlenmesini sağlamıştır. Bunlar sigara, meslek, güneş ışığı, iyonizan radyasyon, ilaçlar, diyet, alkol, cinsel ve sosyal davranışlar olarak sıralanabilir. Diyet ve sigaranın ABDde en Önemli kanser nedenleri arasında bulunduğu belirtilmektedir. (59) Kanserojen etkiyle karşılaşmasından sonra kanser oluşumuna kadar çok uzun bir süre geçmektedir. Piyasaya çıkan muhtemel bir çok kanserojen maddenin etkilerinin çıkabilmesi için geçmesi gereken uzun süre nedeniyle halen epidemiyolojik bir değerlendirmenin yapılabilmesi mümkün değildir. Böyle bir değerlendirme ancak bir kaç akademik kuşağın bir arada konunun içerisine katılmasıyla mümkün olabilecektir. Kuşkusuz çok merkezli araştırmalar bu açıdan önemlidir. Ancak çevre değerlendirmesinde birbirini izleyen akademik kuşakların sürdürdüğü çalışmalar çok daha fazla önem taşımaktadır.

2. Çevresel ve biyolojik izleme etkinleştirilmelidir. Bu

durumda iki uygulama söz konusudur:

1. Çevresel izleme ve değerlendirmeler.
2. Biyolojik izleme ve değerlendirmeler.

Çevresel izleme ve değerlendirmeler (monitoring) kirlenici etmenin çevrede veya öğelerinde konsantrasyonlarının ölçümüyle yapılmaktadır. Biyolojik izleme ve değerlendirme ise kimyasal, metabolitlerini, dokularda, vücut sıvılarında, dışkı ve idrarda, solunum havasında oluşan olumlu ya da olumsuz tüm biyolojik cevapların değerlendirilmesiyle yapılmaktadır. Kuşkusuz her iki yöntemin de kendince olumlu ya da olumsuz yönleri olabilecektir. Bireyin doğrudan etkilenimiyle ilgilenildiğinde belki de biyolojik değerlendirmelerin daha yararlı olduğu kanısına varılacaktır. Bu bir oranda doğru olmakla birlikte gerçek izleme ve değerlendirme hem çevresel hem de biyolojik izlemeyle sağlanabilir.

Gerçek çevresel ve biyolojik izlemenin temel standardı bulaşıcı hastalık salgınları çıktığında ya da herhangi bir bulaşıcı etmenle etkilenenlerin belirlenmesi durumunda yapılanların çevresel kirlenicilere de uygulanmasından ibarettir.

1. Su, hava, yiyecek (belki toprak) kirlenici etmenin belirlenmesi

2. Bunun emisyon kaynaklarının belirlenmesi

3. Gerekli düzeltici ve engelleyici önlemlerin alınması

Ancak çevresel olarak yapılan ölçümlerin gerçek anlamda etkileyen toksik etmenin miktarını yansıtmaması mümkündür. Bireyler arasında adsorbsiyon farklılıklarının yanısıra, etkilenim olgularında, koruyucu araç kullanımlarında, etkinliklerinde ve yaşama biçimlerindeki farklılıklar önemli değişikliklere neden olabilmektedir. Sonuçta çevresel değerlendirmeler tam olarak içsel ekilenimin ölçütü olmayabilir. Bazı önemli sorunlar daha hafif boyutlarda bazı önemsiz etkilenimler ise daha abartılı olarak ele alınabilir.

Biyolojik izleme tanısal değerlendirme veyansmdan (diag-nostic testing, health surveillance) farklıdır. Biyolojik izlemenin (monito-ring) amacı etkilenimin biyolojik belirteçlerinin bulunmasıdır (markers), bunu yaparken dışsal etmenin vücutta bulunması, ksenobiyotik etmenle endojen etmen arasında karşılıklı etkileşim ürünü bir maddenin gösterilmesi ya da vücutta etkilenimle ilgili diğer olguların saptanması biçiminde yapılmaktadır. Tanısal testler klinik olarak belirgin olan istenilmeyen sağlık etkilerinin doğrulanması amacıyla yapılmaktadır. Sağlık sürveyansı ise sağlığı korumak ve hastalıkları önlemek amacıyla etkilenim altındaki kişilerin periyodik tıbbi-fizyolojik muayenesidir:

Etkilenim göstergeleri ile sağlık durumunun göstergeleri arasında yakın ilişki bulunmaktadır (54). İnsan dokularında hücresel, biyolojik ve moleküler olayları belirlemede kullandığımız biyolojik belirteçle (markers) yabancı bileşiklerle karşılaşma ve istenilmeyen sağlık etkileri arasındaki ilişkinin gösterilmesine katkıda bulunmaktadır.

Sonuçta:

1. Etkilenim izlenmesinde dışsal etkilenim, içsel etkilenim sonucu, olumsuz olmayan sağlık etkilerinin ve sonuçlarının belirlenmesi esastır. Olumsuz olmayan sağlık etkilenimleri reversibl veya irreversibl olabilir.

2. Sağlık sürveyansında ise eğer etkilenim ortadan kalkacak olursa spontan olarak reversibl olmayan ancak tıbbi müdahale ile olumsuz gidişin durdurulabileceği veya hastalık yönünde ilerlemesinin engellenebileceği durumları saptamaya yöneliktir. Reversibl olanlar belki de etkilenim ortadan kalktıktan sonra geri dönmüş durumdadır.

3. Klinik hastalık tanılarında klinik hastalık ortaya çıkmış ve irreversibl ilerleme olmuştur. Bu hastalık belki de kanser veya organ yetmezliğidir.

Biyolojik izleme ve değerlendirmeye ilgili başlıca kısıtlıklar klasik kitaplarda şöyle sıralanmaktadır:(54)

1. Geçerli ve pratik yöntemlerin kısıtlı oranda sağlanabilmesi
2. Dışsal etkilenim, içsel etkilenim; bozunum ve zaman seyri (toksokinetik) ile istenilmeyen etkiler arasındaki (toksodinamik) kantitatif ilişkiyle ilgili bilgilerimizin yetersiz olması
3. Biyolojik örneklerin alınmasındaki güçlükler, invazif teknikler kullanıldığında kişiye zarar verme olasılığının olması
4. Bu gibi testlerin çoğunda bireysel sonuçların aynı etkilenim altındaki diğerlerine uygulanamaması nedeniyle ve diğer nedenlere bağlı olarak maliyetin çok yüksek olması.

Eldeki bilgilerin ışığında çok sınırlı orandaki kimyasal kirleticiyle ilgili biyolojik izleme ve değerlendirme programlarının sürdürülebilmesi mümkün olabilmektedir. Halen bulguların bireye genellenebilmesi mümkün olmamaktadır.

Biyolojik değerlendirme yöntemlerinin alışılga gelen klasik epidemiyolojik çalışmalarla kombinasyonu ile sağlık riskinin belirlenmesi ve rakam olarak ifadesi mümkün olabilir.

Mutajen ve karsinojenlerle karşılaşılmasına bağlı olarak ortaya çıkan mutajenik etkilerle ilgili bir çok yöntem geliştirilmiştir. Ancak etkilenen popülasyonda mutajenik ve karsinojenik riski kantitatif olarak ortaya koyabilecek bir yöntem geliştirilebilmiş değildir. Varolan yöntemlerin büyük ölçekli epidemiyolojik çalışmalarda kullanılabilmesi mümkün değildir.

Biyolojik izleme ve değerlendirme sonuçlarının potansiyel sağlık riskini saptamak üzere kullanılmasından önce:

1. Dışsal ve içsel etkilenim arasındaki ilişkinin anlaşılması
2. İçsel etkilenimin biyolojik markerları ile istenilmeyen etki arasında bağlantının kurulması gerekir. İkinci gereksinim doz-cevap ilişkisinden başka birşey değildir. (54)

İdeal koşullarda etkilenimin biyolojik belirteçleri:

1. Etkilenimin şiddetiyle sabit ve kantitatif olarak değişmelidir.
2. Özellikle düşük doz düzeylerinde etkilenenle etkilenmeyenler birbirinden ayırđedilebilmelidir.
3. Değerlendirme konusu olan etkilenim için spesifik olmalıdır.

4. Doku ve sıvılarda değerlendirmeye elverişli miktarlarda bulunmalıdır.
5. Geçmiş ve kümülatif etkilenimle ilgili bilgiler vermelidir.
6. Belirli bir süre saklanmasına olanak verecek stabilitede olmalıdır.

Biyolojik cevapların değerlendirilmesinde bireyin kendisinin verdiği yanıtlardaki değişiklikler de gözönüne alınmak zorundadır. Kolinesteraz aktivitesi gibi organofosfat etkilenim değerlendirmelerinde kullanılan testlerde bireyler arası değişiklikler çok fazladır. Bu durumda bireyin kendisinde de değişik ölçümsel farklılıklar olması beklenebilir. Bireyin zaman içerisinde etkilenim izlenmesi isteniyorsa bir taban seviyesi ölçümünün bulunması gerekmektedir. Böylece zamana bağlı değişimlerin izlenmesi mümkün olabilecektir.

Değişik dokularda biyolojik değerlendirmeleri yapılabilmekte olan başlıca maddeler, arsenik, kadmiyum, krom, kurşun, civa, benzen, trikloretilen, karbonmonoksit formaldehit, organofosfor pestisitler, organoklorin pestisitler, poliklorine bifeniller, klorofenoksiasetik asit içeren herbisitler ve dioksin olarak sıralanabilir.

Ülkemizde konuyla ilgili önemli sorunlar şöyle sıralanabilir.

1. Halk sağlığı konusunda çalışan laboratuvarlar arasında önemli standart farklılıkları bulunmaktadır. Değişik Bakanlıkların laboratuvar kurma eğilimleri farklı standartlara ve karşılaştırılması mümkün olmayan yöntem farklılıklarına yol açmaktadır. Çoğu kez örnek alma yöntemleri arasında bile önemli farklılıklar olmaktadır.
2. Laboratuvar elemanları sınırlı özellikte ve özel bir amacı bulunmayan bir takım ölçümlerle önemli ölçüde zaman yitirmektedir. Bir çok laboratuvar sadece elindeki araca ve personelin niteliğine göre ölçüm yapmaktadır.
3. Kayıtlar ilgili kişilerden saklanmakta, medyada spekülasyon endişesi nedeniyle gerçekten yorumlama ve değerlendirme kapasitesine sahip kişilerin ellerine ulaşması gecikmektedir.
4. İzleme bölge ve yerleşimlerinde yöntem hatası vardır ve sonuçlar genellenebilir olmaktan çıkmaktadır.
5. Sınırlı sayıda kişilerde yapılmış bazı akademik çalışmalar hatalı olarak topluma genellenebilmektedir.
6. Değerlendirme ve yorumlarda bireysel farklılıkların yarattığı olumsuzlukları gidermeye yönelik hiçbir çaba gösterilmemektedir. Alt ve üst değerler esas alınarak yorum yapılmaktadır.
7. Çevresel ve biyolojik izleme ve değerlendirmeler tek başlarına anlamlı

olamazlar. İkisini birbirine bağlayacak mekanizmalar bulunmamaktadır.

8. Ölçümler çok çeşitli disiplinlerin katkısını ve katılımını gerektirmektedir. Ölçüm yapabilen olanaklara sahip akademik birimler sağlık açısından ve epidemiyolojik açıdan değerlendirme yapma standardına sahip birimlerle işbirliği içerisinde değildir.

9. Spekülatif çevre tartışmaları ciddi izleme sistemlerinin kurulmasını engellemektedir.

10. Klinik ekoloji, çevre hekimliği kavramların önemi klinik uygulama alanındaki sağlık personelince yeterince kavranabilmiş değildir. Çevresel etkilenim değerlendirmesi tam olarak klinik uygulamaya girebilmiş değildir. Çoklu etkilenimler konusunda yeterli bilgi sağlanamamıştır. Klinik uygulamadaki hekimlerin konuya yaklaşımları yeterli değildir.

11. Araç, gereç ve yöntem standardizasyonu ile ilgili sistemli bir çaba gösterilmemektedir.

12. Analizler sadece akademik ve yüksek teknoloji gerektiren uygulamalarla sınırlı tutulmaktadır. Alanda pratik ve taramaya elverişli yöntemlerin önemi anlaşılmamıştır.

13. Biyolojik markerlarla ilgili bilgiler pratik ve taramaya elverişli etkinlik ve değerlendirme maliyetine sahip değildir.

14. Bilim adanılan arasında yeterli risk iletişimi sağlanabilmiş değildir.

15.'Geriye dönük ve ileriye dönük değerlendirmelere olanak sağlayacak klinik ve çevresel kayıt sistemi kurulmuş değildir. Çevre izlemleri daha çok kısa amaçlı ve medyayı tatmine yönelik bir gündeme göre yapılmaktadır. Bu Önemli boyutta kaynak israfına ve sistem kurulmasına yönelik çabaların engellenmesine neden olmaktadır.

16. Kullanılan terimlerin farklı kullanımları da önemli güçlükler yaratabilmektedir. Çevresel izleme ve değerlendirme uygulamaların etkin olarak sürdürülmesi temel biyolojik mekanizmaların kavranılmasıyla da yakından ilişkilidir. Emilimden sonra kimyasal vücuda dağılır, metabolize olur ve atılır. Bu durumda içsel doz (internal dose) yapılan teste göre değişik anlamlar taşıyabilir:

1. Yeni emilen miktar
2. Vücutta depolanan miktar
3. DNA, RNA ve proteinler gibi kritik hedeflerle etkileşime giren miktar

Gerçek anlamda bir biyolojik efektif doz ölçümü ise çok güçtür. Biyolojik efektif dozların belirlenmesi ve ölçümüyle ilgili pratik sonuçlar gelecekte önemli yararlar sağlayacaktır.

Bütün bu koşullar altında söz konusu izleme ve değerlendirme uygulamalarına geçme çabalarını destekleyecek temel uygulamalar şöyle sıralanabilir:

1. Çevre sağlığı yaklaşımından çevre hekimliği yaklaşımına geçiş, tıp fakültesi eğitiminin buna göre yönlendirilmesi.
2. Klinisyenin konuya ilgilendirilmesini sağlayacak iletişim mekanizmalarının araştırılması. Klinisyen hasta tedavi ve izlenmesiyle bağ kurabildiği oranda konuyla ilgilenecektir.
3. Dışsal etkilenim, içsel etkilenim ve istenilmeyen sağlık etkisi arasındaki bağ sağlık meslek mensuplarına kavratılmalıdır.
4. Yöntemler standardize edilmelidir.
5. Kaynaklar ayrıntı akademik ve yüksek teknoloji değerlendirmelerinden çok kişi ilgilendiren izleme değerlendirmelerine kaydırılmalıdır.
6. Konuyla ilgili sürekli bir teknik danışma kurulu oluşturulmalıdır.

3. Bina rehabilitasyonuna gerekli önem verilmelidir.

Bina rehabilitasyonu gelecekte önemli sorunlardan birisi olacaktır ve bina rehabilitasyonu ile ilgili değerlendirme ve teknolojik alt yapı oluşturmaya yönelik öncelik bulunmalıdır.

Bina rehabilitasyonu ile ilgili uygulamalar ülkemizde çok yetersizdir. Genellikle gözle görülebilir aşınma ve yıpranma bölgelerinin düzeltilme çabalarına ağırlık verilmektedir. Rehabilitasyon kavramı görünümsel olarak ele alınmakta, boya ve badana yenilemesiyle sınırlı kalabilmektedir. Büyük kentlerde arsa spekülasyonu nedeniyle rehabilitasyon aşamasına gelen binaların yeniden yıkılarak ek katlarla yapımı daha büyük oranda kazanç sağlayabilmektedir. Büyük kentlerle arsa spekülasyonu nedeniyle rehabilitasyon aşamasına gelen binaların yeniden yıkılarak ek katlarla yapımı daha büyük oranda kazanç sağlayabilmektedir. Bina atık uzaklaştırma ve su sağlama alt yapılarında yerel müdahaleler yapılmakta, bunlar bazen tehlikeli kirlilik nedenleri oluşturabilmektedir. Binalarda su deposu varsa bakım ve hijyenik standardın sürdürülebilmesi sorunu bulunmaktadır.

Ülkemizde yasal açılardan konut sağlığı denetimi :

UHKunun 250 maddesine göre mahalli belediyelerin ruhsatı olmaksızın her çeşit konut ve toplumun kullanımına mahsus bina yapımı yasaktır. Aynı kanunun yine aynı madde esaslarına göre konutlara Sağlık Bakanlığınca belirlenecek sağlık koşulları uygun bulunduktan ve diğer mevzuata da uygun bulunduğu anlaşıldıktan sonra ruhsat verilebilecektir. (32,34)

256. maddesine göre yapımı tamamlanmış ve çevresindeki komşulara zarar vereceği belirlenen binaların ıslahından sahibini sorumlu tutar. 251. madde ruhsat alınmadan ve idarece istenen sağlık koşulları sağlanmaksızın bir yapının tamamlanması, tamamlanmışsa sağlık koşulları yerine getirilmeden ve ruhsat alınmadan kullanılması yasaktır. 252. maddeye göre yeniden yapılacak, ilk iskanından evvel içinde oturacaklar için sağlık ve teknik sakıncaları olmadığı belediyelerce onaylanmaksızın konutların iskani ve kiraya verilmesi yasaklanmıştır. UHK 257. maddesi sakıncaları görülen binaların Hıfzısıhha Meclisleri Kararı ve idare heyetlerinin onayı ile istenen değişiklik, düzenleme ve tamirati tamamlanmadan kısmen veya tamamen kullanılması yasaklanmıştır. 266. madde belediyelerce şehir ve kasabaların gereksinimine göre bir sağlık zabıta yönetmeliğinin hazırlanması, bu yönetmelikte, konutların bulundurmaları gereken asgari müstemilatı, konutlardaki yerleşim esaslarının bulunmasını zorunlu kılmaktadır. Konutların sağlık denetiminin yapılması UHK ile belediyelere verilmiştir (Md. 20/6). UHK yasaklara aykırı hareket edenler için yaptırımlar getirmiştir (Md. 282).

İmar Kanunu daha yapım aşamasında ruhsat almadan yapıya başlandığı veya ruhsat ve eklerine aykırı yapı yapıldığı ilgili idarelerce tesbit edildiğinde Belediye veya Valiliklerce o anki inşaat durumu tesbit edilir ve yapı mühürlenerek inşaat durdurulur. İmar kanununa giren bütün yapılar için 26. maddede belirtilen istisnalar dışındakiler için belediye ve valiliklerden yapı ruhsatı alınması zorunludur (Madde 21).

Ruhsata aykırılık giderildiğinde veya ruhsat alındığında binanın inşaatına devam edilir. Aksine durumda ruhsat iptal edilir, ruhsata aykırı ve ruhsatsız yapılan bina belediye encümeni veya il idare kurulu kararının verilmesinden sonra, belediye veya valilikçe yıktırılır ve yapılan masraf bina sahibinden alınır. (İmar kanunu madde 32)

180 sayılı Bayındırlık ve İskan Bakanlığının teşkilat ve görevleri Hakkında Kanun Hükmündeki Kararnameye göre (2/a yapı işlerinin inşaat ve esaslı onarımlarını yapmak ve yaptırmak görevi söz konusu Bakanlığa ve-

rîmiştir. Yine aynı Kanun Hükmündeki Kararnameye göre ülkenin şart ve imkanlarına göre, en gerekli ve yararlı yapı malzemelerinin ucuz ve standartlara uygun olarak imali ve kullanılmaların sağlayacak tedbirlerin alınmasıyla ilgili olarak İmar İskan Bakanlığını görevli kılmıştır. (180 sayılı KHK, 2, /k, 14/a, b. c, d.)

Meskenlerin Haiz Olacakları Sağlık Şartlarına Ait Talimatın 2. maddesi, konutların; bataklık, mezarlık ve gayrı sıhhi müesseselerden tüzük ve yönetmeliklerle belirlenmemiş olması durumunda mahalli sağlık kurulunun görüşü esas alınarak düzenleme yapılacaktır. (2. madde) Aynı talimatnamenin dördüncü maddesine göre konut yapılacak yerlerde azami yeraltı su seviyesinin temel tabanından aşağıda olmak zorundadır. Bu koşulların sağlanamaması durumunda yeraltı su seviyesinin uygun biçimde düşürülmesi ve binanın tabandan gelecek neme karşı korunmasını sağlayacak önlemlerin alınması zorunluluğu vardır. (4. madde) Aynı talimatnamenin 29. maddesine göre köylerde yapılacak yapıların Sağlık Bakanlığı tarafından yayınlanmış olan Yeniden Kurulacak Köylerde Nazara Alınması Gereken Genel Sağlık Şartları Hakkında Talimatnameye uygun yapılması gerekmektedir. Çamur, kamış ve taş ocağında çıkarılmamış taşlarla konut yapılamaz. (3. madde) Aynı talimatın 5. maddesine göre binalar içinde yaşayanları dış etkilerden koruyacak özellikte yapılacak ve iklim özelliklerine göre belediyesince saptanmış yapı esaslarına uygun olacaktır. (34,35)

Yasal Düzenlemeler :

Yasalarımızda dolaylı ilişkili iki madde dışında konuyla ilgili bir yasal düzenleme yoktur.

Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 250-257. maddeleri konutlarla ilgilidir. Konut içi hava kriteri mevcut olmamakla birlikte 250. maddeye göre Sağlık Bakanlığınca hazırlanan Meskenlerin Haiz Olacakları Sağlık Şartlarına Ait Talimatta konutlarda kat yüksekliğinin en az olabileceği yükseklik verilmiştir. Bu değer İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğünde belirtilen (Md.7) 2.85 m. lik en az değeri ifade etmektedir.

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğünün 8. maddesinde işçi başına işyerinde düşen en az hava hacminin 10 m olacağı, ifade edilmiş, tavan yüksekliğinin 4 metreden fazla olan kısmının hava hacmi hesabında kullanılmayacağı da beyan edilmiştir.

4. Okul çevresi özel bir çevre zorunluluğu olarak ele alınmalıdır.

Okul önemli bir çevre oluşturmaktadır. Çocuklar uzun süre bir arada ve belirli kapalı ortamlarda bulunmaktadır, bulaşıcı hastalıkların yayılması daha kolay olmaktadır. Bu nedenle okul üç evresi özellikle niteliğinin yükseltilmesi gereken özel bir çevre olarak ele alınmak zorundadır.

Okul öğrenciler için kolay ulaşılabilir bir bölgede olmalıdır. Okul binasının yapımında gürültü ve ses izolasyonu çok önemlidir. Taşıma sisteminin kurulması durumunda okulun dingin ve kolay yeşillendirilmesi mümkün bir bölgede yapılması yerinde olacaktır.

Olumsuz etkilenebilecekleri kahvehane, meyhane vb. yerlerden uzakta yapılmalıdır. Okul iç ortamını ve dış ortamını kirletecek kurum ve kuruluşların, söz gelimi sanayi tesislerinin yakınma yapılmaması gerekmektedir.

■ Okul Çevresiyle İlgili Başlıca Başlıklar Şunlardır:

1. Sınıf atmosferinin temizliği
2. Okul bahçesinin korunması
3. Okul tuvaletlerinin korunması
4. Okul yemekhanesinin temizliği

Okul çevresi daha okulun yapım aşamasında özen gösterilmesi gereken konular arasındadır. Genellikle tip projelerde belirlenen ve uyulan bazı standartlar bulunmaktadır. Ancak bu standartların yeterli olmadığı, söz konusu standardın okulun bitme aşamasında varlığının Öneminin az olduğu unutulmamalıdır. Eğer bu standardı sağlayacak nitelikte malzeme kullanılmamışsa, alt yapı desteği sağlanmamışsa, okulun gelecekteki durumu değerlendirilmemişse. daha sonra ek inşata ve bölmelerle okulda değişiklik yapılması gerekmişse bütün bu standartlar nitelik kaybına uğramakta hatta ortadan kalkmaktadır. (32)

5.Kamuya açık yerlerin sağlık standartları yükseltilmelidir.

6.Kent ve yerleşim yerlerindeki sanayi müdahalelerinde yapılan çevresel etki değerlendirmelerinde sağlık en kötü-durum senaryosunun da yer alması sağlanmalıdır. CED raporu hazırlama ekibinde halk sağlığı uzmanı ve çevre mühendislerinin bulunması zorunlu hale getirilmelidir.

7. İklim değişikliklerinin hastalık örüntüsünde yaptığı değişiklikler izlenmelidir.

8.Çevresel etkilenimle sağlık sorunları arasında bağ kurulmasını sağlayacak araştırmalar ve bilgi toplama sistemleri özendirilmelidir.

9. Ülkenin genetik potansiyelinin korunması, çevresel değişime ve etkilenime bağlı mikroorganizma nitelik değişimleri izlenmeli ve çıkacak salgınlarda gözönünde tutulmalıdır.

10. Kent sağlık, bitki ve hayvan zabıtası kurulmalıdır. 11. Af et durumlarında kentlilerin organizasyon etkinliğini arttıracak yaygın bilinçlendirme kampanyalarına ağırlık verilmelidir.

KAYNAKLAR

1. -, Agenda 21, Programme of Action for Sustainable Development, RIO Decieration on Environmental and Development, Final Report United Nation, NewYork, 1992.
2. -, Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı, Birleşmiş Milletler insan Yerleşimleri Konferansı Habitat II, İstanbul. Haziran 1996,
3. A Guide to the UN Conferen.ce on Human Settlement, Habitat II,'The City Summit" istanbul, 3-14 June 1996.
4. Habitat II Bülteni, Sayı 2 Ocak, 1996
- 5.Tok,G.,Ant,S.Habitat II'nin Ardından, Bilim ve Teknik 344,10-12, 1996.
- 6.Erson,L.Vancouver Konferansı,Bayındırlık ve İmar Bakanlığı ile Belediyeler ,10,29, Mart 1996.
- 7.The Vancouver Decieration on Human Settlements" "The Vancouver Action Plan", United Nations, Conference on Human Settlements, Vancouver, 1976.
- 8."Global Strategy for Shielter to The Year 2000,United Nations General Assembly Forththird Session,1988.
- 9."Review of National Action to Provide Housing for Ali Since Habitat United Nation Conference on Human Settlements, 1976.,UNCHS,15 Th Session.Report of the Executive ve Director(HS/C/15/51995)
- 10."Midterm Review of The Global Strategy for Shelter to The Year 2000+, UNCHS, 15 th Session.Report of the Executive Director(HS/C/15/51995)
- 11."Improvement of Municipal Management, UNCHS, 14 th Session.Report of the Executive Director(HS/C/14/61994)
- 12."The Habitat Agenda",Draft Resulting From The Second Intersessional Meeting of the İnformal Drafting Group of The Preparatory Committee for Habitat II, 13 Oct 1995.
- 13.Özdeş,G., Şehirciliğe Giriş ve Toplum Ölçeği, (2.Bs), İ.T.Ü. Matbaası, İstanbul, 1972
- 14.Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı, Birinci Beş Yıl(1963-1967), Ankara, Ocak 1963
- 15.Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı İkinci Beş Yıl(1968-1972), Ankara, Aralık 1967
- 16.Devlet Planlama Teşkilatı , Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983, DPT: 1664, Ankara, Nisan 1979
- 17.Devlet Planlama Teşkilatı, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), DPT: 1974 , Ankara 1985
- 18.Çobanoğlu,Z.Genel Çevre Sağlığı, Hatiboğlu Yayınevi,Ankara, 1995. 19.Devlet Planlama Teşkilatı, 1971 Yılı Programı, DPT: 1004, Ankara, Mart 1971
- 20.Sencer, Y., Türkiye'de Kentleşme(Blr Toplumsal ve Kültürel Değişme Süreci), Kültür Bakanlığı Yayınları:345, Bilim Dizisi: 12, Ankara, 1979
- 21.Barkan, Ö.L., İktisadi Kalkınmanın Sosyal Meseleleri, istanbul, -
- 22.Hayat Tarih Mecmuası, Mart 1965
- 23.DPT, Şehirleşme Sorunları, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, Ağustos, 1966

24. Bulut, R., 18. Yüzyüda istanbul Nüfusunun Artmaması İçin Alman Tedbirler, Belgelerle Türk Tarih Dergisi, Sayı:3, Aralık 1967
25. Devlet Planlama Teşkilatı, 1978 Yılı Programı, Ankara, -1977
26. Dİzdar, M.Y., Kentsel Planlamada Toprak Haritalarından Yararlanma, Tabiat ve İnsan, Yıl 17, Sayı:2, Haziran 1983
27. Çelen.B., Özgen.S, Kentsel Gelişme Problemlerinde Çevresel Etkileşim, TÜBİTAK-YAE Yayını, Ankara. 1989
28. Güler.C., Çobanoğlu, Z, Kentleşme ve Çevre Sağlığı, Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi No:26, TC.Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü, TC. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, ISBN 975-7572-27-6, Ankara, 1994
29. Göçer, O., Konut-İşyeri İlişkileri, Şehircilik Enstitüsü Dergisi, 8-9, 1974
30. Self, P., Planlama Mekanizması, Sanayinin Kuruluş Yeri ve Yeni Şehirler, 7. İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları, (11-13 Haziran 1963), Ankara, 1963
31. Çezik, A., Bölgesel Gelişme ve Kentleşme, DPT:1638, SPD:308, Ankara, Mart 1978
32. Çobanoğlu, Z. , Güler, Ç. Çevre Sağlığı Mevzuat İndeksi, TC Sağlık Bakanlığı, Sağlık Projesi Koordinatörlüğü, Ankara, 1994.
33. Güler, C. , Çobanoğlu, Z. Dış ortam Hava Kirlenmesi, Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi No. 8, TC Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü, TC Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, ISBN 975-7572-56-X, Ankara 1994.
34. Güler, C. , Çobanoğlu, Z. Kapalı Ortam Hava Kirlenmesi, Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi No. 9, TC Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü, TC Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, ISBN 975-7572-57-8, Ankara 1994.
35. Güler, Ç. , Çobanoğlu, Z. Konut Sağlığı, Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi No. 10, TC Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü, TC Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, ISBN 975-7572-58-6, Ankara 1994.
36. Güler, Ç. , Çobanoğlu, Z. Gürültü, Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi No. 19, TC Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü, TC Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, ISBN 975-7572-44-6 , Ankara 1994.
37. Güler, Ç. Enginyurt, Ö. , Demircioğlu, T. , Kaya, M. , Soysal, A. , Oskay, T. A Preliminary Study on The Perception of Noise As a Risk, V. th. International Conference On Tourist Health, "Travelers' Safety, November 15-18, Bodrum,
38. Güler, Ç. Çobanoğlu, Z. , Çevre Sağlığının tikeleri ve Genel Bakış Açısı, Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi No. 1, TC Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü, TC Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, ISBN 975-7572-49-7, .Ankara 1994.
39. Greenberg, R.S. Medica Epidemiology, pgs 89, 100, 122, A Lange Medical Book, PRentice Hail International Inc. Totonto, 1993.
40. Gochfeld, M. Environmental Risk Assement, in Last, J.M. Wal3ace R.B. Maxcy-Rosenau - Last, Public Health and Preventive Medicine, Appleton and Lange, 13. ed. Nonvank, 1992.
41. National Research Council, Risk Assesment in The Federal Government, Managing the Process, National Academy Press, Washington, 1984.

- 42.IARC. IARC Monographs on The Evaluation of Carcinogenic Risk to Huraans, Supplement 7, International Agency for Research on Cancer, Lyon, 1987.
- 43-Howe, M.G. Laroine, J.A. Environmental Medlcüie, WUliam Hainemann Medical Books Ltd. London. 1973.
- 44.Güler, Ç. Çobanoğlu, Z. Çevresel ve Biyolojik izleme ve Değerlendirme, Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi No. 7, TC Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü, TC Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, ISBN 975-7572-55-1, Ankara 1994.
- 45.Topuzoğlu, I.Çevre Sağlığı ve tş Sağlığı, Hacattepe Üniversitesi Yayınlan, Ankara, 1979
- 46-Güler, Ç.Çevre ve Sağlık Üzerine Etkileri, Sağlık, Toplum ve Çevre Bülteni, 1, 3, 3-8, Mart 1991.
- 47.Güler, Ç.Çevre ve Saflık, Tıbbi Dokümantasyon Merkezi Yayınları, ISBN- 975-7431-01-XAnkara, 1992
- 48, Bell, L, R., Clinical Ecology, Common Knowledge Press, Bolinas, Calfomia, . 1982.
49. Dickey, L.D., Clinicaı Genitourinary Allergy, Cutis, 15, 854, 1975.
- 50.Ranolph, T.C. Depression Caused By Home Exposure To Gas and combustion Products of Gas, Oil and Coal. J.Lab. Clin Med, 46, 942, 1955.
- 51..Ranolph, T.G., Moss, R.W., An Alternative Approach to Alergies, Lippincott Cromwell, PhUadelphia, 1980.
- 52.Rea, W.J. Environmentally Trigerred Cardiac Disease, Ann. Allergy 40, 243, 1978.
- 53.American College of Physiclans, Position Paper: Clinical Ecology, Ann intern, Med. 111, 168, 1989.
- 54.Osterloh, J.D., Tarcher, A.b., Environmental and Biological Monltoring, in Alyce Bezman, (ed) Principles and Practice of Environmental Medicine, (ed) Plenum Medical Book Company, New York and London, 1991.
- 55.Newman, H.G., Concept For Assesing The Internal of Chemicals in Vlvo, Fowler, b.a. (ed} Mechanisms of Celi Injury: Implications for Human Health, John Wiley Sons, NewYork 1987.
- 56.Perera, F.P., Molecular Cancer Epidemiology, A New Tool in Cancer Prevention, J. Natl Cancer Inst, 78, 887, 1987.
- 57.Perera, F., Weinstein, J.B., Molecular Epidemiology and Carcinogen- DNA Adduct Detection: New Approaches to Studies of Human Cancer Causation, J. Chron. Dis 35, 581, 1982.
- 58.Fao, V., Emmett, E.A., Maroni, M. et al, (eds), Occupational and Environmental Chemical Hazards: Cellular and Biochemical Indlces for Monltoring Tojdcity, JohnlrViley, Sons, NewYork, 1987.
- 59.Hulka, B.S., Wilcosky, T.C, Griffith, J.D., Biological Markers in Epidemiology, Oxford University Press., 1990.
- 60.Çobanoğlu Z., Kent ve Çevre, Tıbbi Dokümantasyon Merkezi, Toplum Sağlığı Dizisi: 16, ISBN 975-7431-15-X, Ankara, 1996